

คำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศ

ความเป็นมาและแนวคิดของกฎหมายระหว่างประเทศ

กฎหมายระหว่างประเทศคือ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการทำความตกลง หรือแสดงเจตนาเข้าผูกพันของรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไป หรือระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศ เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ หรือระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศดำเนินไปอย่างสันติสุข ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐ มักใช้กฎหมายระหว่างประเทศในการพิจารณาข้อพิพาทระหว่างรัฐ ด้วย (<http://th.wikipedia.org> กฎหมายระหว่างประเทศ และ ศาสตรา วิริยานุพงศ์, *กฎหมายระหว่างประเทศ*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)

กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎหมายหรือไม่ เพราะไม่มีสถาบันนิติบัญญัติโลกที่จะบัญญัติกฎหมายระหว่างประเทศ และไม่มีรัฐบาลโลกที่จะบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศ

หลักกฎหมายทั่วไปมีว่า “ที่ใดมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย” เมื่อคนมาอยู่ร่วมกัน ย่อมมีทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม จึงมีความจำเป็นต้องมีกฎหมาย ซึ่งคือ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับในการอำนวยความสะดวกและควบคุม หรือป้องกันการกระทำและการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ในประชาคมระหว่างประเทศ ที่ประกอบด้วยรัฐอธิปไตยหลายรัฐ รัฐเปรียบเสมือนกับคนที่มีอุปนิสัย ทัศนคติ บุคลิกภาพ แตกต่างกัน เมื่อรัฐอธิปไตยหลายรัฐมาอยู่ร่วมกัน ก็จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ ข้อบังคับสำหรับการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังนั้น อำนาจบังคับของกฎหมายระหว่างประเทศจึงขึ้นอยู่กับความจำเป็นทางสังคม ซึ่งทุกรัฐมักจะยอมรับการมีอยู่และการปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ โดยเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญและในนโยบายต่างประเทศของรัฐ (ยึดมั่นและปฏิบัติตามข้อผูกพันและพันธกรณีที่มีอยู่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ) และยังอ้างว่าการกระทำของรัฐถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของกฎหมายระหว่างประเทศด้วย

ในสมัยกรีก การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างนครรัฐที่มีความเท่าเทียมกัน ทำให้ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการดำเนินความสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นฐานความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน จึงได้เกิดหลักการว่าด้วยตัวแทนทางการทูต และเอกสิทธิและความคุ้มกันทางการทูต และหลักการระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี

ในสมัยโรมัน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐได้เปลี่ยนไปในลักษณะที่โรมันเป็นจักรวรรดิ ปกครองดินแดนต่าง ๆ กฎหมายที่บังคับใช้มี ๒ ลักษณะคือ กฎหมายที่ใช้บังคับกับคนโรมัน และกฎหมายที่ใช้บังคับกับคนต่างชาติ หรือใช้บังคับระหว่างคนโรมันกับคนต่างชาติ ซึ่งไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน

ถัดมายุคกลางตอนต้นและกลาง (ค.ศ. ๘๐๑ - ๑๔๐๐) เป็นยุคที่มีความวุ่นวาย เป็นยุคขุนศึก คักดินา มีการสู้รบทำสงครามมากมายเพราะรัฐ (ที่ยังไม่มีคุณสมบัติเป็นรัฐสมัยใหม่ดังเช่นปัจจุบัน) มีสิทธิทำสงคราม โดยรัฐที่อำนาจและแข็งแกร่งกว่า มีแนวโน้มใช้กำลังรุกรานรัฐที่อ่อนแอกว่า คริสต์จักรเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองอย่างมากโดยพระสันตะปาปาจะเป็นผู้สวมมงกุฎให้แก่กษัตริย์ ซึ่งสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้แก่กษัตริย์ และมโนธรรมทางศาสนาทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับสงครามว่าสงครามใดเป็นสงครามที่ชอบธรรม และสงครามใดไม่ชอบธรรม

ในปลายยุคกลาง เริ่มมีการติดต่อค้าขายทางทะเลมากขึ้น เมื่อเข้าสู่ยุคฟื้นฟู (Renaissance) เริ่มมีวิทยาการใหม่ ๆ เกิดขึ้น สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย (Treaty of Westphalia) ในปี ค.ศ. ๑๖๔๘ เป็นสนธิสัญญาที่เกิดขึ้นหลังสงคราม ๓๐ ปีในระหว่างปี ค.ศ. ๑๖๑๘-๑๖๔๘ ซึ่งเป็นการสู้รบระหว่างคริสต์โรมันคาทอลิกกับคริสต์โปรเตสแตนต์ และการต่อสู้ระหว่างจักรวรรดิเพื่อชิงความเป็นใหญ่ระหว่างเยอรมนี ฝรั่งเศส สวีเดน สเปน และดัตช์ ทำให้มีคนเสียชีวิต ๕-๘ ล้านคน จนทุกฝ่ายอ่อนล้าและเบื่อหน่ายสงคราม จึงได้มาประชุมกันเพื่อสันติภาพจนตกลงกันได้ด้วยสนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย ซึ่งเป็นสนธิสัญญา ๒ ฉบับ (ระหว่างเยอรมนีกับสวีเดน และระหว่างเยอรมนีกับฝรั่งเศส) สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียได้ยอมรับเอกราชของรัฐต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากตุลาภาพอำนาจในยุโรปที่เปลี่ยนแปลงไป และรับรองหลักการในเรื่องอำนาจอธิปไตย หมายความว่าแต่ละฝ่ายของสนธิสัญญาตกลงจะเคารพสิทธิในเขตแดนของฝ่ายอื่นและไม่เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของฝ่ายอื่น และสนธิสัญญานี้ยังทำให้ดินแดนบางส่วนของเยอรมนีถูกแบ่งไปอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐอื่น สวิตเซอร์แลนด์และเนเธอร์แลนด์ได้รับเอกราช ขุนนางผู้ปกครองแคว้นต่าง ๆ ในเยอรมนีสามารถเลือกศาสนาของตนได้ และตัดสินเรื่องราวในแคว้นของตนได้อย่างอิสระ โดยจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์จะไม่ยุ่งเกี่ยวเรื่องภายในของแคว้นต่าง ๆ และมีการกำหนดองค์ประกอบของรัฐว่ารัฐคืออะไร จึงกล่าวได้ว่า สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลียได้ก่อกำเนิดรัฐสมัยใหม่ (modern state) เนื่องจากตุลาภาพอำนาจในยุโรปเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดการปกครองในรูปแบบรัฐอิสระ

ภายใต้ระบบกษัตริย์ในยุโรป และมีนักคิดทฤษฎีเสนอแนวคิดสนับสนุนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช โดยถือว่ากษัตริย์เป็นองค์รัฐอธิปัตย์ ผู้มีอำนาจอธิปไตยสูงสุดในการปกครองรัฐ

กฎหมายระหว่างประเทศเริ่มพัฒนาอย่างจริงจังในยุโรปในสมัยปลายยุคกลางเมื่อเกิดรัฐสมัยใหม่ ศาสนจักรมีอำนาจน้อยลง บิดาแห่งกฎหมายระหว่างประเทศคือ Hugo Grotius นักปราชญ์และนักการทูตชาวฮอลันดา ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับสงครามและสันติภาพ โดยอธิบายว่าสงครามที่ถูกกฎหมายคือสงครามที่ ยุติธรรม สงครามที่ ยุติธรรมคือ สงครามที่ทำเพื่อโต้ตอบการกระทำที่ไม่ยุติธรรม ในหนังสือเล่มนี้ Hugo Grotius ยังเขียนเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐอธิปไตยที่มีสิทธิเท่าเทียมกัน มีสิทธิที่จะคงความเป็นรัฐ สิทธิจะทำการค้าขายระหว่างประเทศ หากมีการละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐ รัฐย่อมก่อสงครามที่ถูกต้องตามกฎหมายได้ (สมบูรณ์ เสงี่ยมบุตร, *กฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้กันในปัจจุบัน*. พิมพ์ครั้งที่ ๓ พิษณุโลก มหาวิทยาลัยพิษณุโลก สงคราม, ๒๕๖๐ หน้า ๔-๕)

ต่อมา เมื่อเกิดการปฏิวัติในอเมริกา ปี ค.ศ. ๑๗๗๖ อาณานิคมนิวอิงแลนด์ประกาศแยกตัวออกจากจักรวรรดิอังกฤษ แนวคิดเรื่องอำนาจอธิปไตยถูกเปลี่ยนที่มาจากกษัตริย์ผู้มีอำนาจอธิปไตยเป็นประชาชน โดยประชาชนเลือกผู้แทนมาทำหน้าที่ผู้ปกครอง อันเป็นที่มาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลายประเทศในยุโรปได้รับอิทธิพลแนวคิดการปฏิวัติอเมริกันโดยเฉพาะการปฏิวัติฝรั่งเศสใน ปี ค.ศ. ๑๗๘๙ หลังจากนั้น ความคิดแบบชาตินิยมได้ถูกผู้ปกครองนำมาใช้เพื่อรวบรวมพลังของประชาชนให้อุทิศตนเพื่อชาติ เพื่อรัฐ รวมถึงใช้ความคิดชาตินิยมประสานความแตกต่างของคนในรัฐด้วย รัฐชาติและความคิดแบบชาตินิยมจึงส่งเสริม เกื้อหนุนกัน ในยุคนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน

เมื่อจักรวรรดิในยุโรป อังกฤษ ฝรั่งเศส เนเธอร์แลนด์ ที่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ต้องการวัตถุดิบในการผลิตและตลาดสำหรับสินค้า และการพัฒนาเทคโนโลยีทางทหารโดยเฉพาะกองทัพเรือ ทำให้จักรวรรดิอังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และฝรั่งเศสขยายอำนาจไปยึดครองดินแดนโพ้นทะเลต่าง ๆ เป็นอาณานิคม แต่การปกครองอาณานิคมของชาติตะวันตกไม่ได้คำนึงถึงศีลธรรมอันดีและผลประโยชน์ของคนพื้นเมืองที่อ่อนแอกว่า ประเทศตะวันตกใช้กฎหมายบังคับชนชาติที่อ่อนแอกว่าโดยไม่นำหลักเหตุผลและหลักความยุติธรรมตามกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้เพราะคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ของตน ไม่ว่าจะเป็นการชูดรีดภาษีและการบังคับใช้แรงงานคนท้องถิ่น

การฉวยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของอาณานิคม ประเทศไทยแม้จะไม่ตกเป็นอาณานิคมของชาติตะวันตก แต่ได้ถูกฝรั่งเศสใช้เรือรบปิดปากอ่าวไทย เรียกเรื่องเงินชดเชย ยึดเมืองจันทบุรี และบังคับให้สยามลงนามในสนธิสัญญาสยาม-ฝรั่งเศส ยกเมืองพระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ ให้ฝรั่งเศสเพื่อแลกกับจังหวัดตราดและด่านซ้ายในเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ ต้องยอมเสีย ๔ รัฐมาลายู อันได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส ให้อังกฤษเพื่อแลกกับการรับรองปัตตานีเป็นของสยาม และการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของอังกฤษในสยาม

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในยุคอำนาจอธิปไตยเป็นของชาติหรือของประชาชนไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยที่กษัตริย์มีอำนาจอธิปไตย รัฐยังคงเป็นรัฐอธิปไตย มีสิทธิและอำนาจที่จะกระทำการภายในขอบเขตของรัฐตนโดยไม่ขึ้นกับรัฐอื่น และไม่มีอำนาจอื่นใดอยู่เหนือรัฐ ซึ่งทำให้สังคมระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นอนาธิปไตย (จันตรี สินศุภฤกษ์, หน้า ๑๒) แม้จะถือว่าแต่ละรัฐมีความเท่าเทียมกัน แต่รัฐที่เข้มแข็งและมีอำนาจมากกว่าจะรักษาและส่งเสริมผลประโยชน์แห่งชาติของตนได้ดีกว่า และบางครั้งทำให้รัฐที่อ่อนแอกว่าเสียประโยชน์ หลายครั้งที่การกระทำของรัฐนำไปสู่ความขัดแย้งและสงคราม

สังคมระหว่างประเทศแตกต่างจากสังคมภายในของรัฐคือ สังคมระหว่างประเทศไม่มีสถาบันนิติบัญญัติที่จะออกกฎหมาย ข้อบังคับกับรัฐ และไม่มีสถาบันที่มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายระหว่างประเทศที่รัฐทั้งหลายยอมรับ หลายรัฐตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงมีความพยายามที่จะประสานผลประโยชน์และสร้างค่านิยมร่วมอันนำไปสู่กฎหมาย ข้อบังคับ และสถาบันกลางที่จะควบคุมการกระทำการของรัฐเพื่อให้รัฐต่าง ๆ ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเริ่มจากการประชุมใหญ่แห่งเวียนนา (Congress of Vienna) ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๘๑๔ - มิถุนายน ๑๘๑๕ เป็นการประชุมใหญ่ของบุคคลสำคัญของมหาอำนาจในยุโรปได้แก่ ออสเตรีย อังกฤษ รัสเซีย ปรัสเซีย และราชวงศ์ Bourbon ของฝรั่งเศส เพื่อหาข้อตกลงกันในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากสงครามปฏิวัติฝรั่งเศส สงครามนโปเลียน และการสิ้นสุดของจักรวรรดิโรมันอันศักดิ์สิทธิ์ หลังจากจักรวรรดินโปเลียนพ่ายแพ้สงครามที่ Waterloo ในเดือนมิถุนายน ๑๘๑๕ การประชุมใหญ่แห่งเวียนนาต้องการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในยุโรปด้วยการสร้างดุลยภาพแห่งอำนาจในยุโรป (Balance of power) ภายใต้สนธิสัญญาสันติภาพกรุงปารีส (เป็นสนธิสัญญาหลายฉบับระหว่างฝรั่งเศสกับออสเตรีย อังกฤษ รัสเซีย ปรัสเซีย) อันเป็นผลทำให้เขตแดนระหว่างรัฐในยุโรปเปลี่ยนแปลงไป โดยจักรวรรดิฝรั่งเศสถูกบั่นทอนให้มีอาณาเขตเล็กลง ในขณะที่จักรวรรดิออสเตรีย

ปรัสเซีย และรัสเซียได้ดินแดนเพิ่มขึ้น การประชุมใหญ่แห่งเวียนนาได้กลายเป็นแบบอย่างของการจัดตั้งสันนิบาตแห่งชาติและสหประชาชาติในเวลาต่อมา

Mark Jarrett นักประวัติศาสตร์อเมริกันที่เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์ยุโรปเขียนในหนังสือ *The Congress of Vienna and its Legacy* (London: I.B. Tauris, 2013) ว่า “การประชุมใหญ่เวียนนา เป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยใหม่ โดยสามารถบริหารจัดการความขัดแย้งได้อย่างรอบคอบ และเป็นความพยายามครั้งแรกที่จะสร้างระเบียบระหว่างประเทศ (international order) บนพื้นฐานฉันทามติ ไม่ใช่ความขัดแย้ง” และ Paul W. Schroeder นักประวัติศาสตร์อเมริกันที่เชี่ยวชาญการเมืองระหว่างประเทศในยุโรปให้ความเห็นว่า “การประชุมใหญ่แห่งเวียนนาได้กำหนดกฎเกณฑ์ที่สร้างเสถียรภาพและดุลยภาพ และการประชุมใหญ่แห่งเวียนนาได้กลายเป็นรูปแบบสำหรับองค์การระหว่างประเทศในเวลาต่อมาคือ สันนิบาตชาติในปี ค.ศ. ๑๙๑๙ และสหประชาชาติในปี ค.ศ. ๑๙๔๕” ทั้งนี้ หลังจากการประชุมใหญ่แห่งเวียนนาในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ แล้ว ไม่มีสงครามในยุโรปอีกเป็นระยะเวลา ๑ ศตวรรษ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในปี ค.ศ. ๑๙๑๔

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้เกิดรัฐชาติใหม่ในคาบสมุทรบอลข่าน ความเสียหายและความสูญเสียหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ทำให้ประชาคมระหว่างประเทศยอมรับกฎเกณฑ์ ข้อบังคับระหว่างประเทศมากขึ้น มีการจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะองค์การสันนิบาตชาติ (League of Nations) แต่หลายรัฐสำคัญยังยึดมั่นในผลประโยชน์แห่งชาติของตนมากกว่ากติกา (Covenant) ของสันนิบาตชาติ และกฎหมายระหว่างประเทศ จึงใช้กำลังในการแก้ไขปัญหา ทำให้โลกต้องเข้าสู่สงครามใหญ่อีกครั้งในปี ค.ศ. ๑๙๓๙-๑๙๔๕ อันมีผลทำให้พลเมืองโลกล้มตายประมาณ ๕๐-๖๐ ล้านคน

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ แม้จะเกิดสงครามเย็นระหว่าง ๒ ค่ายมหาอำนาจที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกัน แต่รัฐยังคงเคารพกติกาและกฎเกณฑ์ภายใต้กฎบัตรสหประชาชาติ และแม้จะมีสงครามความขัดแย้งในหลายภูมิภาค แต่มหาอำนาจทั้งสองทราบดีถึงขอบเขตความขัดแย้ง และจะควบคุมไม่ให้ความขัดแย้งลุกลามจนเกิดเป็นสงครามโลกอีก นอกจากนี้ ยังมีความร่วมมือระหว่างรัฐในการจัดทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศในเรื่องสำคัญ ๆ โดยมีคณะกรรมการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติเป็นองค์การที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างและพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศเพื่อรองรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป และเพื่อปิดช่องว่างทางกฎหมาย

นอกเหนือจากกฎบัตรสหประชาชาติที่ทุกประเทศสมาชิกต้องปฏิบัติตามไม่ว่าจะเป็นหลักความเสมอภาคของรัฐ หลักการไม่ชู้และใช้กำลัง หลักการแก้ไขปัญหโดยสันติวิธี หลักการไม่แทรกแซงในกิจการภายในของรัฐอื่น สิทธิในการป้องกันตนเองหากถูกโจมตีด้วยอาวุธ คณะกรรมาธิการกฎหมายระหว่างประเทศของสหประชาชาติได้จัดประชุมนานาชาติเพื่อยกร่างอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๑ อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางกงสุล ค.ศ. ๑๙๖๓ อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยการสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๗๘ อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. ๒๐๐๒

ตั้งแต่คริสต์ทศวรรษที่ ๑๙๘๐ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้สังคมโลกเล็กลง และมีการพึ่งพากันมากขึ้น รัฐไม่ใช่ตัวกระทำการเท่านั้นในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แต่องค์การระหว่างประเทศ องค์การพัฒนาเอกชน บริษัทข้ามชาติ เริ่มมีบทบาทในเวทีการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากขึ้น เทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้ประเด็นระหว่างประเทศครอบคลุมและซับซ้อนมากขึ้น บางปัญหาได้ขยายตัวจากปัญหาภายในรัฐหนึ่งและส่งผลกระทบต่อรัฐอื่นหรือสังคมระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ (การก่อการร้าย การลักลอบเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย การค้ายาเสพติด การฟอกเงิน และความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์) ปัญหาผู้อพยพ ปัญหาแรงงานข้ามชาติ โรคระบาด การเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ สภาวะโลกร้อน รัฐ ๆ เดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตามลำพัง จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากรัฐอื่น ๆ ด้วย ทำให้รัฐต้องทำความตกลงหรือสนธิสัญญาระหว่างกัน หรือเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาระหว่างประเทศ และจัดระเบียบโลกให้รัฐต่าง ๆ อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

กล่าวได้ว่า กฎหมายระหว่างประเทศเริ่มขึ้นจากกฎเกณฑ์ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบของจารีตประเพณีระหว่างประเทศ ต่อมาถูกเสริมด้วยกฎเกณฑ์ ข้อตกลงที่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยเฉพาะในรูปแบบของสนธิสัญญา ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ซึ่งเริ่มมี "รัฐชาติ" จนถึงสันสงครามโลกครั้งที่ ๑ กฎหมายระหว่างประเทศเป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับที่ใช้กับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ โดยไม่มีองค์กรกลางหรือสถาบันกลางที่สามารถควบคุมดูแลความสัมพันธ์ระหว่างรัฐให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข บางรัฐจึงละเมิดกติกาของสันนิบาตชาติ หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน สหประชาชาติที่เรียนรู้บทเรียนความล้มเหลวของสันนิบาตชาติได้รับการยอมรับจาก

ประเทศสมาชิก สหประชาชาติเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในการดำรงรักษาเสถียรภาพสันติภาพ และความมั่นคงระหว่างประเทศ รวมทั้งการส่งเสริมความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิก นอกจากรัฐที่เป็นตัวกระทำการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว ยังมีบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศเพิ่มขึ้น อันได้แก่ องค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค องค์การพัฒนาเอกชน บรรษัทข้ามชาติ และโดยที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีความหลากหลายและซับซ้อนขึ้นกว่าในอดีต นักกฎหมายระหว่างประเทศจึงพัฒนากฎหมายระหว่างประเทศให้ครอบคลุมเรื่อง/ประเด็นข้ามชาติ และตัวกระทำการดังกล่าวในสังคมระหว่างประเทศ รวมถึงความพยายามทำให้สหประชาชาติมีบทบาทสำคัญในการดำรงรักษาเสถียรภาพสันติภาพ และความมั่นคงระหว่างประเทศโดยผ่านคณะกรรมาธิการกฎหมายระหว่างประเทศ และเนื่องจากกฎหมายระหว่างประเทศไม่มีองค์กรที่ทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย กฎหมายระหว่างประเทศจึงไม่มีลำดับศักดิ์ สนธิสัญญาที่ดี จารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ดี ต่างมีสถานะเท่าเทียมกัน

ประเภทหรือที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ

๑. สนธิสัญญา หมายถึงข้อตกลงระหว่างรัฐตั้งแต่ ๒ รัฐขึ้นไปที่มีผลผูกพันทางกฎหมายให้รัฐภาคีต้องปฏิบัติตาม สนธิสัญญาเริ่มมีความสำคัญมากขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทั้งเพื่อการติดต่อสัมพันธ์กันของรัฐ และเพื่อการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐ หรือยุติสงครามระหว่างรัฐ โดยสนธิสัญญาอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น สนธิสัญญา (Treaty) อนุสัญญา (Convention) ความตกลง (Agreement/Accord) กฎบัตร (Charter) กติกา (Covenant) ธรรมนูญ (Statute) พิธีสาร (Protocol) บันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding) ปฏิญญาร่วม (Joint Declaration) กรรมสาร (Act) หนังสือแลกเปลี่ยน (Exchange of Notes) หรือบันทึกผลลัพธ์การประชุม (Agreed Minutes) ล้วนก่อให้เกิดความผูกพันทางกฎหมายเพราะข้อความและเนื้อหาของสนธิสัญญานั้น ๆ

ลักษณะของสนธิสัญญาได้แก่

๑. เป็นนิติกรรมตั้งแต่ ๒ ฝ่ายขึ้นไป การแสดงเจตนากรรมฝ่ายเดียวไม่ถือว่าเป็นสนธิสัญญา
๒. สนธิสัญญาต้องกระทำโดยบุคคลระหว่างประเทศ คือรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศเท่านั้น

๓. สนธิสัญญาก่อให้เกิดผลผูกพันทางกฎหมาย ทำให้รัฐคู่สัญญาต้องปฏิบัติตามเพราะถือว่ารัฐคู่สัญญาได้แสดงเจตนายอมรับข้อความในสนธิสัญญาแล้ว หากไม่ปฏิบัติตาม ถือเป็นภาระละเมิด ต้อง

ชดใช้ค่าเสียหาย ทั้งนี้ รัฐคู่สัญญาไม่สามารถอ้างกฎหมายภายในเพื่อหลีกเลี่ยงการไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาได้

๔. สนธิสัญญาต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร และอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ ข้อ ๓ ระบุว่า “อนุสัญญานี้จะไม่ใช่กับความตกลงระหว่างรัฐที่ไม่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร” เนื่องจากในประวัติศาสตร์เคยมีสัญญาด้วยวาจาซึ่งอาจเกิดความไม่แน่นอน คลุมเครือ

แต่อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ แสดงนัยยอมรับการมีอยู่ของสัญญาด้วยวาจา เช่น ความตกลงระหว่างสยามกับอังกฤษ ค.ศ. ๑๘๙๑ ที่กำหนดให้แม่น้ำสายเป็นเส้นเขตแดนระหว่างสยามกับพม่า หรือคำแถลงของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศนอร์เวย์ต่อเอกอัครราชทูตเดนมาร์กประจำนอร์เวย์ว่า นอร์เวย์จะไม่ก่ออุปสรรคในการที่เดนมาร์กจะอ้างอธิปไตยเหนือเกาะกรีนแลนด์ มีผลผูกพันนอร์เวย์ตามคำพิพากษาของศาลประจำยุติธรรมระหว่างประเทศ ปี ค.ศ. ๑๙๓๓ เป็นต้น (สมบูรณ์ เสี่ยมบุตร, กฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้กันในปัจจุบัน. หน้า ๒๘-๒๙)

๒. กฎหมายจารีตประเพณี

ธรรมเนียมศาลยุติธรรมระหว่างประเทศระบุว่า จารีตประเพณีระหว่างประเทศเป็นที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศที่ไม่ได้บัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกได้ จารีตประเพณีระหว่างประเทศจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญคือ เป็นการปฏิบัติ (practices) ที่รัฐทั่วไป (ไม่จำเป็นต้องทุกรัฐในโลก) ยอมรับ และปฏิบัติอย่างเดียวกันทั้งที่เป็นการกระทำและการละเว้นการกระทำ (acts and omissions) ซ้ำ ๆ เสมอ (constant and uniform) ไปในทิศทางเดียวกันอย่างไม่เปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลาพอสมควร (แต่ไม่ได้มีการกำหนดระยะเวลาที่แน่นอน) โดยไม่มีรัฐใดคัดค้านการปฏิบัตินั้น และรัฐทั่วไปต้องยอมรับว่าการปฏิบัตินั้นมีผลผูกพันตน ในฐานะเป็นกฎหมาย กฎหมายระหว่างประเทศหลายฉบับได้รวบรวมจารีตประเพณีระหว่างประเทศมาบัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษร อาทิ กฎหมายทะเล กฎหมายสงคราม

จารีตประเพณีระหว่างประเทศอาจเกิดจากจารีตประเพณีหรือกฎหมายภายใน หรือคำตัดสินของศาลของรัฐใดรัฐหนึ่ง และรัฐอื่นเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี จึงนำมาใช้ปฏิบัติจนกลายเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศ หรืออาจเกิดจากสนธิสัญญาที่เป็นกฎหมาย คำตัดสินของอนุญาโตตุลาการ และคำพิพากษาของศาลระหว่างประเทศที่ได้รับการยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

จารีตประเพณีระหว่างประเทศมี ๒ ประเภทคือ

๑. จารีตประเพณีที่ใช้กันทั่วไป คือ จารีตประเพณีที่รัฐทั่วโลกยอมรับและปฏิบัติตาม เช่น เอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางการทูต เสรีภาพในทะเลหลวง

๒. จารีตประเพณีท้องถิ่น คือ จารีตประเพณีที่รัฐในบางภูมิภาคยึดถือปฏิบัติ เช่น การอนุญาตให้มีการลี้ภัยในสถานเอกอัครราชทูตในประเทศในทวีปอเมริกาใต้ ซึ่งภูมิภาคอื่นไม่มีจารีตประเพณีนี้

๓. หลักกฎหมายทั่วไป

หลักกฎหมายทั่วไปที่จะเป็นที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศหมายถึง หลักกฎหมายทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ ซึ่งศาลยุติธรรมระหว่างประเทศสามารถนำมาใช้ในการตัดสินคดี หลักกฎหมายทั่วไปได้แก่ กฎเกณฑ์และหลักกฎหมายที่มีอยู่ร่วมกันในทุกระบบกฎหมาย แนวคิดตามกฎหมายแห่งชาติ (กฎหมายภายใน) ในด้านสารบัญญัติ อันเป็นพื้นฐานเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยสาธารณะและหลักแห่งความเที่ยงธรรม อาทิ หลักความเสมอภาคระหว่างคู่คดี ความ หลักการชดเชยจะต้องเท่ากับความเสียหาย หลักเหตุสุดวิสัย ความตกลงหรือนิติกรรมที่กระทำโดยถูกข่มขู่ถือเป็นโมฆะ

๔. คำตัดสินของศาล

ธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเขียนไว้ว่าคำพิพากษาของศาลเป็นเครื่องช่วยให้ศาลวินิจฉัยหลักกฎหมาย (ตีความกฎหมาย) และนำมาใช้พิจารณาคดี โดยไม่สร้างกฎหมายใหม่ แต่คำพิพากษาในแนวเดียวกันในคดีที่มีลักษณะคล้ายกันอาจกลายเป็นกฎหมายระหว่างประเทศได้

๕. ความเห็นของนักกฎหมายระหว่างประเทศ

คำสอน ความเห็น หรืองานเขียนของนักกฎหมายระหว่างประเทศที่ทรงคุณวุฒิของชาติต่าง ๆ ย่อมมีคุณค่าที่จะเสริมหรืออุดช่องว่างของกฎหมายระหว่างประเทศ รวมทั้งช่วยตีความข้อความที่คลุมเครือ ไม่ชัดเจนของกฎหมายระหว่างประเทศ นอกจากนี้ งานเขียนของ นักกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้รับการอ้างอิงและนำไปปฏิบัติโดยรัฐเสมอ ๆ ย่อมกลายเป็นที่มาของกฎหมายระหว่างประเทศได้ง่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายภายในกับกฎหมายระหว่างประเทศ

ยังเป็นที่ยกเถียงกันว่ากฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวพันกันอย่างไร หากเกิดเหตุการณ์ภายในประเทศที่มีความเกี่ยวพันกับภายนอก จะนำกฎหมายระหว่างประเทศมาใช้

บังคับได้หรือไม่ อย่างไร และกฎหมายใดจะมีค่าบังคับสูงกว่ากัน ซึ่งนักกฎหมายยังมีความเห็นแตกต่างกัน เป็น ๒ กลุ่ม (กัญญา หิรัญวัฒน์พงศ์, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองและคดีอาญา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ๒๕๕๕. หน้า ๓-๔ และมหาวิทยาลัยรามคำแหง, กฎหมายระหว่างประเทศ แผนกคดีบุคคล. หน้า ๒-๓ และ PowerPoint presentation เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายใน.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

<https://www.stou.ac.th/schoolsweb/law/UploadedFile.pdf>)

๑. แนวคิดเอกนิยม (Monism) มองว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นส่วนหนึ่งของระบบกฎหมายเดียวกัน แนวคิดเอกนิยมนี้ได้รับความนิยมมากในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ และช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ โดยมีแนวโน้มว่าแนวคิดนี้อาจกลับมาได้รับความนิยมอีกในคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑

อย่างไรก็ดี แนวคิดเอกนิยมยังแยกออกเป็น ๒ กลุ่มย่อยคือ

๑.๑ กลุ่มที่เชื่อว่ากฎหมายภายในมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ หากเกิดการขัดกันระหว่างกฎหมายภายในกับกฎหมายระหว่างประเทศ ต้องใช้กฎหมายภายใน เพราะรัฐมีอำนาจอธิปไตย ไม่มีรัฐหรือองค์การอื่นใดมาบังคับรัฐได้ การที่กฎหมายระหว่างประเทศมีผลบังคับใช้กับรัฐได้เพราะรัฐให้ความยินยอม สรุปคือ รัฐอยู่เหนือกฎหมายระหว่างประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายภายในสำหรับใช้บังคับในความสัมพันธ์กับรัฐอื่นเท่านั้น

๑.๒ กลุ่มที่เชื่อว่ากฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายในเนื่องจากรัฐไม่ว่ารัฐเล็ก รัฐใหญ่ย่อมมีสถานะเท่าเทียมกันทางกฎหมาย และหลักการเรื่องขอบเขตอำนาจรัฐที่ใช้กับทุกรัฐ ไม่มีรัฐใดจะมีสิทธิทางกฎหมายดีกว่ารัฐอื่น ซึ่งหลักการเหล่านี้เกิดจากการที่รัฐทั้งหลายมารวมกันเป็นสังคมแห่งรัฐ และตามกฎหมายธรรมชาตินั้นหลักเกณฑ์หนึ่งจะเป็นที่มาของอีกหลักเกณฑ์หนึ่ง ผลคือ กฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายใน นอกจากนี้กฎหมายระหว่างประเทศยังมีลักษณะบังคับในตัวเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเจตนาหรือความยินยอมของรัฐ เช่น หลักการเรื่องการเคารพต่อสนธิสัญญา รัฐมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่รัฐทำไว้

๒. แนวคิดทวินิยม (Dualism) ถือว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นระบบกฎหมายคนละระบบเพราะมีที่มาและอยู่บนพื้นฐานที่แตกต่างกัน ผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายก็ต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายระหว่างประเทศใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ส่วนกฎหมายภายในใช้กับ

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลและหรือนิติบุคคลในรัฐนั้นๆ เมื่อมีการขัดแย้งกันของกฎหมายทั้งสองระบบ กฎหมายภายในจะอยู่เหนือกว่า เพราะกฎหมายระหว่างประเทศจะไม่ถือเป็นกฎหมายภายในของรัฐนั้นถ้ายังไม่ได้มีการออกกฎหมายภายในรองรับ

โดยหลักแล้ว แนวคิดแบบทวินิยมจะสอดคล้องกับลักษณะของความเป็นอธิปไตยของรัฐ กล่าวคือ รัฐผูกพันตนเองกับกฎหมายระหว่างประเทศด้วยการแสดงความยินยอม กล่าวคือ ปัจจุบันมักพบว่ารัฐอาจตกลงเห็นด้วยกับกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ไม่ได้ตกลงที่จะนำข้อตกลงระหว่างประเทศเข้ามาเป็นกฎหมายภายใน อย่างไรก็ตาม ประชาคมระหว่างประเทศมักต้องการให้รัฐกำหนดหลักการผูกพันตนเอง คือ สร้างระบบแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายทั้งสองระบบ (กฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายภายใน) ซึ่งจะช่วยให้รัฐสามารถปฏิบัติตามข้อผูกพันระหว่างประเทศได้ แม้ว่าโดยลักษณะธรรมชาติของประชาคมระหว่างประเทศจะเป็นทวินิยม แต่มีแนวโน้มที่ไปสู่ทางปฏิบัติแบบเอกนิยม

บุคคลในความหมายของกฎหมายระหว่างประเทศ

๑. รัฐ

รัฐหมายถึงชุมชนทางการเมืองที่มีรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยเหนือประชากร ภายใต้ดินแดนของรัฐนั้นอย่างอิสระโดยไม่ขึ้นกับรัฐอื่น รัฐมีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ เพราะกฎหมายระหว่างประเทศได้วางกฎเกณฑ์และข้อบังคับในการควบคุมการกระทำของรัฐ ทั้งนี้ รัฐกระทำการผ่านตัวแทน เช่น ประมุข หัวหน้าฝ่ายบริหาร รัฐมนตรี หน่วยงานรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

รัฐมีองค์ประกอบ ๔ ประการคือ

๑. ดินแดนที่มีอาณาเขตแน่นอน ซึ่งประกอบด้วยผืนแผ่นดินที่มีเขตแดนชัดเจนสำหรับประชาชนสัญชาตินั้นอยู่อาศัย ดินแดนของรัฐอาจไม่ติดต่อกันเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน อาจมีเกาะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐด้วย หากรัฐนั้นติดกับทะเล รัฐมีน่านน้ำเป็นทะเลอาณาเขต ๑๒ ไมล์ทะเลจากชายฝั่ง และน่านฟ้าที่อยู่เหนือพื้นดินและเหนือน่านน้ำของประเทศนั้นถือเป็นดินแดนของรัฐนั้น

๒. ประชากรที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่เป็นรัฐนั้น เป็นคนที่มีสัญชาติของรัฐนั้นเรียกว่า “พลเมือง” ซึ่งอาจมีเชื้อชาติ ภาษา ศาสนาต่างกัน และอยู่ภายใต้กฎหมายและการปกครองของรัฐ ไม่มีการกำหนดจำนวนพลเมืองของรัฐ

๓. อำนาจอธิปไตย หมายถึง การมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประชาชนภายในอาณาเขตของรัฐตน โดยปราศจากการแทรกแซงจากภายนอก และไม่อยู่ภายใต้การปกครองหรือการบังคับของรัฐอื่น และมีความสามารถที่จะมีความสัมพันธ์กับรัฐอื่น

๔. รัฐบาล เป็นสถาบันทางการเมืองที่ใช้อำนาจปกครองและบริหารประเทศอย่างอิสระและมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริงด้วยความยินยอมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในรัฐนั้น โดยรัฐบาลมีหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน รักษาความสงบเรียบร้อยภายในรัฐ รวมทั้งส่งเสริมความเจริญทางเศรษฐกิจและความกินดีอยู่ดีของประชาชนในรัฐ

รูปแบบหรือประเภทของรัฐ

๑. รัฐเดี่ยว หมายถึงรัฐที่มีการปกครองเป็นเอกภาพ แบ่งแยกออกจากกันไม่ได้ มีรัฐบาลเดี่ยวปกครองแม้จะมีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น แต่รัฐบาลที่ส่วนกลางยังมีอำนาจในการควบคุมการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นรัฐที่มีประมุขแห่งรัฐคนเดียว รัฐบาลชุดเดียว และฝ่ายนิติบัญญัติสถาบันเดียว เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับ (มาตรา ๑) ระบุว่า ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกไม่ได้ รัฐเดี่ยว

๒. รัฐรวม หรือสหพันธ์รัฐ หมายถึงประเทศที่มี ๒ รัฐขึ้นไปมารวมกันและทำให้เกิดรัฐใหม่ขึ้น และมีประมุขแห่งรัฐคนเดียว โดยรัฐที่มารวมกันจะมอบอธิปไตยบางส่วนให้กับรัฐบาลกลาง โดยเฉพาะการต่างประเทศ การเงินการคลัง และการป้องกันประเทศ รัฐที่มารวมกันจะหมดสถานะความเป็นบุคคลระหว่างประเทศ แต่รัฐที่มารวมกันยังมีอำนาจการบริหารปกครองภายในแต่ละรัฐแยกกัน เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา อินเดีย ออสเตรเลีย

รัฐอีกประเภทหนึ่งคือ รัฐภายใต้การอารักขา (state under protectorate) หมายถึงรัฐที่อ่อนแอยินยอมทำสนธิสัญญายอมรับความคุ้มครองจากอีกรัฐหนึ่งที่เข้มแข็งกว่า โดยรัฐที่อ่อนแอยอมสละอำนาจอธิปไตยบางส่วนให้รัฐผู้ให้การอารักขาดำเนินการแทน ซึ่งมักจะได้แก่ อำนาจในการติดต่อกับต่างประเทศ การป้องกันประเทศ โดยที่การเป็นรัฐภายใต้การอารักขากระทำด้วยสนธิสัญญา รัฐภายใต้การอารักขาจึงยังมีประมุขของตน ดินแดนของรัฐภายใต้การอารักขาไม่ได้เป็นดินแดนของรัฐผู้ให้การอารักขา และพลเมืองของรัฐภายใต้การอารักขายังมีสัญชาติของรัฐภายใต้การอารักขา ดังนั้น รัฐภายใต้การอารักขาจึงยังมีสถานะความเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ ตัวอย่างของรัฐภายใต้การอารักขา เช่น อียิปต์อยู่ภายใต้การอารักขาของอังกฤษ ตูนิเซียอยู่

ภายใต้อารักขาของฝรั่งเศส ฟินแลนด์อยู่ภายใต้อารักขาของจักรวรรดิรัสเซีย มาเลเซียและบรูไนเป็นรัฐภายใต้อารักขาของอังกฤษ ปัจจุบันไม่มีรัฐภายใต้การอารักขาแล้ว

การรับรองรัฐ

การรับรองรัฐ (State Recognition) เป็นการแสดงออกของรัฐหนึ่งในการให้ความเห็นชอบว่าอีกรัฐหนึ่งมีคุณสมบัติครบถ้วน จึงได้ให้การรับรอง และการรับรองแต่ละครั้งเป็นความสมัครใจของรัฐหนึ่งที่ได้ให้แก่รัฐหนึ่งโดยปราศจากการบังคับ ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นถือได้ว่าการรับรองรัฐทำให้รัฐมีสถานะเป็นบุคคลระหว่างประเทศ รัฐที่ยังไม่ได้รับการรองรับจากรัฐใดเลยย่อมไม่ถือว่ารัฐนั้นเป็นบุคคลระหว่างประเทศ และรัฐอื่นจะไม่ติดต่อด้วย และไม่ถือว่ามีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศอย่างแท้จริง

ปัจจุบันได้มีการแบ่งรับรองรัฐออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. การรับรองตามข้อเท็จจริง (De facto Recognition)

การรับรองตามข้อเท็จจริงเป็นการรับรองโดยพฤตินัย การรับรองในลักษณะนี้เป็นการรับรองโดยไม่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการหรือการกระทำอย่างชัดแจ้งว่ารับรองรัฐใหม่เนื่องจากสงสัยว่าหน่วยการเมืองใหม่มีความสามารถเพียงพอที่จะเป็นรัฐได้หรือไม่ และปฏิบัติตามพันธะระหว่างประเทศหรือไม่ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า รับรองว่ารัฐใหม่ได้เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริง แต่ยังไม่อาจให้การรองรับในรูปแบบของกฎหมาย แต่อาจมีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการกับรัฐใหม่ได้ การรับรองโดยพฤตินัยจึงเป็นการให้การยอมรับหรือรับรองว่ารัฐนั้นมีจริง เช่น รัฐในยุโรปตะวันตกได้ให้การรับรองข้อเท็จจริงกับรัฐฟินแลนด์ ซึ่งเคยเป็นรัฐภายใต้อารักขาของจักรวรรดิรัสเซีย (ค.ศ. ๑๘๐๙-๑๙๑๗) และได้ประกาศเอกราชหลังจากที่พรรคบอล เชวิกเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของจักรวรรดิรัสเซียเป็นสหภาพโซเวียตในปลาย ค.ศ. ๑๙๑๗

๒. การรับรองตามกฎหมาย (De Jure Recognition)

การรับรองตามกฎหมาย เป็นการแสดงการรับรองรัฐใหม่อย่างเป็นทางการ เช่น การทำสนธิสัญญาสองฝ่ายหรือสนธิสัญญาหลายฝ่าย การประกาศรับรอง การส่งสาส์นแสดงความยินดีและแจ้งเจตนาจะมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐใหม่ หรือการแสดงการรับรองโดยปริยาย ซึ่งหมายความว่ารัฐไม่ได้ประกาศให้การรับรองรัฐใหม่อย่างเป็นทางการ แต่รัฐมีความสัมพันธ์กับรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ในทางปฏิบัติ อาทิ การติดต่อเจรจาการค้าอย่างเป็นทางการกับรัฐใหม่ การติดต่อกับตัวแทนทางการทูตของรัฐใหม่ในรัฐที่สาม แต่การที่รัฐใหม่เข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาหลายฝ่ายโดยรัฐ

สมาชิกที่เป็นภาคีของสนธิสัญญานั้นไม่ได้แสดงการคัดค้าน ไม่ได้แสดงถึงการรับรองรัฐใหม่ เช่น การเป็นสมาชิกสหประชาชาติ อิสราเอลเป็นสมาชิกสหประชาชาติ แต่ไม่ได้หมายความว่าประเทศอาหรับรับรองอิสราเอล

รัฐที่ให้การรับรองรัฐใหม่จะต้องมีความมั่นใจว่ารัฐที่เกิดขึ้นใหม่มีสภาพความเป็นรัฐที่ถูกต้อง ครบถ้วน และเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการ และแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตระหว่างกัน โดยที่การรับรองรัฐคือการยืนยันสภาพความเป็นรัฐของรัฐใหม่ ดังนั้น เมื่อรัฐหนึ่งประกาศรับรองรัฐใหม่ที่ตนคิดว่ามีสภาพความเป็นรัฐถูกต้อง ครบถ้วนแล้ว รัฐนั้นจะถอนการรับรองรัฐใหม่ไม่ได้ เว้นแต่รัฐใหม่จะขาดองค์ประกอบของความเป็นรัฐ นอกจากนี้ หากรัฐใหม่เกิดขึ้นจากการแยกตัวจากรัฐอื่น หรือกำลังอยู่ในสงครามแบ่งแยกดินแดนกับรัฐอื่น การรับรองรัฐใหม่ต้องพิจารณาให้รอบคอบ เพราะรัฐที่กำลังพิพาทกับรัฐใหม่หรือรัฐที่พยายามจะแยกตัว อาจถือว่าการรับรองรัฐใหม่เป็นการสนับสนุนรัฐใหม่ในความขัดแย้งได้ เช่น อังกฤษประกาศสงครามกับฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๗๗๖ เพราะฝรั่งเศสรับรองสหรัฐฯ ที่ประกาศแยกตัวเป็นเอกราชจากอังกฤษ

การรับรองรัฐบาล

การรับรองรัฐบาล หมายถึงการแสดงการยอมรับคณะบุคคลที่เรียกว่ารัฐบาลซึ่งทำหน้าที่ปกครองและบริหารรัฐอีกรัฐหนึ่ง เมื่อมีการรับรองรัฐใหม่มักจะเป็นการให้การรับรองรัฐบาลของรัฐใหม่ไปพร้อม ๆ กัน

การรับรองรัฐบาลจะเกิดขึ้นใน ๒ กรณีคือ ๑. รัฐบาลใหม่ไม่ได้ขึ้นมาบริหารประเทศตามวิถีทางกฎหมาย หรือตามรัฐธรรมนูญ หมายถึงรัฐบาลที่มาจากการปฏิวัติและรัฐประหาร ซึ่งเป็นการได้อำนาจบริหารประเทศมาด้วยการใช้กำลัง ไม่เป็นไปตามกรอบกฎหมาย และ ๒. การจัดตั้งรัฐบาลใหม่ปกครองดินแดนบางส่วนของรัฐ ทำให้มี ๒ รัฐบาลในรัฐเดียวในเวลาเดียวกัน

เงื่อนไขในการรับรองรัฐบาล

๑. อำนาจในการปกครองและบริหารประเทศอย่างแท้จริง และสามารถรักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ

๒. ได้รับการยอมรับจากประชาชน

๓. ความสามารถในการปฏิบัติตามพันธกรณีที่มีตามสนธิสัญญาและกฎหมายระหว่างประเทศ

ปัจจุบัน การรับรองรัฐบาลมีเรื่องอุดมการณ์และประเด็นการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเนื่องจากการรับรองรัฐบาลเป็นสิทธิของรัฐที่จะให้การรับรอง บางรัฐอาจให้การรับรองรัฐบาลใหม่อย่างมีเงื่อนไข แม้รัฐบาลที่ยังไม่ได้การรับรองจะมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศ แต่รัฐบาลที่ยังไม่ได้รับการรับรองย่อมมีสถานะและเสียสิทธิในทางเป็นจริงแตกต่างจากรัฐบาลที่ได้รับการรับรองแล้ว เช่น ถูกรัฐอื่นปฏิเสธที่จะติดต่อสัมพันธ์ในระดับการเมืองหรือระดับนโยบาย งดการให้ความช่วยเหลือทุกรูปแบบ หรือถูกปฏิเสธคำขอในทรัพย์สิน เช่น รัฐบาลสหรัฐฯ ปฏิเสธคำขอของรัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศสที่ให้ส่งทองคำที่มีอยู่ในสหรัฐฯ คืนแก่ฝรั่งเศสเนื่องจากสหรัฐฯ ยังไม่ได้ให้การรับรองรัฐบาลใหม่ของฝรั่งเศส หรือสหรัฐฯ และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปปฏิเสธการติดต่อทางการเมืองกับรัฐบาล คสช. รวมทั้งตัดความช่วยเหลือทางทหาร เป็นต้น

รูปแบบการรับรองรัฐบาล

๑. การรับรองอย่างเป็นทางการ เช่น การส่งหนังสือรับรองรัฐบาลใหม่ การทำสัญญา
๒. การรับรองโดยปริยาย เช่น การติดต่อทางการทูตเป็นปกติดังเช่นที่ผ่านมา

สิทธิและหน้าที่ของรัฐ

โดยที่รัฐมีสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ รัฐจึงมีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมายระหว่างประเทศ รัฐต้องรับผิดชอบ และชดเชยค่าเสียหายต่อรัฐอื่นที่ได้รับความเสียหายบนพื้นฐานของการกระทำหรือการละเว้นการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศ และการกระทำหรือการละเว้นการกระทำนั้นเป็นความผิดของรัฐหรือตัวแทนของรัฐที่ปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่

สิทธิขั้นพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ สิทธิในเอกราชอธิปไตย หมายถึงเอกราชอธิปไตยภายในคือการเลือกระบบการปกครอง การออกกฎหมาย รวมถึงการเป็นฝ่ายบริหารภายในรัฐของตน และเอกราชอธิปไตยภายนอกคือ สิทธิที่จะดำเนินความสัมพันธ์กับรัฐอื่น และทำความตกลงกับรัฐอื่น และสิทธิแห่งความเสมอภาค ซึ่งจะนำไปสู่หลักการไม่เลือกปฏิบัติ และหลักปฏิบัติต่างตอบแทน

หน้าที่ขั้นพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ หลักการห้ามแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่น การเคารพรัฐอื่น การระงับข้อพิพาทโดยสันติวิธี และการปฏิบัติตามพันธกรณีระหว่างประเทศ

ความรับผิดชอบของรัฐ

รัฐเป็นบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศ มีสิทธิและหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติตามกฎหมาย

ระหว่างประเทศ เมื่อรัฐละเมิดกฎหมายระหว่างประเทศและทำให้เกิดความเสียหายแก่รัฐอื่น รัฐนั้นจึงต้องมีความรับผิดชอบในการกระทำของตนและชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐที่ได้รับความเสียหาย โดยองค์ประกอบที่รัฐต้องรับผิดชอบตามกฎหมายระหว่างประเทศได้แก่ การกระทำหรือการละเว้น การกระทำนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเป็นการละเมิดพันธกรณีระหว่างประเทศ และการกระทำนั้น ถือเป็นความรับผิดชอบของรัฐคือ ความเสียหายเป็นผลของการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือเป็นการละเมิดกฎหมายของรัฐ แม้การกระทำของรัฐจะผ่านตัวแทนไม่ว่าจะเป็นประมุขของรัฐ หัวหน้ารัฐบาล รัฐมนตรี หน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่รัฐทั้งฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และตุลาการที่กระทำการในขณะปฏิบัติหน้าที่ รัฐต้องรับผิดชอบเพราะเข้าลักษณะตัวการต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวแทน รัฐไม่สามารถอ้างว่าหน่วยงานของรัฐทำเกินอำนาจเพื่อไม่ให้รัฐต้องรับผิดชอบได้ トラบดีที่การกระทำของหน่วยงานรัฐเป็นการกระทำแทนรัฐในฐานะหน่วยงานของรัฐ เว้นแต่หน่วยงานรัฐกระทำการนอกเหนืออำนาจหน้าที่

ลักษณะการกระทำหรือละเว้นการกระทำของรัฐที่เป็นความผิดในกฎหมายระหว่างประเทศ ต้องพิจารณาตามกฎหมายระหว่างประเทศเท่านั้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงกฎหมายภายใน ดังนั้น แม้รัฐจะทำถูกต้องตามกฎหมายภายใน แต่เป็นความผิดตามกฎหมายระหว่างประเทศก็ถือว่าการกระทำของรัฐนั้นเป็นการกระทำผิดตามกฎหมายระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ในสภาวะการณ์บางอย่าง แม้รัฐจะกระทำหรือละเว้นการกระทำอันเป็นการละเมิดพันธกรณีแล้วก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐอื่น แต่ไม่ก่อให้เกิดความรับผิดชอบของรัฐ สภาวะการณ์ดังกล่าวได้แก่ ความยินยอมของรัฐผู้เสียหาย การป้องกันตนเอง มาตรการโต้ตอบการกระทำผิดของรัฐอื่นในทางระหว่างประเทศ เหตุสุดวิสัย ทุกขภัย คือกรณีภัยคุกคามต่อชีวิตมนุษย์ในสถานการณ์ที่ต้องรีบช่วยเหลือ และความจำเป็น

นอกจากนี้ รัฐต้องรับผิดชอบหากละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ หรือรัฐอยู่เบื้องหลังการกระทำผิดของปัจเจกชน เช่น รัฐบาลกัมพูชาต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าเสียหายกรณีฝูงชนกัมพูชาบุกเผาสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงพนมเปญในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ ให้แก่รัฐบาลไทยและบริษัทเอกชนไทยที่ได้รับความเสียหายเพราะรัฐบาลกัมพูชาทราบดีว่ามีการชุมนุมประท้วงหน้าสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงพนมเปญ และมีการบุกทำลายทรัพย์สินของคนไทยในกรุงพนมเปญ แต่ไม่ได้ดำเนินการป้องกันเหตุจนสถานการณ์ลุกลามบานปลาย

การสืบทอดของรัฐ (Succession of States)

การสืบทอดของรัฐหมายถึง การที่รัฐหนึ่งเข้ารับผิดชอบในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แทนที่อีกรัฐหนึ่งเหนือดินแดนใดดินแดนหนึ่ง ความรับผิดชอบนี้ครอบคลุมสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ

ประเด็นการสืบทอดของรัฐจะเกิดขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงดินแดนของรัฐใน ๔ กรณีได้แก่
 (๑) รัฐได้ดินแดนเพิ่มขึ้น หรือรัฐเสียดินแดนให้แก่รัฐอื่นโดยรัฐเดิมยังคงอยู่ เช่น ปากีสถาน
 (๒) ดินแดนอาณานิคมได้รับเอกราช (รัฐเจ้าอาณานิคมถือเป็นรัฐเดิม) (๓) รัฐเดิมมารวมกันเป็นรัฐใหม่ เช่น สหรัฐฯ (๔) รัฐเดิมแตกสลายเป็นรัฐเกิดใหม่หลายรัฐ เช่น สหภาพโซเวียต ยูโกสลาเวีย

ประเด็นการสืบทอดของรัฐมี ๒ เรื่องคือ การสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับสนธิสัญญา และการสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน บรรณาสาร และหนี้สิน

อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยการสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับสนธิสัญญา (Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties 1978) ซึ่งเขียนไว้ว่า

๑. รัฐเกิดใหม่ (รัฐที่เพิ่งได้เอกราช) ไม่จำเป็นต้องรับผิดชอบตามสนธิสัญญาและข้อผูกพันที่รัฐเดิมกระทำไว้ เพราะถือว่ารัฐเกิดใหม่ย่อมปลอดจากความตกลงทั้งปวงของรัฐเดิม (Clean state) เช่น ดินแดนอาณานิคมที่ได้รับเอกราช เว้นแต่รัฐเกิดใหม่สมัครใจยินยอมที่จะผูกพันกับสนธิสัญญานั้น หรือเป็นสนธิสัญญาที่กำหนดเขตแดน และสนธิสัญญาที่ก่อตั้งระบอบของดินแดน คือ สิทธิและพันธกรณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ดินแดน เช่น ระบอบการเดินเรือในคลองคิล คลองสุเอซ คลองปานามา

๒. การสืบทอดของรัฐบนส่วนหนึ่งของดินแดน ในกรณีที่รัฐผนวกดินแดนส่วนหนึ่งของรัฐอื่น สนธิสัญญาที่รัฐนั้นทำไว้จะขยายใช้บังคับกับดินแดนที่ถูกผนวกเข้ามาด้วย แต่ในกรณีที่รัฐเสียดินแดนส่วนหนึ่งไป สนธิสัญญาที่รัฐนั้นทำไว้ย่อมไม่มีผลใช้บังคับกับดินแดนที่เสียไป เว้นแต่มีข้อตกลงอย่างอื่นของรัฐที่เกี่ยวข้อง

๓. กรณีการรวมตัวเข้าเป็นสหพันธรัฐ สหพันธรัฐจะเข้าสวมสิทธิและพันธกรณีตามสนธิสัญญาที่รัฐต่าง ๆ ได้ทำไว้ก่อนการรวมตัวเป็นสหพันธรัฐ และ สนธิสัญญาแต่ละฉบับที่รัฐทำไว้ยังมีผลบังคับใช้ในแต่ละส่วนของดินแดนสหพันธรัฐ (ในแต่ละรัฐ) โดยสหพันธรัฐจะแจ้งรัฐในสหพันธ์เพื่อขยายขอบเขตสนธิสัญญาพหุภาคีเดิมให้ครอบคลุมทั้งสหพันธรัฐ ส่วนสนธิสัญญาทวิภาคี สหพันธรัฐต้องตกลงกับรัฐสมาชิกที่เป็นภาคีสถิตินั้นก่อนที่จะให้สนธิสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ทั่วประเทศ

๔. การแยกรัฐ ยึดหลัก “รัฐใหม่ที่แยกตัวออกมาโดยรัฐเดิมยังคงอยู่ต้องสืบทอดสนธิสัญญาต่าง ๆ ที่รัฐเดิมทำไว้” เนื่องจากรัฐใหม่ที่แยกตัวมีส่วนในการก่อให้เกิดสนธิสัญญานั้นด้วย

นอกจากนี้ อนุสนธิสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยการสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน บรรณสาร และหนี้สินของรัฐ ค.ศ. ๑๙๗๘ (Vienna Convention on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts 1978) ได้ระบุเกี่ยวกับการสืบทอดของรัฐในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สิน บรรณสาร และหนี้สิน ใน ๔ กรณีดังนี้

๑. กรณีรัฐที่ได้รับเอกราชใหม่

- อสังหาริมทรัพย์ของรัฐเดิมที่ตั้งอยู่ในดินแดนที่มีการสืบทอดให้ตกเป็นของรัฐที่สืบทอดสังหาริมทรัพย์ของรัฐเดิมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของรัฐเดิมในส่วนของดินแดนที่มีการสืบทอด ให้ตกเป็นของรัฐสืบทอด
- บรรณสารของรัฐเดิมซึ่งอยู่ในดินแดนสืบทอดเพื่อการบริหารดินแดน ตลอดจนบรรณสารอื่น ๆ ของรัฐเดิมที่เกี่ยวข้องกับดินแดนสืบทอด ให้ตกเป็นของรัฐที่ได้รับเอกราชใหม่ที่เป็นผู้สืบทอด
- หนี้สินของรัฐเดิมจะไม่ตกทอดมายังรัฐเอกราชใหม่ เว้นแต่จะมีการตกลงระหว่างกันเป็นอย่างอื่นในความสัมพันธ์ระหว่างหนี้สินของรัฐเดิมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของรัฐเดิมในดินแดนที่จะสืบทอด กับทรัพย์สิน สิทธิ และประโยชน์ที่ตกเป็นของรัฐเอกราชใหม่

๒. กรณีรวมรัฐ

- บรรดาทรัพย์สิน บรรณสาร และหนี้สินของรัฐเดิมที่รวมกัน ให้ตกทอดเป็นของรัฐใหม่ ซึ่งเป็นผู้สืบทอดทั้งหมด

๓. กรณีการแยกดินแดนบางส่วนของรัฐหนึ่งออกเป็นอีกรัฐหนึ่ง หรือเป็นส่วนหนึ่งของอีกรัฐหนึ่ง โดยรัฐเดิมยังคงอยู่

- อสังหาริมทรัพย์ของรัฐเดิม ซึ่งอยู่ในดินแดนที่แยกออกมาเป็นรัฐใหม่ หรือเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอื่น ให้ตกเป็นของรัฐที่สืบทอด สังหาริมทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของรัฐเดิมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับดินแดนที่แยกออกมานั้น ให้ตกเป็นของรัฐที่สืบทอด ส่วนสังหาริมทรัพย์ของรัฐเดิม นอกเหนือจากนี้ ให้เป็นของรัฐสืบทอดตามสัดส่วนที่เป็นธรรม

- บรรณสาร หากมิได้มีการตกลงเป็นอย่างอื่น ให้ถือว่าบรรณสารของรัฐเดิมในส่วนที่จำเป็นต่อการบริหารหรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับดินแดนที่มีการสืบทอด ให้ตกเป็นของรัฐใหม่ที่เป็นผู้สืบทอด

- หนี้สิน ของรัฐเดิมให้ตกแก่รัฐผู้สืบทอดตามสัดส่วนที่เป็นธรรม โดยคำนึงถึงทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับหนี้สินของรัฐเดิมที่รัฐผู้สืบทอดได้รับตกทอดมา

๔. กรณีการยุบรัฐ หมายถึงการที่ดินแดนของรัฐเดิมแยกออกเป็นส่วน ๆ โดยที่ไม่มีรัฐเดิมอยู่ อีกต่อไป

- ทรัพย์สิน หากไม่มีการตกลงเป็นอื่น อสังหาริมทรัพย์ของรัฐเดิมให้ถือเป็นกรรมสิทธิ์ ของรัฐผู้สืบทอดที่อสังหาริมทรัพย์นั้นตั้งอยู่ สงหาริมทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม ของรัฐเดิมในส่วนที่เกี่ยวกับดินแดนที่แยกออกมาเป็นรัฐผู้สืบทอด ให้ตกเป็นของรัฐผู้สืบทอด อสังหาริม ทรัพย์และสังหาริมทรัพย์นอกเหนือจากที่กล่าว ให้เป็นของรัฐผู้สืบทอดตามสัดส่วนที่เป็น ธรรม

- บรรณสาร หากไม่มีการตกลงเป็นอื่น บรรณสารของรัฐเดิมที่ควรอยู่ในดินแดน ของรัฐผู้สืบทอดเพื่อความจำเป็น การบริหาร หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับดินแดนของรัฐผู้สืบทอด ให้ ตกเป็นของรัฐผู้สืบทอด บรรณสารนอกเหนือจากนี้ ให้ตกเป็นของรัฐผู้สืบทอดตามลักษณะที่เป็น ธรรม

- หนี้สิน หากไม่ได้ตกลงเป็นอื่น หนี้สินของรัฐเดิมย่อมตกทอดไปยังรัฐผู้สืบทอดทั้งหลาย ตามสัดส่วนที่เป็นธรรม โดยคำนึงถึงทรัพย์สิน สิทธิ และผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่รัฐผู้สืบทอดได้รับมา ในส่วนที่เกี่ยวกับหนี้สินของรัฐเดิม

การสิ้นสุดสภาพความเป็นรัฐ

หากรัฐขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๔ องค์ประกอบของความเป็นรัฐ รัฐนั้น จะหมดสภาพความเป็นรัฐ เหตุการณ์ที่จะทำให้รัฐสิ้นสุดสภาพได้แก่ การรวมดินแดนเข้ากับรัฐอื่น จะด้วยความยินยอมหรือถูกบังคับก็ตาม หรือการเข้าร่วมในการปกครองรูปแบบสหพันธรัฐเพราะรัฐ จะมอบอธิปไตยบางส่วนให้แก่รัฐบาลกลาง แต่หากรัฐแปลงสภาพจากรัฐเดี่ยวเป็นสหพันธรัฐ จะไม่ กระทบสถานภาพความเป็นรัฐ เช่น รัสเซียเปลี่ยนจากจักรวรรดิรัสเซียเป็นสหภาพโซเวียต แต่หากรัฐแบ่งแยกตัวเองออกเป็นหลายรัฐใหม่ รัฐเดิมย่อมหมดสภาพความเป็นรัฐ เช่น ยูโกสลาเวีย แยกออกเป็น เซอร์เบีย สโลวีเนีย โครเอเชีย บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา มอนเตเนโกร และมาซิโดเนีย ยูโกสลาเวียก็หมดสิ้นสภาพความเป็นรัฐไป

๒. องค์การระหว่างประเทศ

โลกที่เปลี่ยนแปลงไป ประเด็นปัญหาที่มีความลึกซึ้งและซับซ้อนมากขึ้น รัฐ ๆ เดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เพียงลำพัง นอกจากนี้ หลายปัญหาได้ส่งผลกระทบออกมานอกอาณาเขตของรัฐ ทำให้สังคมระหว่างประเทศได้รับผลกระทบจากปัญหานั้นด้วย รัฐต่าง ๆ จึงรวมตัวกันเป็นองค์การระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมความร่วมมือกัน และแก้ไขปัญหาข้ามเขตแดน โดยที่รัฐร่วมมือกันจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศด้วยความสมัครใจ และมีกฎบัตรวางแนวทางดำเนินงานขององค์การระหว่างประเทศให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง องค์การระหว่างประเทศจึงเป็นบุคคลในกฎหมายระหว่างประเทศ มีความสามารถที่จะกระทำ หรือละเว้นการกระทำตามสิทธิ และพึงปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายระหว่างประเทศภายในขอบเขตของความตกลงก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศนั้น ๆ องค์การระหว่างประเทศมีทั้งระดับโลก อาทิ องค์การสหประชาชาติ และองค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาค เช่น องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ สหภาพยุโรป อาเซียน องค์การนาซาติรัฐอเมริกัน องค์การเอกภาพแอฟริกา เป็นต้น

๓. ปัจเจกบุคคล

ในอดีต ปัจเจกบุคคลไม่มีสภาพบุคคลตามกฎหมายระหว่างประเทศเพราะรัฐเจ้าของสัญชาติของปัจเจกบุคคลนั้นจะดำเนินการแทน แต่เมื่อสงครามโลก ครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง กฎหมายระหว่างประเทศเริ่มกำหนดพันธกรณีบางประการให้แก่ปัจเจกบุคคลแยกต่างหากจากพันธกรณีของรัฐ โดยเฉพาะพันธกรณีที่ปัจเจกบุคคลกระทำความผิด เช่น พันธกรณีระหว่างประเทศที่ปัจเจกบุคคลต้องมีความรับผิดชอบต่ออาชญากรรมสงคราม (War crime) อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crime against humanity) หากปัจเจกบุคคลกระทำการดังกล่าว ปัจเจกบุคคลนั้นต้องรับผิดชอบเป็นการส่วนตัวตามกฎหมายระหว่างประเทศ (จันตรี สิ้นสุฤฤกษ์, กฎหมายระหว่างประเทศ. หน้า ๑๐๗) ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว อาทิ ศาลอาชญากรรมสงครามนูเรมเบิร์ก พิพากษาบุคคล (เยอรมนี) ที่มีส่วนร่วมในการสังหารประชาชนในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ ๒ หรือศาลอาชญากรรมระหว่างประเทศสำหรับอดีตยูโกสลาเวีย พิพากษาคดีนายพลทหารชาวเซอร์เบีย นายพลทหารชาวโครแอต และนาย Slobodan Milosevic อดีตผู้นำยูโกสลาเวียและเซอร์เบียตามลำดับที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในโครเอเชียและในบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา และศาลทำลายล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดา

ธรรมนูญกรุงโรมว่าด้วยศาลอาญาระหว่างประเทศ ค.ศ. ๒๐๐๒ ข้อ ๕ กำหนดให้ศาลอาญาระหว่างประเทศ (International Criminal Court -ICC) ซึ่งมีที่ตั้ง ณ กรุงเฮก เนเธอร์แลนด์ ในปี ค.ศ. ๑๙๙๘ มีสมาชิก ๑๑๑ ประเทศ โดยสหรัฐฯ รัสเซีย จีน อินเดีย รวมทั้งประเทศไทยไม่ได้เป็นสมาชิกศาลอาญาระหว่างประเทศ ศาลอาญาระหว่างประเทศเขตอำนาจศาลเหนือปัจเจกบุคคลที่กระทำความผิดในคดีอาชญากรรมร้ายแรง ๔ ประเภท ได้แก่ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Crimes of genocide) อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ (Crimes against humanity) อาชญากรรมสงคราม (War crimes) และอาชญากรรมอันเป็นการรุกราน (Crimes of aggression) (สมบูรณ์ เสี่ยมบุตร, เรื่องเดิม. หน้า ๒๙๓-๒๙๖.)

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ คือ การกระทำโดยเจตนาที่จะทำลายล้างทั้งกลุ่มหรือบางส่วนของชนชาติ เชื้อชาติ หรือกลุ่มศาสนาโดยการฆ่าหรือทำร้ายจิตใจ ทำให้ชีวิตอยู่อย่างลำบาก การใช้มาตรการห้ามการเกิด หรือบังคับให้ย้ายโอนเด็กของกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในอดีตยูโกสลาเวีย (ในโครเอเชีย บอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา และโคโซโว) ซึ่งประธานาธิบดี Slobodan Milosevic ของเซอร์เบียถูกศาล ICC ออกหมายจับ หรือการบังคับย้ายเด็กยูเครนไปอาศัยและอบรมในรัสเซียในช่วงแรกของสงครามรัสเซีย-ยูเครน ซึ่งศาล ICC ออกหมายจับประธานาธิบดี Vladimir Putin ของรัสเซีย

อาชญากรรมต่อมนุษยชาติ หมายถึง การโจมตีอย่างกว้างขวางและเนรบบที่มุ่งต่อกลุ่มพลเรือนด้วยการฆ่า การกำจัด การทำให้เป็นทาส การเนรเทศ การบังคับย้ายโอนประชาชน การจำกัดเสรีภาพทางร่างกาย ทรมาน การข่มขืน การทำให้เป็นทาสทางเพศ การบังคับให้เป็นโสเภณี การดำเนินคดีกลุ่มบนพื้นฐานทางการเมือง เชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา เพศ การบังคับให้คนสูญหาย การแบ่งแยกผิว การตัดสิทธิที่จะได้รับอาหารและยารักษาโรคโดยมุ่งทำลายล้างกลุ่มประชาชน

อาชญากรรมสงคราม คือ การกระทำอันเป็นการละเมิดอนุสัญญาเจนีวา ค.ศ. ๑๙๔๙ (เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเชลยศึก การคุ้มครองพลเรือนในยามสงคราม) โดยการฆ่าอย่างจงใจ ทรมาน ทดลองยา จงใจทำให้เกิดความทุกข์ยากอย่างมากหรือบาดเจ็บสาหัส การทำลายและการยึดทรัพย์ อันไม่มีความจำเป็นทางทหาร การบังคับเชลยศึกให้เข้าเป็นกองกำลังของตน การไม่ให้เชลยศึกได้รับสิทธิในการดำเนินคดีอย่างยุติธรรม การจับเป็นตัวประกัน การโจมตีพลเรือนที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสู้รบ การโจมตีเป้าหมายทางพลเรือน การโจมตีบุคคล สิ่งปลูกสร้าง ยานพาหนะที่เกี่ยวข้อง

ความช่วยเหลือทางด้านมนุษยธรรม การฆ่าหรือทำร้ายนักรบที่บาดเจ็บและวางอาวุธ การใช้
เครื่องหมายกาชาดหรือเครื่องหมายทหารในทางไม่ถูกต้องทำให้มีการบาดเจ็บสาหัสและเสียชีวิต

อาชญากรรมอันเป็นการรุกราน หมายถึง การวางแผน การเตรียมการ การริเริ่ม หรือ
ปฏิบัติการของการกระทำอันเป็นการรุกราน ซึ่งละเมิดกฎบัตรสหประชาชาติอย่างชัดแจ้งโดยบุคคลที่
อยู่ในตำแหน่งควบคุมหรือกำหนดแนวทางการดำเนินการทางการเมืองและการทหารของรัฐ อย่างไรก็ตาม
ดี โดยที่มหาอำนาจโดยเฉพาะสหรัฐฯ ได้เข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่น จึงหวังเกรงว่าผู้นำ
ของตนจะถูกดำเนินคดีในศาลอาญาระหว่างประเทศ สหรัฐฯ จึงต่อต้านไม่ให้ศาลอาญาระหว่าง
ประเทศมีเขตอำนาจพิจารณาคดีอาชญากรรมอันเป็นการรุกราน ปัจจุบันศาลอาญาระหว่างประเทศ
จึงมีเขตอำนาจศาลในการพิจารณาคดีเพียง ๓ ประเภทแรกในดินแดนของรัฐภาคี หรือรัฐที่ไม่ใช่ภาคี
แต่ยอมรับอำนาจศาล การลงโทษของศาลอาญาระหว่างประเทศคือ ปรับ จำคุกโดยจะให้ประเทศภาคี
รับนักโทษไปจำคุกตามคำพิพากษา แต่ไม่มีโทษประหารชีวิต

เขตอำนาจรัฐ (State Jurisdiction)

รัฐมีอำนาจอธิปไตยใน ๓ ลักษณะได้แก่ อำนาจในการออกกฎหมาย อำนาจในการบังคับใช้
กฎหมาย และอำนาจในการพิจารณาคดีตามกฎหมายภายในเขตแดนของรัฐ กฎหมายระหว่าง
ประเทศได้นำเอาอำนาจในการออกกฎหมายและอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายของรัฐมาบัญญัติ
เรื่องเขตอำนาจรัฐ ซึ่งหมายถึง การใช้อำนาจของรัฐที่มีผลต่อบุคคล ทรัพย์สิน หรือเหตุการณ์ภายใน
เขตแดนของรัฐบนพื้นฐานของหลักการ ๕ ประการได้แก่ หลักดินแดน หลักสัญชาติ หลักสากล หลัก
ป้องกัน และหลักผู้ถูกระทำ

๑. เขตอำนาจรัฐตามหลักดินแดน

รัฐอธิปไตยย่อมมีเขตอำนาจเหนือดินแดนของรัฐตน ดินแดนของรัฐ แบ่งออกเป็น ๕ ส่วน
ได้แก่

๑.๑ **พื้นดินที่เป็นดินแดนภายในอาณาเขตของรัฐที่ถูกกำหนดโดยเส้นเขตแดน** รวมถึงพื้นที่
ใต้ดินแดนด้วย ดินแดนของรัฐไม่จำเป็นต้องติดต่อกันเป็นผืนแผ่นดินเดียวกัน การแบ่งเขตแดนระหว่าง
รัฐมี ๒ วิธี คือ รัฐเจรจาตกลงกันรูปสนธิสัญญา หรือใช้เส้นเขตแดนธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ (ใช้เส้น
กึ่งกลางแม่น้ำ ร่องน้ำลึก หรือริมแม่น้ำ) ภูเขา (ใช้สันปันน้ำ เส้นที่เชื่อมยอดที่สูงที่สุดของเทือกเขา) รัฐ
มีอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนที่เป็นแผ่นดิน พื้นที่ใต้แผ่นดิน และน่านฟ้าเหนือแผ่นดิน

๑.๒ น่านน้ำภายใน (Internal Waters) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๘ ระบุว่า น่านน้ำที่อยู่ทางด้านแผ่นดินของเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต คือ น่านน้ำภายใน ส่วนพื้นน้ำบริเวณปากแม่น้ำ พื้นน้ำภายในอ่าว อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๙ และ ๑๐ ให้ลากเส้นปิดปากแม่น้ำหรือปากอ่าว โดยพื้นน้ำบริเวณปากแม่น้ำและพื้นน้ำภายในอ่าวเรียกว่า น่านน้ำภายใน

รัฐชายฝั่งมีอำนาจอธิปไตยเหนือน่านน้ำภายในเช่นเดียวกับอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนที่เป็นแผ่นดินเพราะถือว่าน่านน้ำภายในเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดิน หากเรือหรือเครื่องบินต่างชาติจะเข้ามาในเขตน่านน้ำภายในหรือน่านฟ้าเหนือน่านน้ำภายใน จะต้องขออนุญาตจากรัฐชายฝั่งก่อน

๑.๓ ทะเลอาณาเขต (Territorial Sea) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓ ระบุว่า ทุกรัฐ (ชายฝั่ง) มีสิทธิจัดตั้งทะเลอาณาเขตที่มีความกว้างออกไปในทะเลได้ไม่เกิน ๑๒ ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน (คือเส้นฐานปกติหมายถึงแนวน้ำลดตลอดแนวชายฝั่งตามที่ได้ระบุไว้ในแผนที่ที่มีมาตราส่วนขนาดใหญ่ (large-scale chart) ที่ได้รับการรับรองโดยรัฐชายฝั่ง) รัฐชายฝั่งมีอำนาจอธิปไตยเหนือทะเลอาณาเขตและน่านฟ้าเหนือทะเลอาณาเขต ตลอดจนพื้นดินท้องทะเล (sea-bed) และดินใต้ผิวดินท้องทะเล (subsoil) แห่งทะเลอาณาเขตด้วย (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๒) โดยการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐเหนือทะเลอาณาเขตจะต้องเป็นไปภายใต้บทบัญญัติของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ และกฎหมายระหว่างประเทศฉบับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (จันตรี สินศุภฤกษ์, กฎหมายระหว่างประเทศ หน้า ๒๔๘)

๑.๔ เขตต่อเนื่อง (Contiguous zone) เป็นพื้นที่ในทะเลที่อยู่ประชิดกับทะเลอาณาเขตและอยู่ถัดจากทะเลอาณาเขตออกไปในทะเล รัฐชายฝั่งสามารถดำเนินการควบคุมที่จำเป็นในเขตต่อเนื่องเพื่อป้องกันการฝ่าฝืนกฎหมายและข้อบังคับทางศุลกากร การคลัง การเข้าเมืองที่จะกระทำในอาณาเขตหรือทะเลอาณาเขต รวมทั้งลงโทษการฝ่าฝืนกฎหมายและข้อบังคับข้างต้น ซึ่งได้กระทำในอาณาเขตหรือทะเลอาณาเขต

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓๓ (๒) กำหนดให้รัฐชายฝั่งไม่สามารถขยายเขตต่อเนื่องเกินกว่า ๒๔ ไมล์ทะเลโดยวัดจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต

๑.๕ เขตเศรษฐกิจจำเพาะ (Exclusive Economic zone -EEZ) เป็นพื้นที่ทะเลที่รัฐชายฝั่ง มีสิทธิในการสำรวจและแสวงประโยชน์ การอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตในน้ำเหนือพื้นดินท้องทะเล พื้นดินท้องทะเล และดินใต้ผิวดินของพื้นดินท้อง ทะเลนั้น อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๕๗ เขตเศรษฐกิจจำเพาะ จะต้องไม่เลย ๒๐๐ ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน โดยรัฐชายฝั่งมีสิทธิอธิปไตยในการสำรวจ แสวงประโยชน์ และการอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลในน้ำเหนือพื้นดินท้องทะเล พื้นดินท้อง ทะเล และดินใต้ผิวดินท้องทะเล ส่วนการกำหนดขอบเขตของเขตเศรษฐกิจจำเพาะระหว่างรัฐที่มี ชายฝั่งทะเลตรงข้ามกันหรือประชิดกัน ให้กระทำโดยความตกลงบนมูลฐานของกฎหมายระหว่าง ประเทศ เพื่อให้บรรลุผลที่ยุติธรรม (อนุสัญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๗๔ (๑))

ประเด็นปัญหาที่อาจเกิดขึ้นเกี่ยวกับเขตอำนาจรัฐโดยยึดหลักดินแดนคือ ในบางกรณี การกระทำความผิดไม่ได้เกิดขึ้นและเสร็จสิ้นภายในดินแดนของรัฐหนึ่ง แต่การกระทำความผิดอาจ เริ่มต้นในรัฐหนึ่ง และไปเสร็จสิ้นในอีกรัฐหนึ่ง เช่น นาย ก. อยู่ในพม่า ต้องการฆ่านาย ข. ซึ่งอยู่ริมแม่น้ำเมยในอำเภอแม่สายในประเทศไทย จึงใช้ปืนยิงนาย ข. ถึงแก่ความตาย กรณีนี้ จะเกิดปัญหาว่า ประเทศใดมีเขตอำนาจรัฐในการดำเนินคดี จึงเกิดแนวคิด ๒ แนวคือ

๑. เขตอำนาจรัฐเหนือดินแดนตามภาวะวิสัย ถือว่ารัฐมีเขตอำนาจเหนือการกระทำผิด ซึ่งได้กระทำสำเร็จในดินแดนของรัฐ แม้ว่าองค์ประกอบความผิดบางอย่างที่ก่อให้เกิดความผิดตาม กฎหมายจะเกิดนอกดินแดนของรัฐนั้นก็ตาม จากกรณีที่ยกตัวอย่าง ประเทศไทยมีเขตอำนาจในการ ดำเนินคดีกับนาย ก. หรือกรณีเรือของฝรั่งเศสชนกับเรือตุรกีในทะเลหลวงเป็นเหตุให้มีคนบนเรือตุรกี ตาย ๘ คน เมื่อเรือของฝรั่งเศสเข้าเทียบท่าที่กรุงอิสตันบูลของตุรกี เจ้าหน้าที่ตุรกีได้จับกุมต้นหนของ เรือฝรั่งเศสซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสมาดำเนินคดี และศาลตุรกีได้ลงโทษต้นหนฝรั่งเศส ฝรั่งเศสคัดค้านย การใช้เขตอำนาจรัฐของตุรกีเหนือต้นหนชาวฝรั่งเศส และนำเรื่องขึ้นสู่ศาลสถิตยุติธรรมระหว่าง ประเทศ (ของสันนิบาตชาติ) และศาลสถิตยุติธรรมระหว่างประเทศได้ตัดสินว่า

ตุรกีมีสิทธิใช้อำนาจรัฐเหนือกรณีดังกล่าวโดยอาศัยข้อเท็จจริงที่ว่าองค์ประกอบบางประการหนึ่งในการกระทำความผิดฐานฆ่าคนโดยไม่เจตนาได้เกิดขึ้นอย่างเสร็จสมบูรณ์ในดินแดนตุรกี เพราะเรือ ตุรกีเปรียบเสมือนเป็นดินแดนของตุรกี

๒. เขตอำนาจรัฐเหนือดินแดนตามอัตวิสัย ถือว่า รัฐมีเขตอำนาจเหนือการกระทำผิดกฎหมายและเรื่องต่าง ๆ ที่เริ่มเกิดขึ้นในดินแดนของรัฐ แม้ว่าองค์ประกอบความผิดบางอย่างหรือความสำเร็จของการกระทำผิดจะเกิดขึ้นในอีกรัฐหนึ่งก็ตาม ในกรณีที่ยกตัวอย่าง พม่าจะมีเขตอำนาจรัฐในการพิจารณาคดีนาย ก. หรือกฎหมาย Terrorism Act 2000 ของอังกฤษที่ให้อำนาจรัฐของอังกฤษต่อการกระทำที่เป็นการยุยงส่งเสริมให้มีการกระทำความผิดฐานก่อการร้ายบางประเภท หากการยุยงส่งเสริมในเกิดขึ้นในอังกฤษ แม้ว่าการกระทำอาชญากรรมนั้น จะเสร็จสมบูรณ์ภายนอกดินแดนของอังกฤษก็ตาม

จะเห็นได้ว่า ในทางปฏิบัติ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักดินแดนอาจเกิดการขัดกันของการใช้เขตอำนาจรัฐของรัฐต่าง ๆ จากการที่มีมากกว่า ๑ รัฐอ้างเขตการใช้อำนาจเหนือคดีความผิดเดียวกัน อย่างไรก็ตาม รัฐที่ใช้เขตอำนาจรัฐในการบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายได้นั้นคือ รัฐที่ควบคุมตัวผู้กระทำความผิดไว้ได้ เพราะแม้รัฐจะมีเขตอำนาจในการออกกฎหมายโดยกำหนดความผิดไว้ในกฎหมายของรัฐ แต่รัฐจะบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายได้ต่อเมื่อผู้กระทำความผิดอยู่ในดินแดนของรัฐที่สามารถใช้เขตอำนาจรัฐในการบังคับใช้กฎหมายได้อย่างแท้จริง

ประมวลกฎหมายอาญาของไทยได้รับเอาหลักการใช้เขตอำนาจรัฐเหนือดินแดนมาบัญญัติไว้ในมาตรา ๔ มาตรา ๕ และมาตรา ๖

มาตรา ๔ ผู้ใดกระทำความผิดในราชอาณาจักร ต้องรับโทษตามกฎหมาย

การกระทำความผิดในเรือไทยหรืออากาศยานไทย ไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ให้ถือว่ากระทำความผิดในราชอาณาจักร

มาตรา ๕ ความผิดใดที่การกระทำแม้แต่ส่วนหนึ่งได้กระทำในราชอาณาจักรก็ดี ผลแห่งการกระทำเกิดในราชอาณาจักรโดยผู้กระทำประสงค์ให้ผลนั้นเกิดในราชอาณาจักร หรือโดยลักษณะแห่งการกระทำ ผลที่เกิดขึ้นควรเกิดในราชอาณาจักร หรือย่อมเห็นได้ว่า ผลนั้นจะเกิดในราชอาณาจักรก็ดี ให้ถือว่าความผิดนั้นได้กระทำในราชอาณาจักร

ในกรณีเตรียมการหรือพยายามกระทำการใดซึ่งกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด แม้การกระทำนั้นจะได้กระทำนอกราชอาณาจักร ถ้าหากการกระทำนั้นจะได้กระทำตลอดไปจนถึงขั้นความผิดสำเร็จ ผลจะเกิดขึ้นในราชอาณาจักร ให้ถือว่าการเตรียมการหรือพยายามกระทำความผิดนั้นได้กระทำในราชอาณาจักร

มาตรา ๖ ความผิดใดที่ได้กระทำนอกราชอาณาจักร หรือที่ประมวลกฎหมายนี้ถือว่า ได้กระทำในราชอาณาจักร แม้การกระทำของผู้เป็นตัวการด้วยกัน ของผู้สนับสนุน หรือของผู้ใช้ให้ กระทำความผิดนั้นจะได้ทำนอกราชอาณาจักร ก็ให้ถือว่าตัวการ ผู้สนับสนุน หรือผู้ใช้ให้กระทำการ ได้กระทำในราชอาณาจักร

๒. เขตอำนาจรัฐตามหลักสัญชาติ

๒.๑ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักสัญชาติ กรณีบุคคลธรรมดา

สัญชาติเป็นความผูกพันทางกฎหมายที่รัฐใช้ผูกมัดบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับรัฐ ทั้งทางการเมือง สังคม เชื้อชาติ ศาสนาและภาษา และทำให้บุคคลมีสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบตามกฎหมาย และรัฐมีหน้าที่ให้ความคุ้มครองคนชาติเช่นกัน ทั้งนี้ รัฐจะกำหนดการได้มาและการเสียไปของสัญชาติโดยสอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ เมื่อบุคคลอยู่ในรัฐเจ้าของสัญชาติ รัฐย่อมใช้เขตอำนาจรัฐเหนือดินแดนต่อบุคคลได้เต็มที่ แต่หากบุคคลอยู่นอกดินแดนรัฐเจ้าของสัญชาติ หรืออยู่ในดินแดนของรัฐอื่น กฎหมายระหว่างประเทศต้องอธิบายว่า บุคคลใดอยู่ในรัฐใด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาการขัดกันของการใช้เขตอำนาจรัฐเหนือบุคคล ปกติ รัฐจะกำหนดกฎหมาย ความผูกพันของบุคคลกับรัฐโดยใช้หลักดินแดนหรือหลักสายโลหิตเป็นการได้มาซึ่งสัญชาติด้วยการเกิด กล่าวคือ บุคคลที่เกิดในดินแดนรัฐ เป็นคนมีสัญชาติของรัฐนั้น หรือบุคคลถือสัญชาติตามบิดามารดา ซึ่งกรณีที่บุคคลมี ๒ สัญชาติคือ มารดาคลอดบุตรในอีกรัฐหนึ่ง ทำให้บุตรมี ๒ สัญชาติ หรือ การที่บุคคลหนึ่งเปลี่ยนสัญชาติเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง กฎหมายระหว่างประเทศจะให้สิทธิแก่รัฐเจ้าของสัญชาติที่เชื่อมโยงกับบุคคลนั้นอย่างแท้จริง

รัฐสามารถใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักสัญชาตินอกดินแดนเหนือตัวบุคคล อาทิ การเกณฑ์คนชาติที่อาศัยในต่างประเทศให้เข้ารับราชการทหาร หากฝ่าฝืน มีความผิดตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่กงสุลของสถานทูตสามารถจดทะเบียนสมรส ทะเบียนหย่า รับบุตรบุญธรรม รับแจ้งเกิด ตาย ทำบัตรประชาชน และหนังสือเดินทางที่สถานทูตได้

๒.๒ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักสัญชาติ กรณีเรือ อากาศยาน และยานอวกาศ

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๙๑ ระบุว่า “ทุกรัฐ จะกำหนดเงื่อนไขในการให้สัญชาติของตนแก่เรือในการจดทะเบียนเรือในอาณาเขตของตน และในการใช้สิทธิชกธงของตน เรือย่อมมีสัญชาติของรัฐเจ้าของธง ซึ่งเรือนั้นมีสิทธิชก ซึ่งต้องมีความเกี่ยว

โยงอย่างแท้จริงระหว่างรัฐกับเรื่อนั้น” รัฐเจ้าของสัญชาติธงเรือย่อมมีเขตอำนาจเหนือเรือที่ซักรงของรัฐนั้น

หากเรือลำหนึ่งซักรงของรัฐมากกว่า ๑ รัฐ สับเปลี่ยนไปมา เพื่อแสดงสัญชาติของเรือตามความสะดวกของสถานการณ์ เพื่อผลประโยชน์ของตน ถ้าเกิดกรณีพิพาท เรือลำนั้นไม่อาจอ้างได้ว่ามีสัญชาติของรัฐใดรัฐหนึ่ง และอาจถูกถือเสมือนว่าเป็นเรือไร้สัญชาติ (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๙๔)

อนุสัญญาว่าด้วยการบินพลเรือนระหว่างประเทศ ค.ศ. ๑๙๔๔ ข้อ ๑๗ บัญญัติว่า “อากาศยานย่อมมีสัญชาติของรัฐซึ่งอากาศยานนั้นได้จดทะเบียน และในข้อ ๑๘ อากาศยานจะจดทะเบียนในรัฐมากกว่าหนึ่งรัฐไม่ได้ แต่อาจเปลี่ยนการจดทะเบียนจากรัฐหนึ่งไปอีกรัฐหนึ่งได้” รัฐเจ้าของสัญชาติอากาศยานย่อมมีเขตอำนาจในการควบคุมอากาศยานที่มีสัญชาติของตนในการปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์และข้อบังคับเกี่ยวกับการบินที่ใช้บังคับในรัฐตน

สำหรับการจีเครื่องบิน อนุสัญญากรุงเฮกเพื่อปราบปรามการยึดอากาศยานโดยชอบด้วยกฎหมาย ค.ศ. ๑๙๗๐ ระบุว่า ให้ทุกประเทศมีอำนาจลงโทษผู้จีเครื่องบินที่ปรากฏตัวในดินแดนของตน ซึ่งคล้ายกับการลงโทษโจรสลัดในทะเลหลวง

สนธิสัญญาว่าด้วยหลักที่ใช้บังคับแก่กิจกรรมของรัฐในการสำรวจและใช้อวกาศ รวมถึงดวงจันทร์และดวงดาวอื่น ๆ ข้อ ๘ ระบุว่า “รัฐซึ่งจดทะเบียนวัตถุที่ปล่อยขึ้นสู่อวกาศ มีเขตอำนาจและการควบคุมเหนือวัตถุและบุคลากรที่ประจำอยู่กับวัตถุเช่นว่านั้นในขณะที่วัตถุนั้นอยู่ในอวกาศหรืออยู่บนดวงดาวใด ๆ”

๒.๓ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกัน

การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกันหมายถึง การที่รัฐสามารถใช้เขตอำนาจเหนือบุคคลต่างชาติที่กระทำความผิดในต่างประเทศ โดยความผิดนั้นจะมีผลกระทบที่อันตรายต่อรัฐ แต่คำถามที่เป็นประเด็นถกเถียงคือ อะไรเป็นอันตรายอย่างใหญ่หลวงที่นำไปสู่การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกัน ซึ่งมีความพยายามที่จะระบุลักษณะความผิดที่เป็นอันตรายต่อรัฐ อาทิ ความผิดนั้นเป็นอันตรายต่อความมั่นคง บุรณภาพแห่งดินแดน หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐ เช่น หลักการโจมตีเพื่อป้องกันก่อน (Doctrine of Pre-emptive Strike) ที่ประธานาธิบดี George W. Bush ใช้โจมตี

อัฟกานิสถานในปลายปี ค.ศ. ๒๐๐๑ เนื่องจากสหรัฐฯ ถูกกลุ่มก่อการร้ายโจมตีในเหตุการณ์ ๙/๑๑

โดยอ้างว่าอัฟกานิสถานเป็นสถานที่หลบซ่อนตัวของนายบิน ลาเดน หัวหน้ากลุ่มก่อการร้ายอัลเคดาห์ ที่เป็นผู้ก่อเหตุโศกนาฏกรรม ๙/๑๑ และอาจจะวางแผนโจมตีผลประโยชน์สหรัฐฯ อีก หรือใช้ในการโจมตีอิรักในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ เพื่อป้องกันรัฐอันตราย (Rogue states) โดยอ้างว่าประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน ของอิรักซึ่งเป็นรัฐอันตรายครอบครองอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง (Weapons of Mass Destruction - WMD) จะเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์สหรัฐฯ

หรือการที่ประธานาธิบดี Donald Trump สั่งให้มีการจับกุมตัวประธานาธิบดี Nicolas Maduro แห่งเวเนซุเอลา ซึ่งเป็นผู้นำที่ไม่ชอบธรรมเพราะโกงการเลือกตั้ง ในกรุงคารากัส เมื่อวันที่ ๓ มกราคม ค.ศ. ๒๐๒๖ ในข้อหามีส่วนร่วมร่วมกับแก๊งค้ายาเสพติดที่ลักลอบนำยาเสพติดประเภทโคเคน และเฟนทานิลเข้ามาในสหรัฐฯ และทำร้ายคนอเมริกัน เป็นแก๊งค้ายาเสพติดที่เกี่ยวข้องกับการก่อการร้าย เจ้าหน้าที่ระดับสูงของสหรัฐฯ กล่าวว่าการกระทำของสหรัฐฯ เป็นการใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักการการป้องกันตัวเพื่อดำเนินการกับข้อกล่าวหาเรื่องค้ายาเสพติดและอาชญากรรมข้ามชาติ โดยอ้างว่าเป็นการดำเนินการที่จำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสหรัฐฯ จากภัยคุกคาม แต่การจับกุมประธานาธิบดี Nicolas Maduro ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการละเมิดอธิปไตยของเวเนซุเอลา และกฎหมายระหว่างประเทศอย่างรุนแรง และได้รับการประณามจากประชาคมระหว่างประเทศ ยกเว้นอังกฤษ และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปบางประเทศ

สหประชาชาติไม่ได้ให้การรับรองอย่างเป็นทางการว่าเขตอำนาจรัฐตามหลักป้องกันชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แต่ยอมรับว่าหลักการนี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการตีความและนำกฎหมายระหว่างประเทศไปใช้ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ได้รับการยอมรับจากหลายประเทศในการป้องกันตนเองจากการโจมตีที่ใกล้จะเกิดขึ้น หลักการนี้เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้รัฐสามารถป้องกันตนเองได้ตาม กฎบัตรสหประชาชาติ มาตรา ๕๑ การตีความและนำหลักการนี้ไปใช้มีความซับซ้อนและแตกต่างกันไปในแต่ละสถานการณ์ ทั้งนี้ ประเทศต่าง ๆ ยังคงมีข้อกังวลเกี่ยวกับหลักการนี้ โดยเฉพาะ ความเสี่ยงที่จะเกิดการใช้กำลังโดยมิชอบ และความจำเป็นในการพิสูจน์ว่าการโจมตีนั้นใกล้จะเกิดขึ้นจริง เช่น สหรัฐฯ บุกโจมตีอิรักและจับประธานาธิบดีซัดดัมได้ แต่ไม่สามารถค้นหาอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูงในอิรักได้ หรือประธานาธิบดี Trump กล่าวภายหลังการจับกุมประธานาธิบดี Maduro ว่า สหรัฐฯ จะบริหารประเทศเวเนซุเอลาเป็นการชั่วคราว และให้บริษัทน้ำมันสหรัฐฯ ที่ถูกขับออกมาจากเวเนซุเอลากลับเข้าไปดำเนินการอีก

มาตรา ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติจะใช้ได้ต่อเมื่อรัฐถูกโจมตีด้วยอาวุธก่อน ด้วยความจำเป็น รัฐจึงโต้ตอบอย่างได้สัดส่วนและเหมาะสม และต้องรายงานเหตุการณ์ให้คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติทราบ

๒.๔ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักผู้ถูกระทำ

เป็นการใช้สัญชาติของผู้ถูกระทำเป็นมูลเหตุของการใช้เขตอำนาจรัฐ กล่าวคือ รัฐมีเขตอำนาจเหนือการกระทำผิดทุกอย่างที่ผู้ได้รับผลร้ายหรือผู้ถูกระทำเป็นคนชาติของรัฐนั้น โดยไม่คำนึงว่าความผิดเกิดขึ้น ณ ที่ใด และผู้กระทำผิดมีสัญชาติใด นักกฎหมายระหว่างประเทศไม่เห็นด้วยกับหลักการนี้เพราะขยายเขตอำนาจของรัฐออกไปมากเกินไปโดยไม่จำเป็น และเป็นหลักที่ไม่สอดคล้องกับกระบวนการสร้างความคิดในเรื่องเขตอำนาจรัฐ

๒.๕ การใช้เขตอำนาจรัฐตามหลักสากล

เป็นการใช้เขตอำนาจรัฐต่อการกระทำผิดบางอย่างที่เป็นภัยต่อความสงบสุขเรียบร้อยของประชาคมระหว่างประเทศ ซึ่งรัฐใด ๆ ก็ตามสามารถใช้เขตอำนาจรัฐของตนเหนือการกระทำดังกล่าวได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าการกระทำผิดนั้นเกิดขึ้นที่ใด และผู้กระทำผิดเป็นคนสัญชาติอะไร ซึ่งการกระทำผิดดังกล่าวมักเป็นอาชญากรรมภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ เช่น การกระทำอันเป็นโจรสลัด การจี้เครื่องบิน การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมสงคราม และอาชญากรรมต่อมนุษยชาติ

เขตอำนาจรัฐเกี่ยวกับการจี้เครื่องบิน อนุสัญญากรุงเฮกเพื่อปราบปรามการยึดอากาศยาน โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ค.ศ. ๑๙๗๐ ระบุว่าประเทศที่มีอำนาจลงโทษผู้กระทำผิดได้แก่ ประเทศที่เครื่องบินจดทะเบียน ประเทศที่เครื่องบินที่ถูกจี้ลงจอดพร้อมกับผู้จี้เครื่องบิน ประเทศผู้เช่าเครื่องบินที่ถูกจี้ที่มีถิ่นฐานทางธุรกิจ ประเทศที่ผู้จี้เครื่องบินปรากฏตัว และให้ประเทศภาคีทุกประเทศมีอำนาจลงโทษผู้จี้เครื่องบินที่ปรากฏตัวในดินแดนของตน ซึ่งคล้ายกับการลงโทษโจรสลัดในทะเลหลวง

สนธิสัญญาระหว่างประเทศ

อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ (Vienna Convention on the Law of Treaties 1969) ระบุในข้อ ๒ (a) ว่า “สนธิสัญญา หมายถึง ความตกลงที่สร้างขึ้นระหว่างรัฐก่อให้เกิดข้อผูกพันทางกฎหมายแก่รัฐคู่สัญญาที่จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาเพราะรัฐคู่สัญญาได้แสดงเจตนายอมรับข้อความในสนธิสัญญาแล้ว

ในสมัยกรีกและโรมันยึดถือว่าสัญญาต้องมีการปฏิบัติตาม เมื่อมีวิธยาการใหม่ ๆ เกิด การค้นพบสิ่งใหม่ ๆ มากมาย การติดต่อสื่อสารเป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็ว รัฐมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มากขึ้น สนธิสัญญาก็เพิ่มความสำคัญมากขึ้น และไม่ใช่ว่าเพียงสนธิสัญญาระหว่างรัฐ แต่มีสนธิสัญญา ระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศ และสนธิสัญญาระหว่างองค์การระหว่างประเทศด้วยตนเอง ในอารัมภบทของกฎบัตรสหประชาชาติระบุว่า “เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงและความเคารพต่อข้อผูกพันทั้งหลายอันเกิดจากสนธิสัญญาและที่มานอื่น ๆ ของกฎหมายระหว่าง ประเทศ” ย่อมแสดงถึงความสำคัญของสนธิสัญญา

ในประวัติศาสตร์ การทำสนธิสัญญามีทั้งสนธิสัญญาที่เป็นลายลักษณ์อักษรและสนธิสัญญา ปากเปล่า แต่ปัจจุบัน การทำสนธิสัญญาต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น อนุสัญญากรุงเวียนนาว่า ด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ ข้อ ๓ ระบุว่า ความตกลงระหว่างประเทศที่ไม่ได้เขียนเป็นลาย ลักษณ์อักษรไม่มีผลบังคับใช้

๑. อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ (Vienna Convention on the Law of Treaties 1969) ระบุในข้อ ๒ (a) ว่า "สนธิสัญญา หมายถึง ความตกลงระหว่าง ประเทศที่อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ที่จัดทำขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรอยู่ในตรา สารฉบับเดียวหรือหลายฉบับ และไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม" ดังนั้น องค์ประกอบของสนธิสัญญา ตามอนุสัญญากรุงเวียนนาฯ ได้แก่

- ก. การตกลงนั้นต้องจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร
- ข. ทำขึ้นระหว่างรัฐ หรือระหว่างรัฐกับองค์การระหว่างประเทศ หรือระหว่างองค์การ ระหว่างประเทศด้วยกัน
- ค. ทำขึ้นเป็นฉบับเดียว หรือสองฉบับ หรือหลายฉบับประกอบกันเป็นความตกลง และ ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม
- ง. มีผลผูกพันตามกฎหมายระหว่างประเทศ เนื่องจากรัฐคู่สัญญาได้แสดงเจตนายอมรับ ข้อความในสนธิสัญญาแล้ว หากไม่ปฏิบัติตาม ถือเป็นภาระละเมิด ต้องชดใช้ค่าเสียหาย ทั้งนี้ รัฐ คู่สัญญาไม่สามารถอ้างกฎหมายภายในเพื่อหลีกเลี่ยงการไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาได้
- จ. อยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ

คำว่า “สนธิสัญญา” เป็นคำที่มีความหมายทั่วไป ดังนั้น ในการจัดทำสนธิสัญญาจึงอาจ มีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป อาทิ สนธิสัญญา (Treaty) ความตกลง (Agreement) อนุสัญญา

(Convention) มักใช้ในกรณีการจัดทำความตกลงพหุภาคีที่เกิดจากการประชุม ปฏิญญาร่วม (Joint Declaration) แถลงการณ์ร่วม (Joint Communique) กฎบัตร (Charter) มักใช้ในกรณีที่เป็นความตกลงจัดตั้งองค์การระหว่างประเทศ พิธีสาร (Protocol) มักใช้ในกรณีที่เป็นการแก้ไขเพิ่มเติมความตกลงเดิมที่มีอยู่แล้ว บันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding - MoU) บันทึกความตกลง (Memorandum of Agreement) หนังสือแลกเปลี่ยน (Exchange of Notes) ซึ่งต้องมีสองฉบับขึ้นไปประกอบกันเป็นความตกลง ข้อตกลง (Arrangement) มักใช้ในกรณีที่เป็นการทำความตกลงย่อยเสริมจากความตกลงหลัก (Umbrella agreement) ที่มีอยู่แล้ว ฯลฯ

ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม หากเข้าหลักเกณฑ์องค์ประกอบตามที่ระบุไว้ข้างต้น ก็ถือเป็นสนธิสัญญาทั้งสิ้น

การเรียกชื่อสนธิสัญญาที่แตกต่างกันนั้นมีเหตุผลหลายประการ อาทิ เป็นแนวปฏิบัติของบางประเทศหรือกลุ่มประเทศที่จะแบ่งกลุ่มสนธิสัญญาตามลำดับความสำคัญ หรือเพื่อที่จะกำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาขั้นตอนการทำสนธิสัญญาในลักษณะที่แตกต่างกันตามกระบวนการกฎหมายภายในของตน เช่น หากเรียกชื่อเป็นบันทึกความเข้าใจ อาจไม่จำเป็นต้องเสนอต่อรัฐสภา แต่หากเรียกชื่อว่า สนธิสัญญา หรือ ความตกลง ต้องผ่านกระบวนการให้ความเห็นชอบของรัฐสภา เป็นต้น ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญน่าจะเป็นเรื่องความสะดวก หรือหลีกเลี่ยงปัญหาการอภิปรายทางการเมือง

สำหรับประเทศไทย ไม่ยึดถือแนวปฏิบัติข้างต้น แต่จะพิจารณาเนื้อหาสาระและพันธกรณีที่เกิดขึ้นจากสนธิสัญญาเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะสนธิสัญญาจะมีชื่อเรียกว่าอย่างไรก็ตาม โดยกระบวนการและขั้นตอนดำเนินการจะถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสือสัญญา

ผู้มีอำนาจในการทำสนธิสัญญา

อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ ข้อ ๗ ระบุว่า ผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายระหว่างประเทศ ที่มีความสามารถในการทำสนธิสัญญา ได้แก่

๑. ประมุขของรัฐ (Head of State)
๒. หัวหน้ารัฐบาล (Head of Government)
๓. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (Minister for Foreign Affairs)
๔. บุคคลอื่นที่ได้รับมอบหนังสืออำนาจเต็ม (Full Powers) จากบุคคลตามข้อ ๑-๓
๕. บุคคลที่มีใช้บุคคลตามข้อ ๑-๔ แต่ปรากฏจากแนวปฏิบัติของรัฐนั้น หรือจากสถานการณ์อื่นว่า รัฐนั้นมีเจตนาให้บุคคลนั้นกระทำการดังกล่าวโดยมอบหนังสืออำนาจเต็ม

อนึ่ง สำหรับบุคคลตามข้อ ๑-๓ มีอำนาจเต็มโดยสถานะโดยตำแหน่งในการทำสนธิสัญญา ซึ่งรวมถึงการลงนามในสัตยาบันสาร ภาควยานุวัติสาร ฯลฯ เพื่อให้สนธิสัญญามีผลใช้บังคับด้วย สำหรับเอกอัครราชทูต หากไม่ได้รับมอบหนังสืออำนาจเต็ม สามารถกระทำได้เฉพาะการยอมรับ (adopt) ร่างสนธิสัญญา และเฉพาะกับรัฐที่ตนประจำอยู่เท่านั้น ตามข้อ ๗ วรรค ๒ (b) ของอนุสัญญากรุงเวียนนาฯ

หนังสืออำนาจเต็ม (Full Powers) เป็นเอกสารแสดงให้คู่ภาคีสถิติสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเชื่อมั่นได้ว่า ผู้ที่มาลงนามเป็นผู้ที่ได้รับมอบอำนาจจากรัฐบาลอย่างถูกต้อง ซึ่งจะมีผลให้หนังสือสัญญามีผลผูกพันรัฐบาลในทางปฏิบัติ ต้นฉบับหนังสืออำนาจเต็มจะต้องถูกส่งมอบให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งเก็บรักษาไว้ อย่างไรก็ดี หากคู่ภาคีไม่แสดงเจตนาที่จะขอหนังสืออำนาจเต็ม เนื่องจากไม่มีข้อสงสัยเรื่องอำนาจของผู้นั้น ก็ไม่จำเป็นต้องจัดทำหนังสืออำนาจเต็ม

ขั้นตอนการจัดทำสนธิสัญญาประกอบด้วยการดำเนินงาน ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การเจรจา โดยตัวแทนของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่ในการเจรจา ซึ่งอาจมอบหมายอำนาจการเจรจาได้ เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศมอบอำนาจให้เอกอัครราชทูต หรืออธิบดีเข้าร่วมการประชุมเจรจา

ก่อนการเจรจาต้องมีการทบทวนการจัดทำสนธิสัญญาว่ารัฐคู่สัญญามีความประสงค์จะทำสนธิสัญญาต่อกันหรือไม่ และเป็นสนธิสัญญาในรูปแบบใด ซึ่งแต่ละรัฐจะมีกระบวนการภายในของตนที่จะพิจารณาความจำเป็นของสนธิสัญญา รูปแบบของสนธิสัญญา ผลประโยชน์ และผลกระทบที่จะได้รับจากการทำสนธิสัญญา และความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐ

เมื่อตกลงจะให้มีการทำสนธิสัญญาตามรูปแบบที่ตกลงกันแล้ว จะมีการร่างสนธิสัญญา ซึ่งจะกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายของรัฐคู่สัญญา การใช้ภาษาในการร่างสนธิสัญญา หากรัฐคู่เจรจามีภาษาเดียวกันก็ใช้ภาษานั้น หากใช้ภาษาต่างกัน อาจใช้ภาษาอังกฤษ และมีภาษาท้องถิ่นของแต่ละรัฐที่มีเนื้อหาสาระเช่นเดียวกันกับฉบับภาษาอังกฤษเป็นฉบับด้วย

หลังจากนั้น จะมีการประชุมเจรจาทบทวนร่างสนธิสัญญาจนทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่างสนธิสัญญา โดยประเทศคู่เจรจาสลับกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเจรจาร่างสนธิสัญญา

๒. การลงนามในสนธิสัญญา แสดงถึงการยอมรับข้อความในสนธิสัญญา และยินยอมที่จะผูกพันทางกฎหมายของสนธิสัญญา โดยสนธิสัญญาจะระบุเงื่อนไขและวันที่สนธิสัญญามีผลบังคับใช้ (อาจไม่ใช่วันที่ลงนามในสนธิสัญญา) และระยะเวลาที่สนธิสัญญาใช้บังคับ บุคคล

ผู้ลงนามในสนธิสัญญามักจะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการทำสนธิสัญญา หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย โดยมีหนังสืออำนาจเต็ม (Full Powers) มาแสดงต่อคู่เจรจา สนธิสัญญาบางฉบับระบุว่าจะมีผลบังคับใช้สมบูรณ์เมื่อได้รับสัตยาบัน (ratification) จากรัฐคู่สัญญาแล้ว

๓. การให้สัตยาบัน (ratification) เป็นการให้รัฐสภาซึ่งเป็นผู้แทนของประชาชน รับรองเนื้อหาของสนธิสัญญาที่ฝ่ายบริหารซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการเจรจาสนธิสัญญา และเป็นการตรวจสอบอีกครั้งว่าผู้เจรจาได้เจรจาตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่ トラบใดที่ยังไม่มีการให้สัตยาบัน สนธิสัญญาจะยังไม่มีผลบังคับใช้ โดยรัฐธรรมนูญของประเทศประชาธิปไตยมักระบุว่า รัฐสภามีอำนาจในการให้สัตยาบันสนธิสัญญาที่มีความสำคัญต่อประเทศ เช่น สนธิสัญญาที่มีบทบัญญัติเปลี่ยนแปลงเส้นเขตแดน หรือมีผลกระทบต่อความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างกว้างขวาง

การให้สัตยาบันจะทำเป็นเอกสารที่เรียกว่า สัตยาบันสาร (Instrument of Ratification) โดยระบุคำรับรองว่าจะปฏิบัติตามข้อผูกพันในสนธิสัญญานั้น การบังคับใช้ของสนธิสัญญาฉบับนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อมีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารระหว่างรัฐภาคี โดยมีการทำบันทึกการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร (Certificate of Exchange of Instrument of Ratification) หากเป็นสนธิสัญญาหลายฝ่าย รัฐภาคีจะนำสัตยาบันสารไปมอบไว้กับรัฐใดรัฐหนึ่งที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญา หรือมอบไว้ที่สำนักเลขาธิการขององค์การระหว่างประเทศที่เป็นหน่วยงานของสนธิสัญญานั้น การให้สัตยาบันอาจทำให้สนธิสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ล่าช้าเพราะต้องผ่านกระบวนการหรือขั้นตอนภายในของรัฐภาคี เช่น หากรัฐสภาไม่อยู่ในสมัยประชุม ก็ต้องรอหรือมีรัฐภาคีสัญญาจำนวนมาก ก็จะใช้ระยะเวลาเพื่อให้ทุกรัฐภาคีให้สัตยาบันจนครบสนธิสัญญาจึงมีผลบังคับใช้ นอกจากนี้ บางรัฐภาคีที่ลงนามในสนธิสัญญาแล้ว แต่ไม่ยอมให้สัตยาบันสนธิสัญญาที่ได้ลงนามไปก็เกิดขึ้นได้

๔. การจดทะเบียนสนธิสัญญา ในอดีต รัฐในยุโรปได้ทำสัญญาลับหรือข้อตกลงลับระหว่างกันโดยเฉพาะด้านการเมืองการทหาร ซึ่งส่งผลกระทบต่อสันติภาพและเสถียรภาพของภูมิภาคหรือของโลก เมื่อมีการจัดตั้งสันนิบาตชาติ จึงระบุไว้ในมาตรา ๑๘ ของกติกาสันนิบาตชาติ ให้สมาชิกของสันนิบาตชาติจดทะเบียนสนธิสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ ที่ได้ทำขึ้นต่อเลขาธิการสันนิบาตชาติ และสำนักงานเลขาธิการสันนิบาตชาติจะจัดพิมพ์รายชื่อสนธิสัญญาที่ได้จดทะเบียนเป็นเอกสารเผยแพร่ให้สมาชิกอื่น ๆ ทราบ เมื่อมีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ ก็ได้นำหลักการของสันนิบาตชาติมาใช้ โดยระบุไว้ในมาตรา ๑๐๒ หากรัฐใดที่ทำสนธิสัญญาต่อกันแล้วไม่นำไปจด

ทะเลียนกับสำนักเลขาธิการสหประชาชาติ รัฐนั้นไม่อาจยกสนธิสัญญานั้นขึ้นอ้างอิงในองค์กรใด ๆ ของสหประชาชาติได้

รัฐภาคีของสนธิสัญญาหลายฝ่ายอาจตั้งข้อสงวน ซึ่งหมายความว่า จะไม่ผูกพันกับข้อความใดข้อความหนึ่งในสนธิสัญญา โดยข้อสงวนนั้นจะต้องไม่ขัดกับวัตถุประสงค์ของสนธิสัญญานั้น ยกเว้นสนธิสัญญานั้นจะห้ามรัฐภาคีตั้งข้อสงวน สำหรับสนธิสัญญาสองฝ่าย รัฐภาคีไม่สามารถตั้งข้อสงวนได้เพราะเป็นการตั้งเงื่อนไขใหม่ในสนธิสัญญาทั้งที่ควรจบสิ้นแล้วเมื่อการเจรจาสิ้นสุดลง

กระบวนการทำสนธิสัญญาของประเทศไทย

๑. ผู้มีอำนาจทำสนธิสัญญา / หนังสือสัญญาตามรัฐธรรมนูญไทย

แม้ว่าตามกฎหมายระหว่างประเทศ บุคคลผู้มีอำนาจหรือสามารถจะทำสนธิสัญญาได้ โดยตำแหน่งได้แก่ ประมุขของรัฐ หัวหน้ารัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แต่ก็ยังมีความจำเป็นที่รัฐจะต้องพิจารณารัฐธรรมนูญและกฎหมายภายในของตนเองด้วยว่า ได้กำหนดในเรื่องนี้ไว้อย่างไร สำหรับประเทศไทยแล้ว แม้ว่ารัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๑๗๘ วรรค ๑ บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการทำหนังสือสัญญาสันติภาพ สัญญาสงบศึก และสัญญาอื่นกับนานาประเทศหรือกับองค์การระหว่างประเทศ” แต่ภายใต้รัฐธรรมนูญไทย พระมหากษัตริย์ทรงใช้พระราชอำนาจทำหนังสือสัญญาผ่านทางคณะรัฐมนตรี ดังนั้น การทำหนังสือสัญญาของประเทศไทยจึงจะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีก่อน นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงไม่มีอำนาจหรือความสามารถที่จะทำสนธิสัญญาได้เองภายใต้รัฐธรรมนูญไทย

๒. ขั้นตอนการทำสนธิสัญญา

ขั้นตอนการทำสนธิสัญญาอย่างเต็มรูปแบบพิธีการ ซึ่งมักจะใช้กับความตกลงในเรื่องที่สำคัญที่ทำในระดับรัฐหรือในระดับรัฐบาล อย่างไรก็ตาม ยังมีความตกลงบางประเภทที่แม้ว่าจะเป็นความตกลงที่ทำในระดับรัฐบาล แต่อาจเป็นเรื่องการกำหนดรายละเอียดปลีกย่อย หรือเรื่องที่จะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นระยะ รัฐก็อาจทำเป็นสนธิสัญญาแบบย่อ เช่น หนังสือแลกเปลี่ยน ซึ่งการทำสนธิสัญญาแบบย่อดังกล่าวนี้นี้ แบบพิธีการจะไม่ครบถ้วนทุกขั้นตอนเหมือนอย่างการทำสนธิสัญญาแบบเต็มรูปแบบพิธีการ

ขั้นตอนการทำสนธิสัญญาหรือหนังสือสัญญา (ทวิภาคี)

๒.๑ การริเริ่มและการทาบทาม แบ่งได้เป็น ๒ กรณี คือ กรณีที่ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายริเริ่ม และทาบทาม และกรณีที่ฝ่ายไทยเป็นฝ่ายถูกทาบทาม การทาบทามมีความสำคัญเพื่อที่จะให้ทราบว่า อีกฝ่ายมีความสนใจและความพร้อมที่จะทำสนธิสัญญาในเรื่องนั้น ๆ กับฝ่ายทาบทามหรือไม่ เพียงไร และจะทำสนธิสัญญาในรูปแบบใด อันเป็นการเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายสามารถตั้งตัวได้ และป้องกันการเสียหายของฝ่ายทาบทามหากถูกปฏิเสธจากอีกฝ่าย

การพิจารณาในขั้นตอนนี้จัดเป็นกระบวนการภายในของรัฐ หน่วยงานรัฐต้องพิจารณาผลประโยชน์ที่ไทยจะได้รับ หรือต้องแลกเปลี่ยนในการทำสนธิสัญญา และผลกระทบที่ไทยจะได้รับ จากการทำสนธิสัญญานั้น รวมทั้งตรวจสอบว่าการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศของหน่วยงานนั้น เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐบาล นโยบายต่างประเทศ ตลอดจนนโยบาย ของหน่วยงานต้นสังกัดเหนือขึ้นไปในระดับกระทรวงของหน่วยงานนั้นหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หาก เป็นการทำสนธิสัญญาในเรื่องที่มีความสำคัญหรือสนธิสัญญาประเภทที่ไทยยังไม่เคยทำกับ ต่างประเทศใดมาก่อน ก็จำเป็นที่จะต้องขอความเห็นชอบทางนโยบายเสียก่อน และ ในกรณีที่การทำสนธิสัญญาในเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับงานของหน่วยงานอื่นด้วย หน่วยงานเจ้าของเรื่อง ควรประสานงาน หรืออาจจัดการประชุมส่วนราชการ/ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อความรอบคอบด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่อาจจะมีหน่วยงานอื่นเป็นผู้ปฏิบัติตามพันธกรณีในสนธิสัญญาด้วยเพื่อหาทำที่ที่ แน่ชัดว่าควรมีการเจรจาจัดทำสนธิสัญญานั้นหรือไม่

นอกจากนี้ ต้องตรวจสอบว่าที่ผ่านมา หน่วยงานของรัฐเคยทำสนธิสัญญาในเรื่องนั้น ๆ กับต่างประเทศนั้นแล้วหรือยัง หากเคยทำสนธิสัญญาในลักษณะนั้นไว้แล้ว มีความจำเป็นที่จะต้องทำ สนธิสัญญาขึ้นใหม่อีกหรือไม่ เพียงไร และต้องพิจารณาว่า เนื้อหาสาระของสนธิสัญญาที่จะทำนั้น เข้า ข่ายหนังสือสัญญาที่ฝ่ายบริหารจะต้องขอความเห็นชอบจากรัฐสภาหรือไม่ เพื่อที่จะได้ดำเนินการให้ ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ มาตรา ๑๗๘ วรรค ๒ และวรรค ๓ ที่ กำหนดประเภทของหนังสือสัญญาที่ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา อันได้แก่ หนังสือสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือพื้นที่นอกอาณาเขตแต่ประเทศไทยมีสิทธิ อธิปไตย หรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะต้องออก พระราชบัญญัติเพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา และหนังสือสัญญาอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อความ มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การค้าและการลงทุนของประเทศอย่างกว้างขวาง

๒.๒ การเสนอร่างสนธิสัญญามาตรฐาน / การยกร่างสนธิสัญญา เจ้าหน้าที่กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านกฎหมาย อาจเสนอร่างสนธิสัญญามาตรฐานหรือยกร่างสนธิสัญญาให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการจัดทำสนธิสัญญา

๒.๓ การเจรจาจัดทำสนธิสัญญา / แลกเปลี่ยนร่างโต้ตอบ เป็นการเจรจาโดยบุคคลผู้มีอำนาจที่จะทำสนธิสัญญา หรือมอบหมายตัวแทน โดยประเทศคู่เจรจาสลับกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุมเจรจาร่างสนธิสัญญา เมื่อทั้งสองฝ่ายเห็นชอบในร่างสนธิสัญญาแล้ว หัวหน้าคณะเจรจาจะลงนามย่อไว้ในร่างตัวบทสุดท้าย (Final Agreed Text) เพื่อยืนยันว่าเป็นร่างสนธิสัญญาที่ถูกต้อง และเนื่องจากเนื้อหาของสนธิสัญญาอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ในช่วงระหว่างการเจรจาจัดทำยังไม่แล้วเสร็จ คือยังไม่มีกรลงนามโดยบุคคลผู้มีอำนาจ

๒.๔ การดำเนินการตามกระบวนการกฎหมายภายใน เมื่อหน่วยงานเจ้าของเรื่องได้สรุปร่างสนธิสัญญากับรัฐคู่สัญญาแล้ว จะส่งร่างสนธิสัญญาให้กระทรวงการต่างประเทศพิจารณาในเนื้อหาของสาระของสนธิสัญญา

๒.๕ หน่วยงานเจ้าของเรื่องเสนอเรื่องต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อขอความเห็นชอบต่อร่างสนธิสัญญาฯ และขออนุมัติตัวบุคคลผู้ที่จะลงนามในสนธิสัญญา

๒.๖ ขอให้กระทรวงการต่างประเทศออกหนังสืออำนาจเต็ม (Full Powers) ให้แก่บุคคลที่จะลงนามในสนธิสัญญา ซึ่งไม่ได้เป็นบุคคลที่มีอำนาจในการทำสนธิสัญญาตามกฎหมายระหว่างประเทศ เช่น รัฐมนตรีกระทรวงอื่น ๆ ที่ไม่ใช่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

๒.๗ การลงนาม / การแสดงเจตนาให้สนธิสัญญามีผลผูกพัน มี ๓ ลักษณะ

- การลงนาม เป็นการแสดงเจตนาให้สนธิสัญญามีผลบังคับใช้ และแสดงความยินยอมที่จะผูกพันตามสนธิสัญญานั้น

- การแลกเปลี่ยนหนังสือแสดงเจตนาให้สนธิสัญญานั้นมีผลบังคับใช้ผ่านช่องทางทางทูต

- การให้สัตยาบัน ใช้ในกรณีที่สนธิสัญญาจะระบุว่าจะมีผลใช้บังคับเมื่อรัฐคู่สัญญาได้ให้สัตยาบันและได้มีการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร (Instrument of Ratification) ระหว่างกันแล้ว โดยมีการจัดทำบันทึกหลักฐานการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสาร (Certificate of Exchange of the

Instrument of Ratification) ให้ผู้แทนของอีกฝ่ายหนึ่งลงนามในวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารโดยไม่ต้องมีหนังสืออำนาจเต็ม

สนธิสัญญาที่ระบุว่าจะมีผลบังคับใช้เมื่อรัฐภาคีให้สัตยาบันมักเป็นสนธิสัญญาที่มีรายละเอียดมาก มีความละเอียดอ่อน หรือมีความจำเป็นต้องดำเนินการภายในเพื่อรองรับพันธกรณีตามสนธิสัญญาให้ได้ก่อน

๒.๘ หน่วยงานเจ้าของเรื่องส่งสนธิสัญญาต้นฉบับให้กระทรวงการต่างประเทศเก็บรักษาไว้ที่กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย ตามนัยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๔๕

๒.๙ การจดทะเบียนสนธิสัญญากับสำนักงานเลขาธิการสหประชาชาติ (ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาของแต่ละรัฐ) หากไม่จดทะเบียนสนธิสัญญากับสำนักเลขาธิการสหประชาชาติ จะนำสนธิสัญญานั้นมาอ้างอิงในองค์กรใด ๆ ของสหประชาชาติไม่ได้

ความสิ้นสุดของสนธิสัญญา อาจมีหลายสาเหตุได้แก่ เหตุที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญา เหตุจากภายนอก เหตุจากการละเมิดสนธิสัญญา หรือการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย และเหตุสุดวิสัย หรือเหตุที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติตามสนธิสัญญาได้

เมื่อเกิดสงคราม สนธิสัญญาระหว่างประเทศคู่สงครามจะสิ้นสุดลง ยกเว้นสนธิสัญญาที่ทำไว้ใช้สำหรับเวลาทำสงคราม หรือสนธิสัญญาถาวร เช่น สนธิสัญญาปักปันเส้นเขตแดน และเมื่อสงครามยุติ ประเทศคู่สงครามกลับมามีความสัมพันธ์ตามปกติ จะตกลงกันว่า จะให้สนธิสัญญาฉบับใดกลับมามีผลบังคับใช้ได้

ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังจากสนธิสัญญามีผลใช้บังคับ คือ การตีความถ้อยคำในตัวบทสนธิสัญญา ซึ่งมี ๒ ระดับ ได้แก่ (๑) ระดับภายในประเทศ ตีความโดยผู้มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตามสนธิสัญญาทั้งฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ และ (๒) ระดับระหว่างประเทศ เป็นการตีความโดยรัฐภาคี หรือศาลระหว่างประเทศ โดยการตีความมี ๓ ลักษณะได้แก่

๑. การตีความด้วยสุจริตใจ เป็นการตีความตามข้อเท็จจริง หลักเหตุผลและหลักกฎหมาย

๒. การตีความให้สอดคล้องกับความหมายปกติของถ้อยคำ

๓. การตีความให้เข้ากับขอบข่ายวัตถุประสงค์ของสนธิสัญญา

๒. อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๑

แบบพิธีทางการทูตเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยกรีก โดยมีบทบาทสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างนครรัฐกรีก โดยเฉพาะการให้ความเคารพในความคุ้มกันอันละเมิดไม่ได้ของหัวหน้าคณะผู้แทนของนครรัฐ นครรัฐที่เป็นเจ้าภาพจะต้องแน่ใจว่ารับรองคณะผู้แทนของนครรัฐอื่นด้วยความเคารพ ในขณะเดียวกัน คณะผู้แทนที่มาเยือนต้องตระหนักว่าจะไม่ข่มขู่นครรัฐเจ้าภาพหากไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการเยือน นอกจากนี้ คณะผู้แทนมักจะใช้ภาษานุ่มนวลและวาจาไพเราะเพื่อจะเอาชนะใจนครรัฐเจ้าภาพ

แบบพิธีการทูตสมัยใหม่เป็นผลพวงจากระบบรัฐชาติในยุโรปภายหลังยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ เมื่อรัฐได้จัดตั้งสถานทูตของตนอย่างถาวรในรัฐอื่นที่เป็นมิตรต่อกัน และเมื่อแต่ละรัฐมีสถานทูตต่างชาติมากกว่า ๑ แห่ง ปัญหาความขัดแย้งก็เริ่มขึ้นเพราะรัฐเจ้าภาพต้องรับรองดูแลหัวหน้าคณะผู้แทน (ทางการทูต) หลายคนในงานรับรองของรัฐ ในขณะที่หัวหน้าคณะผู้แทนทุกคนต้องการได้รับความสนใจอย่างเต็มที่จากรัฐผู้รับ ปัญหาเกี่ยวกับลำดับก่อน-หลัง (ลำดับอาวุโส) ของหัวหน้าคณะผู้แทนเป็นเรื่องสำคัญเพราะทุกรัฐถือว่าเป็นรัฐอธิปไตย

ที่มีความเสมอภาคกัน ประเด็นที่ว่าหัวหน้าคณะผู้แทนคนไหนควรได้รับการเอยนามก่อนในงานรัฐพิธีในรัฐผู้รับที่มีหัวหน้าคณะผู้แทนจำนวนมากมาร่วม ทุกคนต้องการเป็นคนแรกที่รัฐเจ้าภาพเอยนามเพราะเกี่ยวกับเกียรติภูมิของรัฐตนด้วย บางนครรัฐสั่งการหัวหน้าคณะผู้แทนของตนว่าอย่าให้หัวหน้าคณะผู้แทนรัฐอื่นได้ที่นั่ง หรือยืนในแถวในลำดับก่อนตน หัวหน้าคณะผู้แทนบางคนถึงกับทะเลาะวิวาทกันด้วยเรื่องลำดับก่อน-หลังในงานรัฐพิธี ทำให้ต้องมีการจัดทำแบบพิธีทางการทูตในรูปของกฎหมายระหว่างประเทศ หรือสนธิสัญญาเพื่อนำไปใช้ร่วมกัน

ในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ ที่ประชุมใหญ่แห่งกรุงเวียนนาได้รับรองกฎระเบียบเกี่ยวกับชั้นหรือประเภท (Class) ของหัวหน้าคณะผู้แทนทางการทูต ซึ่งได้แก่

๑. เอกอัครราชทูต (Ambassadors)/ ข้าหลวงใหญ่ (High Commissioners) หรือ เอกอัครสมณทูต (Apostolic Nuncios)
๒. ราชทูต (Envoy) / อัครราชทูต (Minister) หรือ อัครสมณทูต (Internuncios)
๓. อุปทูต (Charge d'Affaires)

ประชุมใหญ่แห่งกรุงเวียนนายังได้วางระเบียบลำดับอาวุโสของหัวหน้าคณะผู้แทนโดยให้นับจากวันที่หัวหน้าคณะผู้แทนยื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (Credentials) กับประมุขของรัฐผู้รับ หรือวันที่

หัวหน้าคณะผู้แทนเดินทางมาถึงรัฐผู้รับ แต่ยังไม่มีการรวบรวมเรื่องเอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางการทูต

ต่อมา ในปี ค.ศ. ๑๙๕๒ สมัชชาสหประชาชาติได้ขอให้คณะกรรมการกฎหมายจัดทำกฎหมายว่าด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการทูตและความคุ้มกันทางการทูต ในที่สุด ๘๑ รัฐได้เข้าร่วมในการประชุมที่กรุงเวียนนาตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ถึง ๑๔ เมษายน ค.ศ. ๑๙๖๑ และได้มีการลงนามในอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๑ เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ค.ศ. ๑๙๖๑ อนุสัญญานี้ถือเป็นหลักสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสมัยใหม่

อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ค.ศ. ๑๙๖๑ มีสาระสำคัญดังนี้

๑. ความหมายของบุคคลในคณะผู้แทนทางการทูต (ข้อ ๑) ได้แก่

- หัวหน้าคณะผู้แทน คือ บุคคลที่ได้รับมอบหมายจากรัฐผู้ส่งให้มีหน้าที่กระทำการแทนรัฐผู้ส่ง

- บุคคลในคณะผู้แทน หมายถึง หัวหน้าคณะผู้แทน และบุคคลในคณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายการทูต เจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ เจ้าหน้าที่ฝ่ายวิชาการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริการ

- ตัวแทนทางการทูต หมายถึง หัวหน้าของคณะผู้แทน หรือบุคคลในคณะเจ้าหน้าที่ฝ่ายการทูตของคณะผู้แทน

๒. หน้าที่ของคณะผู้แทนทางการทูต (ข้อ ๓) เป็นตัวแทนของรัฐผู้ส่งในรัฐผู้รับ ปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์และคนชาติของรัฐผู้ส่งในรัฐผู้รับภายใต้กฎหมายระหว่างประเทศ เจรจากับรัฐบาลของรัฐผู้รับ สืบหาข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการในรัฐผู้รับด้วยวิถีทางกฎหมายและจัดทำรายงานให้รัฐผู้ส่ง ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐผู้ส่งกับรัฐผู้รับทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์

เมื่อไม่มีความตกลงเฉพาะในเรื่องขนาด (จำนวน) ของคณะผู้แทน รัฐผู้รับอาจเรียกร้องให้ขนาดของคณะผู้แทนอยู่ในขีดจำกัดที่มีเหตุผลและปกติได้ โดยคำนึงถึงเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อมในรัฐผู้รับ หรือความจำเป็นของคณะผู้แทนบางคน (ข้อ ๑๑)

๓. การเข้าดำรงตำแหน่งของหัวหน้าคณะผู้แทน (ข้อ ๔) รัฐผู้ส่งต้องทำให้เป็นที่แน่นอนก่อนว่ารัฐผู้รับได้ให้ความเห็นชอบ (Agreement) แล้วสำหรับบุคคลที่รัฐผู้ส่งเสนอขอแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไปยังรัฐผู้รับ รัฐผู้รับไม่จำเป็นต้องให้เหตุผลแก่รัฐผู้ส่งในการปฏิเสธการให้ความเห็นชอบ

รัฐผู้ส่งอาจแต่งตั้งหัวหน้าคณะผู้แทนคนเดียวกันไปยังมากกว่ารัฐหนึ่งได้ (accredit) เว้นแต่รัฐผู้รับจะคัดค้าน (ข้อ ๖)

๔. หัวหน้าคณะผู้แทนเริ่มปฏิบัติหน้าที่ในรัฐผู้รับเมื่อได้ยื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) หรือเมื่อแจ้งวันเดินทางถึงรัฐผู้รับพร้อมกับสำเนาพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) ต่อกระทรวงการต่างประเทศของรัฐผู้รับ การจัดลำดับการเข้ายื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) ของหัวหน้าคณะผู้แทนจะพิจารณาจากวันที่หัวหน้าคณะผู้แทนเดินทางถึงรัฐผู้รับ (ข้อ ๑๓)

ปัจจุบันรัฐผู้รับจะจัดให้หัวหน้าคณะผู้แทนเข้ายื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) เป็นช่วงระยะเวลาในแต่ละปี เช่น ทุก ๓ เดือน ดังนั้น ในการเข้ายื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) แต่ละครั้ง จะมีหัวหน้าคณะผู้แทนมากกว่า ๑ คน ลำดับการยื่นพระราชสาสน์ตราตั้ง (สาสน์ตราตั้ง) ก่อน/หลังขึ้นอยู่กับวันเดินทางถึงรัฐผู้รับของหัวหน้าคณะผู้แทน

๕. ประเภท (ชั้น) ของหัวหน้าคณะผู้แทน (ข้อ ๑๔) ได้แก่

- เอกอัครราชทูต หรือเอกอัครสมณทูต แต่งตั้งไปยังประมุข
- ราชทูต อัครราชทูต และอัครสมณทูต แต่งตั้งไปยังประมุขของรัฐ
- อุปทูต แต่งตั้งไปยังรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

รัฐผู้ส่งและรัฐผู้รับต้องเห็นชอบร่วมกันในชั้นของหัวหน้าคณะผู้แทน

๖. ถ้าตำแหน่งของหัวหน้าคณะผู้แทนว่างลง หรือถ้าหัวหน้าคณะผู้แทนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ อุปทูตชั่วคราว (chargé d'affaires ad interim) จะปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนเป็นการชั่วคราวได้ (ข้อ ๑๕)

๗. การสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะผู้แทนและผู้แทนทางการทูตในลักษณะ บุคคลไม่พึงปรารถนา (persona non grata) เมื่อใดก็ได้โดยรัฐผู้รับไม่จำเป็นต้องให้เหตุผล ซึ่งรัฐผู้ส่งต้องเรียกตัวบุคคลผู้นั้นกลับ บุคคลไม่พึงปรารถนาอาจถูกแจ้งให้รัฐผู้ส่งทราบก่อนที่บุคคลคนนั้นจะเดินทางถึงรัฐผู้รับก็ได้ ถ้ารัฐผู้ส่งไม่เรียกบุคคลไม่พึงปรารถนากลับ รัฐผู้รับอาจปฏิเสธการรับรองว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลในคณะผู้แทน (ข้อ ๙) ถ้ารัฐผู้ส่งปฏิเสธ ไม่เรียกบุคคลที่เป็น “บุคคลที่ไม่พึงปรารถนา” กลับภายในระยะเวลาอันสมควร รัฐผู้รับอาจปฏิเสธที่จะยอมรับบุคคลนั้นว่าเป็นบุคคลในคณะผู้แทนก็ได้

การที่รัฐผู้รับประกาศให้บุคคลในคณะผู้แทนของรัฐผู้ส่งบางประเทศเป็น “บุคคลไม่พึงปรารถนา” มักเป็นเรื่องการเมืองระหว่างรัฐผู้รับและรัฐผู้ส่ง เช่น เมื่อกลางเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๒๓

นอร์เวย์ประกาศให้นักการทูตรัสเซีย ๑๕ คน เป็น “บุคคลไม่พึงปรารถนา” เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างนอร์เวย์ในฐานะประเทศสมาชิกเนโทกับรัสเซียไม่ตักตึงแต่รัสเซียปฏิบัติการพิเศษทางทหารต่อยูเครน

๘. การใช้ธงและตราของรัฐผู้ส่ง (ข้อ ๒๐) สถานทูตและหัวหน้าคณะผู้แทนมีสิทธิที่จะใช้ธงและตราของรัฐผู้ส่ง ณ ที่ทำการสถานทูต ทำเนียบของหัวหน้าคณะผู้แทน และรถประจำตำแหน่งหัวหน้าคณะผู้แทน

๙. รัฐผู้รับต้องอำนวยความสะดวกให้แก่รัฐผู้ส่งในการจัดหาสถานที่เป็นที่ทำการสถานทูตและที่พักของคณะผู้แทน (ข้อ ๒๑) สถานทูตจะถูกละเมิดไม่ได้ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้รับจะไม่เข้าไปในสถานทูตหากไม่ได้รับอนุญาตจากหัวหน้าคณะผู้แทน รัฐผู้รับจะต้องให้ความคุ้มครองสถานทูต และสถานทูต และทรัพย์สินต่าง ๆ รวมทั้งรถยนต์จะไม่ถูกค้น (ข้อ ๒๒)

๑๐. รัฐผู้รับต้องอนุญาตและคุ้มครองการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นทางการของคณะผู้แทน ฉุกเฉินทางการทูตจะไม่ถูกเปิดหรือกัก คนนำสารของคณะผู้แทนที่มีหนังสือทางการรับรองจะได้รับ การคุ้มครองในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ แต่การติดตั้งเครื่องมือสื่อสารแบบไร้สายของคณะผู้แทนต้องได้รับความยินยอมจากรัฐผู้รับ (ข้อ ๒๓)

๑๑. เอกสิทธิ์และความคุ้มกันทางการทูต

- ตัวแทนทางการทูตจะถูกละเมิดไม่ได้ ตัวแทนทางการทูตจะไม่ถูกจับกุมหรือกักขังในรูปแบบใด ๆ รัฐผู้รับต้องปฏิบัติต่อตัวแทนทางการทูตด้วยความเคารพ และมีมาตรการป้องกันการ ทำร้ายตัวแทนทางการทูต หรือการจำกัดเสรีภาพ หรือทำให้เสียเกียรติ (ข้อ ๒๔)

- บุคคลทุกคนที่มีสิทธิได้รับเอกสิทธิ์และความคุ้มกันจะได้อุปโภคเอกสิทธิ์และความคุ้มกันนั้นตั้งแต่ที่บุคคลนั้นเข้ามาในอาณาเขตของรัฐผู้รับในการเดินทางไปรับตำแหน่งหรือถ้าอยู่ในอาณาเขตของรัฐผู้รับแล้ว ตั้งแต่ที่ได้แจ้งการแต่งตั้งของบุคคลนั้นต่อกระทรวงการต่างประเทศของรัฐผู้รับ (ข้อ ๓๔วรรค ๑) เมื่อการหน้าที่ของบุคคลซึ่งบริโภคนอกเอกสิทธิ์และความคุ้มกันยุติลง เอกสิทธิ์และความคุ้มกันจะสิ้นสุดลงเมื่อบุคคลนั้นออกไปจากประเทศผู้รับ (ข้อ ๓๔ วรรค ๒)

- ที่อยู่ส่วนตัวของตัวแทนทางการทูตจะถูกละเมิดไม่ได้ เช่นเดียวกับสถานทูต รวมทั้งเอกสาร หนังสือโต้ตอบ และทรัพย์สินของตัวแทนทางการทูตด้วย (ข้อ ๓๐)

- ตัวแทนทางการทูตจะบริโภคความคุ้มกันจากเขตอำนาจศาลอาญา ศาลแพ่ง และ ศาลปกครองของรัฐผู้รับ ยกเว้น (๑) การดำเนินคดีกรรมสิทธิ์เกี่ยวข้องกับอสังหาริมทรัพย์ส่วนตัวที่อยู่ในรัฐผู้รับ นอกจากนี้ตัวแทนทางการทูตครอบครองอสังหาริมทรัพย์ไว้ในนามของรัฐผู้ส่งเพื่อการดำเนินการของสถานทูต (๒) การดำเนินคดีเกี่ยวกับการสืบมรดกเป็นการส่วนตัวที่ไม่ใช่ในนามของรัฐผู้ส่ง และ (๓) การดำเนินคดีเกี่ยวกับกิจกรรมในวิชาชีพ หรือพาณิชย์ ซึ่งตัวแทนทางการทูตได้กระทำในรัฐผู้รับ นอกเหนือจากหน้าที่ทางการของตน (ข้อ ๓๑ วรรค ๑)

- ตัวแทนทางการทูตไม่จำเป็นต้องให้การในฐานะพยาน (ข้อ ๓๑ วรรค ๒)

- ความคุ้มกันของตัวแทนทางการทูตจากอำนาจศาลของรัฐผู้รับ (ข้อ ๓๑ วรรค ๔)

อย่างไรก็ดี ความคุ้มกันจากอำนาจศาลในรัฐผู้รับของตัวแทนทางการทูตอาจสละได้โดยรัฐผู้ส่ง และการสละความคุ้มกันต้องเป็นที่ชัดแจ้งเสมอ (ข้อ ๓๒ วรรค ๑ และวรรค ๒)

- ตัวแทนทางการทูตได้รับการยกเว้นจากการเก็บภาษีทุกประเภท ยกเว้น ภาษีที่

ถูกรวมในราคาสินค้าหรือบริการแล้ว ภาษีหรือค่าธรรมเนียมสำหรับอสังหาริมทรัพย์ส่วนตัวในดินแดนรัฐผู้รับถ้าตัวแทนทางการทูตไม่ได้ถือกรรมสิทธิ์ในนามของรัฐผู้ส่งเพื่อการดำเนินงานของคณะผู้แทน ภาษีมรดก ภาษีและค่าธรรมเนียมรายได้ส่วนบุคคล หรือภาษีธุรกิจจากการลงทุนหรือการค้าในรัฐผู้รับ (ข้อ ๓๔)

- รัฐผู้รับจะยกเว้นการเรียกเก็บภาษีนำเข้าสำหรับสิ่งของที่ใช้ในการดำเนินงานของคณะผู้แทน สิ่งของของตัวแทนทางการทูตและสมาชิกในครอบครัวที่ใช้เพื่อการส่วนตัวในระยะเวลาแรกของการมารับหน้าที่

กระเป๋าสัมภาระของตัวแทนทางการทูตจะไม่ถูกตรวจถ้าไม่มีเหตุผลอันควรเชื่อว่าได้บรรจุสิ่งของที่ต้องเสียภาษีไว้ therein (ข้อ ๓๖)

การจัดลำดับอาวุโสของเอกอัครราชทูตในรายชื่อข้าราชการระดับสูงของไทย

เอกอัครราชทูตไทยจะถูกจัดให้นั่ง/ยืนถัดจากคณะรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา และปลัดกระทรวงการต่างประเทศ และใช้คำนำหน้าชื่อเอกอัครราชทูตว่า ฯพณฯ (Excellency)

ปัจจุบัน มีหลายหน่วยงานไทยประจำการในต่างประเทศ สำนักนายกรัฐมนตรีจึงมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารราชการในต่างประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๒ กำหนดลำดับอาวุโสของผู้มีตำแหน่งทางการทูตของไทยดังนี้

๑. หัวหน้าคณะผู้แทน (เอกอัครราชทูต)
๒. อัครราชทูต อัครราชทูตที่ปรึกษา ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองหัวหน้าคณะผู้แทน
๓. ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหาร
๔. ผู้ช่วยทูตฝ่ายกิจการพิเศษที่เทียบเท่าอัครราชทูต (หมายถึงผู้แทนส่วนราชการฝ่ายพลเรือนอื่น นอกจากกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่ง ผู้ช่วยทูตฝ่ายกิจการนั้น ๆ) อาทิ อัครราชทูตฝ่ายการพาณิชย์ (Minister for Commercial Affairs)
๕. อัครราชทูตที่ปรึกษาที่ไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองหัวหน้าคณะผู้แทน
๖. ผู้ช่วยทูตฝ่ายกิจการพิเศษนอกจาก (๔) อาทิ อัครราชทูตที่ปรึกษาฝ่ายการพาณิชย์ อัครราชทูตที่ปรึกษาฝ่ายแรงงาน
๗. ที่ปรึกษา
๘. เลขานุการเอก
๙. เลขานุการโท
๑๐. เลขานุการจรี
๑๑. ผู้ช่วยเลขานุการ หรือนายเวร

๓. กฎหมายทะเล

โดยที่ทะเลเป็นส่วนประกอบสำคัญของพื้นที่โลกถึงร้อยละ ๗๐ และทะเลมีความสำคัญต่อประชากรโลกเนื่องจากเป็นเส้นทางคมนาคมและเส้นทางการค้าระหว่างประเทศต่าง ๆ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีชีวิตและแร่ธาตุ รวมทั้งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติ จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายที่เกี่ยวกับทะเล แนวคิดของกฎหมายทะเลจะเกี่ยวกับหลักเสรีภาพแห่งทะเล มรดกร่วมของมวลมนุษยชาติ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางทะเล การวิจัยทางวิทยาศาสตร์ทางทะเล อำนาจอธิปไตยและเขตอำนาจของรัฐชายฝั่ง ทะเลหลวง ไหล่ทวีป พื้นดินใต้ท้องทะเล และดินใต้พื้นดินท้องทะเล น่านฟ้าเหนือทะเล และการระงับข้อพิพาททางทะเล

ในสมัยโรมัน กฎเกณฑ์เกี่ยวกับทะเลเป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเสรีภาพแห่งทะเลที่ใช้ร่วมกัน ต่อมา เมื่อรัฐในยุโรปได้มีการพัฒนา และสามารถสร้างเรือที่แล่นไปในทะเลเพื่อสำรวจเส้นทางเดินเรือและทำการค้า จึงได้เริ่มมีการอ้างสิทธิการเป็นเจ้าของทะเล

เช่น เจ้าผู้ครองนครเวนิซอ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของทะเลอาเดรียติก เดนมาร์กและสวีเดนอ้างการเป็นเจ้าของทะเลบอลติก และมีการอ้างความเป็นเจ้าของทะเลด้วยธงเรือคือ อังกฤษอ้างว่าเรือติดธงอังกฤษไปที่ใด ที่นั่นเป็นของอังกฤษ ในขณะที่เดียวกัน โจรสลัดทำให้ทะเลขาดความปลอดภัย

ในสมัยที่สเปนและโปรตุเกสเป็นมหาอำนาจ (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๕-๑๖) ทั้งสองประเทศได้อ้างกรรมสิทธิ์ในมหาสมุทรแอตแลนติกและมหาสมุทรอินเดีย ทำให้มีนักกฎหมายระหว่างประเทศเสนอแนวคิดกฎหมายทะเลขึ้นมายืนยันเสรีภาพในทะเลหลวงว่าเป็นทะเลร่วมของทุกชาติ ไม่มีรัฐใดสามารถครอบครอง ทุกรัฐมีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทะเลหลวงไม่ว่าจะเป็นการเดินทางเรือ หรือการประมง ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ มีแนวคิดเกี่ยวกับน่านน้ำอาณาเขตของรัฐชายฝั่งว่าควรมีระยะห่างออกไปจากชายฝั่งเท่ากับระยะที่ปืนใหญ่ยิงถึง ตอนแรกใช้ ๓ ไมล์ทะเลซึ่งเป็นระยะไกลที่สุดที่ปืนใหญ่สมัยนั้นจะยิงถึง เมื่อสงครามโลก ครั้งที่ ๒ จบลง และเทคโนโลยีได้พัฒนาไปมาก รัฐต่าง ๆ ขยายเขตอำนาจรัฐในทะเลไปไกลกว่า ๓ ไมล์ทะเลเพื่อสงวนสิทธิ์ทำการประมง รวมถึงการที่ประเทศพัฒนาแล้วนำเทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวหน้ามาจับสัตว์น้ำในทะเลหลวง และขูดเจาะทรัพยากรทางทะเล

องค์การสหประชาชาติจึงได้จัดให้มีการประชุมกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยกฎหมายทะเล ครั้งที่ ๑ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ซึ่งที่ประชุมได้ลงนามในอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๕๘ อันประกอบด้วย ๑. อนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยทะเลอาณาเขตและทะเลต่อเนื่อง ค.ศ. ๑๙๕๘ ๒. อนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยทะเลหลวง ค.ศ. ๑๙๕๘ ๓. อนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยการทำประมงและการอนุรักษ์สิ่งที่มีชีวิตในทะเลหลวง ค.ศ. ๑๙๕๘ และ ๔. อนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยไหล่ทวีป ค.ศ. ๑๙๕๘ (ต่อมา อนุสัญญาเหล่านี้ถูกแทนที่โดยอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒)

การประชุมกฎหมายทะเลที่จัดโดยสหประชาชาติครั้งที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๙๖๐ ประสบความสำเร็จล้มเหลว รัฐสมาชิกไม่สามารถตกลงกันได้ในเรื่องขอบเขตของทะเลอาณาเขต บางรัฐต้องการขยายเขตของทะเลอาณาเขตไกลกว่า ๓ ไมล์ทะเล และเพิ่มเขตประมงจำเพาะถัดออกไปจากทะเลอาณาเขตอีก ๖ ไมล์ทะเล และไม่ได้มีการหารือเรื่องการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางทะเล

สหประชาชาติได้จัดการประชุมกฎหมายทะเลอีกครั้งที่ ๓ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๓-๑๙๘๒ เพื่อหากฎเกณฑ์ ข้อบังคับเกี่ยวกับทะเลอันเป็นที่ยอมรับของรัฐต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องขอบเขตทะเลอาณาเขต การสำรวจและทำเหมืองแร่ในทะเล การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางทะเล โดยเฉพาะหากเกิดน้ำมันรั่วไหลลงทะเล นอกจากนี้ รัฐได้เอกราชใหม่ไม่ยอมเข้าเป็นสมาชิกอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๕๘ เพราะเชื่อว่าอนุสัญญาดังกล่าวได้ทำขึ้นเพื่อประโยชน์ของประเทศพัฒนาแล้ว จึง

เรียกร้องให้มีการจัดทำกฎหมายทะเลใหม่ การประชุมกฎหมายทะเลครั้งที่ ๓ นี้ใช้เวลาประชุมนานถึง ๙ ปี จนสามารถตกลงกันได้โดยอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ แต่มีผลใช้บังคับในปลายปี ค.ศ. ๑๙๙๔ ซึ่งเป็นระยะเวลาจนถึง ๑๒ ปีหลังการลงนามเพราะข้อ ๓๐๘ ของอนุสัญญาฯ ระบุว่า อนุสัญญานี้จะมีผลใช้บังคับ ๑๒ เดือนหลังจากการนำสัตยาบันสาร หรือภาคยานุวัติสารฉบับที่ ๖๐ มาเก็บไว้ที่สหประชาชาติ ซึ่งประเทศกัวเตมาได้นำสัตยาบันสารมามอบให้สหประชาชาติในวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๙๓

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ เป็นสนธิสัญญาที่มีเนื้อหาครอบคลุมหลักกฎหมายทะเลอย่างกว้างขวาง และเป็นสนธิสัญญาที่มีความซับซ้อน และมีส่วนประกอบมาก อนุสัญญานี้มุ่งวางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ทะเลและทรัพยากรธรรมชาติอย่างใดก็ได้ อนุสัญญานี้ใช้เวลาในการประชุม ๙ ปีเพื่อพัฒนาแนวคิดหลักกฎหมายทะเล และยังมีเวลาอีก ๑๒ ปี ก่อนที่อนุสัญญานี้จะมีผลบังคับใช้ ทำให้แนวคิดหลักกฎหมายทะเลในอนุสัญญานี้กลายเป็นกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศอย่างมีนัยสำคัญ หลายรัฐที่มีข้อพิพาททางทะเลได้ยอมรับให้ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศนำเอาบทบัญญัติบางประการในอนุสัญญานี้มาใช้ตัดสินคดีข้อพิพาท เช่น ข้อพิพาทระหว่างตุนิเซียกับลิเบียในเรื่องเขตเศรษฐกิจจำเพาะระหว่างลิเบียกับมอลตาในการกำหนดขอบเขตของไหล่ทวีป

นอกจากอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๕๘ และอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ กฎหมายทะเลยังมีที่มาจากกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ และสนธิสัญญาทวิภาคและสนธิสัญญาพหุภาคีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทะเล และคำพิพากษาของศาล งานเขียนของนักกฎหมายระหว่างประเทศ หรือข้อมติขององค์การระหว่างประเทศ หรือแม้กระทั่งการกระทำฝ่ายเดียวของรัฐ บางครั้งกลายมาเป็นที่มาของกฎหมายทะเลได้เช่นกัน

อาณาเขตทางทะเลของรัฐ

๑. **น่านน้ำภายใน (Internal Waters)** หมายถึงน่านน้ำที่อยู่ทางด้านแผ่นดินของเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ข้อ ๘) ข้อ ๙ หากแม่น้ำไหลลงสู่ทะเลโดยตรง ให้เส้นตรงที่ลากตัดปากแม่น้ำระหว่างจุดบนเส้นแนวน้ำลัดของตลิ่งเป็นเส้นฐาน น่านน้ำบริเวณปากแม่น้ำกับเส้นฐานคือ น่านน้ำภายใน ข้อ ๑๐ หากระยะระหว่าง

แนวน้ำลตของจุดทางเข้าตามธรรมชาติของอ่าวห่างไม่เกิน ๒๔ ไมล์ทะเล อาจลากเส้นปิดระหว่างแนว น้ำลตทั้งสองนี้ได้ และให้ถือว่าน่านน้ำที่ถูกปิดล้อมด้วยเส้นนี้เป็นน่านน้ำภายใน ยกเว้นอ่าว ประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึงพื้นน้ำในส่วนของอ่าวที่รัฐมีอำนาจอธิปไตยมาช้านานจนเป็นที่ยอมรับของ ประเทศเพื่อนบ้าน อาทิ อ่าวไทยรูปตัว ก ประเทศไทยลากเส้นปิดฐานตัว ก ทั้ง ๒ ด้านและประกาศ ให้น่านน้ำภายในอ่าวไทยรูปตัว ก เป็นน่านน้ำภายใน รัฐชายฝั่งมีอำนาจอธิปไตยเหนือน่านน้ำภายใน เช่นเดียวกับอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนที่เป็นแผ่นดินเพราะถือว่าน่านน้ำภายในเป็นส่วนหนึ่งของ แผ่นดิน หากเรือหรือเครื่องบินต่างชาติจะเข้ามาในเขตน่านน้ำภายในหรือน่านฟ้าเหนือน่านน้ำภายใน จะต้องขออนุญาตจากรัฐชายฝั่งก่อน

เส้นฐานปกติ (baseline) คือ เส้นแนวน้ำลตตลอดชายฝั่งตามที่ได้ระบุไว้ในแผนที่ซึ่งใช้ มาตรฐานขนาดใหญ่ที่รัฐชายฝั่งยอมรับกันอย่างเป็นทางการ เส้นฐานปกติใช้ในกรณีที่ชายฝั่งของรัฐมี ลักษณะราบเรียบสม่ำเสมอ คือไม่มีอ่าวเว้าโค้งเข้าไปในแผ่นดิน เส้นแนวน้ำลตจะแตกต่างกัน ตามสภาพของชายฝั่ง ถ้าชายฝั่งมีลักษณะลาดชัน เส้นแนวน้ำลตจะอยู่ห่างจากชายฝั่งไม่มาก แต่หากชายฝั่งค่อย ๆ ลาดลงทะเล คือมีชายหาดกว้าง เส้นแนวน้ำลตจะอยู่ห่างจากชายฝั่งมาก

เส้นฐานตรง (Straight baseline) คือ เส้นที่ลากเชื่อมจุดที่เหมาะสมสำหรับประเทศ ชายทะเลที่มีชายฝั่งเว้าแหว่งลึกเข้ามาในแผ่นดิน และประเทศที่มีเกาะ โดยวัดแนวน้ำลตต่ำสุด หรือจุดนอกของแนวเกาะ โดยไม่หันเหไปจากทิศทางทั่วไปของชายฝั่งจนเกินสมควร และบริเวณทะเล ที่อยู่ภายในเส้นฐานตรงต้องมีความสัมพันธ์กับผืนแผ่นดินอย่างใกล้ชิดเพียงพอจะถือเป็นน่านน้ำ ภายในได้

๒. ทะเลอาณาเขต (Territorial Sea) เป็นทะเลที่ประชิดติดกับชายฝั่งโดยอยู่ถัดออกมาจาก น่านน้ำภายใน และมีความกว้างออกไปในทะเลได้ไม่เกิน ๑๒ ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน (อนุสัญญา สหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓) ทั้งนี้ ๑ ไมล์ทะเล เท่ากับ ๑.๘๕๒ กิโลเมตร รัฐชายฝั่งมีอำนาจอธิปไตยเหนือทะเลอาณาเขตและน่านฟ้าเหนือทะเล อาณาเขต ตลอดจนพื้นดินใต้ ทะเล (sea-bed) และ ดินใต้ผิวดิน (subsoil) แห่งทะเลอาณาเขตด้วย (อนุสัญญาสหประชาชาติว่า ด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๒) โดยการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐเหนือทะเลอาณาเขตจะต้อง เป็นไปภายใต้บทบัญญัติของอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ และกฎหมาย ระหว่างประเทศฉบับอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง (จันตรี ลิน ศุภฤกษ์ กฎหมายระหว่างประเทศ หน้า ๒๔๘)

สิทธิการผ่านโดยสุจริต (Right of Innocent Passage) แม้รัฐชายฝั่งจะมีอำนาจอธิปไตยเหนือทะเลอาณาเขต แต่โดยที่ทะเลเป็นเส้นทางคมนาคมระหว่างประเทศมาช้านานในอดีต อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ จึงยอมรับสิทธิของรัฐอื่นในการเดินเรือผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่งอื่นภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาฯ ที่เรียกว่า “สิทธิการผ่านโดยสุจริต” (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๑๘) ซึ่งเป็นการผ่านทะเล

อาณาเขตโดยไม่กระทบต่อสันติภาพ ความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงของรัฐชายฝั่ง ทั้งนี้ รัฐชายฝั่งมีสิทธิที่จะออกกฎข้อบังคับเกี่ยวกับการผ่านโดยสุจริตได้ โดยให้สอดคล้องกับอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ และกฎหมายระหว่างประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีสิทธิที่จะกำหนดช่องทางทะเล และแผนแบ่งแนวจราจรในทะเลอาณาเขตเพื่อความปลอดภัยในการเดินเรือ ซึ่งเรือต่างชาติที่ใช้สิทธิการผ่านโดยสุจริตต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับของรัฐชายฝั่ง

ในกรณีที่เกิดการกระทำความผิดบนเรือต่างชาติที่กำลังแล่นผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง เป็นการขัดกันระหว่างเขตอำนาจรัฐเหนือดินแดนของรัฐชายฝั่งกับเขตอำนาจรัฐของรัฐเจ้าของเรือที่ชักธง อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า

๑. รัฐชายฝั่งไม่พึงใช้เขตอำนาจรัฐทางอาญาบนเรือต่างชาติที่แล่นผ่านทะเลอาณาเขต เพื่อจับกุมบุคคล หรือดำเนินการสืบสวนอาชญากรรมที่ได้เกิดขึ้นบนเรือ ยกเว้นผลลัพธ์ของอาชญากรรมนั้นขยายไปถึงรัฐชายฝั่ง หรือกระทบกระเทือนต่อความสงบสุขเรียบร้อยของรัฐชายฝั่ง หรือทะเลอาณาเขตนั้น หรือได้รับการร้องขอจากนายเรือ ตัวแทนทางการทูตของรัฐเจ้าของธงเรือ หรือมีความจำเป็นต้องเข้าปราบปรามการลักลอบค้ายาเสพติด

๒. รัฐชายฝั่งไม่พึงใช้เขตอำนาจรัฐทางแพ่งเกี่ยวกับบุคคลบนเรือต่างชาติที่แล่นผ่านทะเลอาณาเขต ยกเว้นเรื่องเกี่ยวกับหนี้หรือความรับผิดชอบที่เรือลำนั้นได้ก่อขึ้นระหว่างแล่นผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๒๘)

ในกรณีเรือรบต่างชาติแล่นผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง ต้องแจ้งรัฐชายฝั่งและได้รับอนุญาตก่อน เป็นเรื่องที่ยกเถียงกันในที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ครั้งที่ ๓ และยังไม่ได้ข้อยุติ โดยหลายประเทศในเอเชียวางข้อกำหนดนี้ แต่สหรัฐฯ เคยประท้วงในเรื่องนี้

สำหรับเรือไต้ฟ้าต่างชาติที่แล่นผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง จะต้องขึ้นมาแล่นบนผิวน้ำ และแสดงธงเรือของตน

ในกรณีเรือรบต่างชาติหรือเรือของรัฐบาลอื่นที่ไม่ได้ใช้เพื่อการพาณิชย์แล่นผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่งไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับของรัฐชายฝั่ง รัฐชายฝั่งอาจสั่งให้เรือรบหรือเรือของรัฐบาลอื่นที่ไม่ได้ใช้เพื่อการพาณิชย์ลำนั้นออกจากทะเลอาณาเขตโดยทันที แต่รัฐชายฝั่งไม่

สามารถจับกุมบุคคลหรือเรือรบหรือเรือของรัฐบาลอื่นที่ไม่ได้ใช้เพื่อการพาณิชย์นั้นได้เพราะเรือดังกล่าวบริโภครวมกันทางทะเล เว้นแต่ความผิดนั้นกระทำบนพื้นดิน เช่น ผู้กระทำผิดบนพื้นดินแล้วหนีมาขึ้นเรือรบ หากเรือรบหรือเรือของรัฐบาลอื่นที่ไม่ได้ใช้เพื่อการพาณิชย์ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการผ่านทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง สร้างความเสียหายแก่รัฐชายฝั่ง รัฐเจ้าของธงต้องมีความรับผิดชอบระหว่างประเทศ (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓๑)

๓. **เขตต่อเนื่อง** (Contiguous zone) เขตต่อเนื่องเป็นพื้นที่ในทะเลที่อยู่ประชิดกับทะเลอาณาเขตและอยู่ถัดจากทะเลอาณาเขตออกไปในทะเล รัฐชายฝั่งสามารถดำเนินการควบคุมที่จำเป็นในเขตต่อเนื่องเพื่อป้องกันการฝ่าฝืนกฎหมายและข้อบังคับทางศุลกากร การคลัง การเข้าเมือง ที่จะกระทำในอาณาเขตหรือทะเลอาณาเขต รวมทั้งลงโทษการฝ่าฝืนกฎหมายและข้อบังคับข้างต้น ซึ่งได้กระทำในอาณาเขตหรือทะเลอาณาเขต

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓๓ (๒) กำหนดให้รัฐชายฝั่งสามารถขยายเขตต่อเนื่องเกินกว่า ๒๔ ไมล์ทะเลโดยวัดจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต สำหรับประเทศไทยได้ประกาศเมื่อวันที่ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๓๘ ว่าเขตต่อเนื่องคือ บริเวณพื้นทะเลที่อยู่ถัดออกไปจากทะเลอาณาเขตมีความกว้าง ๒๔ ไมล์ทะเล วัดจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต

๔. **เขตเศรษฐกิจจำเพาะ** (Exclusive Economic zone -EEZ) เป็นพื้นที่ทะเลที่รัฐชายฝั่งมีสิทธิในการสำรวจและแสวงประโยชน์ การอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเหนือพื้นดินท้องทะเล และดินใต้ผิวดินของพื้นดินท้องทะเลนั้น อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๕๗ กำหนดว่า เขตเศรษฐกิจจำเพาะจะต้องไม่เลย ๒๐๐ ไมล์ทะเลจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต ข้อ ๕๖ (a) รัฐชายฝั่งมีสิทธิ

อธิปไตยในการสำรวจ แสวงประโยชน์ และการอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิตในน้ำเหนือพื้นดินท้องทะเล บนพื้นดินท้องทะเล และดินใต้ผิวดินของพื้นดินท้องทะเลนั้น และมีสิทธิอธิปไตยในส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อการแสวงประโยชน์และการสำรวจทางเศรษฐกิจในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ เช่น การผลิตพลังงานจากน้ำ กระแสน้ำ และลม และข้อ ๕๖ (b) รัฐชายฝั่งมีเขตอำนาจตามที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาฯ นี้ ที่เกี่ยวกับการสร้างและการใช้เกาะเทียม สิ่งติดตั้ง และสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ การวิจัยวิทยาศาสตร์ทางทะเล และการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมทางทะเล

ส่วนการกำหนดขอบเขตของเขตเศรษฐกิจจำเพาะระหว่างรัฐที่มีชายฝั่งทะเลตรงข้ามกันหรือประชิดกัน ให้กระทำโดยความตกลงบนมูลฐานของกฎหมายระหว่างประเทศเพื่อให้บรรลุผลที่ยุติธรรม (อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๗๔ (๑))

สำหรับสิทธิและหน้าที่ของรัฐอื่นในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๕๘ (๑) ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องของอนุสัญญาฯ นี้ ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ รัฐทั้งปวงที่เป็นรัฐชายฝั่งหรือรัฐไร้ชายฝั่งทะเลย่อมอุบถเสีสภาพตามที่อ้างถึงในข้อ ๘๗ ในการเดินเรือ และบินผ่าน รวมทั้งการวางสายเคเบิลและท่อใต้ทะเล และการใช้ทะเลในทางอื่นที่ชอบด้วยกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับเสีสภาพเหล่านี้ อาทิ เช่นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการของเรือ อากาศยาน และสายเคเบิลกับท่อใต้ทะเล และสอดคล้องกับบทบัญญัติอื่นแห่งอนุสัญญาฯ นี้

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๕๘ (๓) กำหนดให้รัฐ อื่น ๆ ต้องคำนึงตามควรถึงสิทธิและหน้าที่ของรัฐชายฝั่ง และจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ที่ออกโดยรัฐชายฝั่งตามบทบัญญัติของอนุสัญญาฯ นี้ และหลักเกณฑ์อื่น ๆ ของกฎหมายระหว่างประเทศ นั้นหมายความว่า การเดินเรือต่างชาติในเขตเศรษฐกิจจำเพาะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของรัฐชายฝั่งเกี่ยวกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมทางทะเลด้วย หรือรัฐอื่นมีสิทธิจะวางสายเคเบิลและท่อใต้ทะเลในเขตเศรษฐกิจจำเพาะของรัฐชายฝั่ง แต่ต้องได้รับความยินยอมจากรัฐชายฝั่งเกี่ยวกับเส้นทางหรือแนววางสายเคเบิลและท่อใต้ทะเล

นอกจากนี้ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๗๓ ได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายของรัฐชายฝั่งในเขตเศรษฐกิจจำเพาะดังนี้

๑. ในการใช้สิทธิอธิปไตยของตนเพื่อสำรวจ แสวงประโยชน์ อนุรักษ์และจัดการทรัพยากรมีชีวิตในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ รัฐชายฝั่งอาจใช้มาตรการต่าง ๆ รวมทั้ง การขึ้นเรือ ตรวจค้น จับกุม และดำเนินคดีเท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับที่ตนได้วางไว้โดยสอดคล้องกับอนุสัญญานี้
๒. เรือที่ถูกจับกุมและลูกเรือจะได้รับการปล่อยตัวโดยพลัน เมื่อมีการวางเงินประกันหรือหลักประกันอื่น ๆ ที่สมเหตุผล
๓. บทกำหนดโทษของรัฐชายฝั่งสำหรับการละเมิดกฎหมายและข้อบังคับเกี่ยวกับการประมงในเขตเศรษฐกิจจำเพาะต้องไม่รวมโทษจำคุก ถ้ามิได้มีการตกลงระหว่างรัฐที่เกี่ยวข้องไว้เป็นอย่างอื่น
๔. ในกรณีที่มีการจับกุมหรือกักเรือต่างชาติ รัฐชายฝั่งจะแจ้งผ่านช่องทางที่เหมาะสมให้รัฐเจ้าของธงเรือทราบโดยพลันเกี่ยวกับมาตรการที่ได้ดำเนินไปและการลงโทษที่ได้ลงไปหลังจากนั้น

๕. ไหล่ทวีป

ไหล่ทวีปหมายถึงพื้นดินท้องทะเลและดินใต้ผิวดินใต้ทะเลที่ขยายเลยจากทะเลอาณาเขตของรัฐตลอดต่อออกไปตามธรรมชาติของดินแดนทางบกของตนจนถึงริมนอกขอบทวีป (Continental margin) หรือจนถึงระยะ ๒๐๐ ไมล์ทะเลจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต ในกรณีที่ริมนอกของขอบทวีปยาวกว่า ๒๐๐ ไมล์ทะเล อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ อนุญาตให้รัฐชายฝั่งกำหนดขอบไหล่ทวีปได้ไม่เกิน ๓๕๐ ไมล์ทะเลโดยวัดจากเส้นฐานที่ใช้วัดความกว้างของทะเลอาณาเขต

แนวคิดเรื่องไหล่ทวีปเกิดจากประธานาธิบดีทรูแมนของสหรัฐฯ ได้ประกาศสิทธิในไหล่ทวีปของสหรัฐฯว่า เป็นดินแดนที่ต่อเนื่องออกไปจากชายฝั่ง ซึ่งโดยธรรมชาติย่อมเป็นส่วนประกอบของดินแดนของรัฐชายฝั่ง ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นดินท้องทะเลและดินใต้ผิวดินท้องทะเลของไหล่ทวีปที่อยู่ใต้ทะเลหลวงแต่อยู่ติดกับชายฝั่งของสหรัฐฯ ย่อมเป็นของสหรัฐฯ หลังจากนั้น รัฐต่าง ๆ ก็รับเอาแนวคิดนี้ ประกาศอ้างสิทธิในไหล่ทวีปของตน และเมื่อสหประชาชาติจัดการประชุมระหว่างประเทศว่าด้วยกฎหมายทะเล ครั้งที่ ๑ ในปี ค.ศ. ๑๙๕๘ ที่ประชุมจึงได้รับอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วยไหล่ทวีป ค.ศ. ๑๙๕๘ ต่อมาอนุสัญญาเจนีวาว่าด้วย

ไหล่ทวีป ค.ศ. ๑๙๕๘ ถูกแทนที่โดยอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ โดยมีเนื้อหาสาระเหมือนกันหลายประการอันได้แก่

๑. สิทธิเหนือไหล่ทวีปของรัฐชายฝั่ง รัฐชายฝั่งไม่ได้มีอธิปไตยเหนือไหล่ทวีป แต่มีสิทธิอธิปไตยเหนือไหล่ทวีปเพื่อความประสงค์ในการสำรวจไหล่ทวีป และแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติทั้งมีชีวิต (ยกเว้นพันธุ์ที่เคลื่อนที่ได้) และไม่มีชีวิตบริเวณไหล่ทวีป หมายความว่า เป็นสิทธิขาดของรัฐชายฝั่งผู้เดียวที่จะสำรวจและแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติบริเวณไหล่ทวีป หากรัฐชายฝั่งไม่ดำเนินการ รัฐอื่นจะเข้ามาทำโดยปราศจากความยินยอมของรัฐชายฝั่งไม่ได้

๒. การเดินเรือผ่านช่องแคบระหว่างประเทศ หากช่องแคบระหว่างประเทศเป็นทะเลหลวงจะไม่มีปัญหาในการเดินเรือผ่าน ทุกรัฐมีสิทธิแล่นเรือผ่านทะเลหลวง แต่หากช่องแคบนั้นเป็นทะเลอาณาเขตของรัฐชายฝั่ง รัฐทั้งปวงสามารถใช้สิทธิเดินทางผ่านโดยสุจริต (Right of Innocent Passage) แต่เมื่อรัฐเริ่มขยายเขตอำนาจรัฐไปในทะเลอาณาเขตและเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ทำให้ต้องพิจารณาสิทธิในการเดินเรือผ่านช่องแคบระหว่างประเทศใหม่ และได้กำหนดสิทธิในการเดินเรือผ่านช่องแคบเสียใหม่ เรียกว่า “สิทธิการเดินทางผ่าน” (Right of Transit Passage) ซึ่งหมายถึงการใช้เสรีภาพในการเดินเรือหรือบินผ่านช่องแคบอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วระหว่างส่วนหนึ่งของทะเลหลวงหรือเขตเศรษฐกิจจำเพาะกับอีกส่วนหนึ่งของทะเลหลวงหรือเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ดังปรากฏในอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๓๗ โดยรัฐที่อยู่ติดกับช่องแคบอาจออกกฎเกณฑ์และข้อบังคับสำหรับการเดินทางผ่านช่องแคบเพื่อความปลอดภัย การควบคุมมลพิษ ความผิดด้านศุลกากร การเข้าเมือง และสุขภาพิบาลได้ แต่จะระงับการเดินทางผ่านช่องแคบไม่ได้ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ข้อ ๔๔

การปิดช่องแคบ Hormuz ของอิหร่านในระหว่างสงครามกับสหรัฐฯ และอิสราเอลในต้นปี ค.ศ. ๒๐๒๖ ถูกต้องตามกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่ เรื่องนี้ต้องพิจารณาหลายประเด็น

๑. ช่องแคบ Hormuz มีความกว้างส่วนที่น้อยที่สุดคือ ๒๐ ไมล์ทะเล จึงมีส่วนทับซ้อน ๔ ไมล์ทะเลระหว่างทะเลอาณาเขต (territorial water) ของอิหร่านและของโอมาน เขตอำนาจรัฐของอิหร่านและโอมานจึงครอบคลุมช่องแคบ Hormuz ทั้งหมด

ในยามสงบ ทุกประเทศมีสิทธิในการเดินเรือผ่านตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ๑๙๘๒ และประเทศริมช่องแคบไม่สามารถปิดช่องแคบสำหรับเรือสินค้าทั้ง

ในยามสงบและยามสงคราม (ตามคำพิพากษาในคดีช่องแคบคอร์ฟู) แต่สหรัฐฯ และอิสราเอล

ไม่ได้เป็นภาคีอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ๑๙๘๒ ส่วนอิหร่านลงนามในอนุสัญญาฯ แต่ไม่ได้ให้สัตยาบัน จึงมีข้อโต้แย้งว่าการไม่รับอนุสัญญาฯ ย่อมตีความได้ว่าอิหร่านไม่มีเขตอำนาจรัฐเหนือพื้นที่ทะเลกว้าง ๑๒ ไมล์ทะเลจากเส้นฐาน เพราะอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ๑๙๘๒ กำหนดนิยามทะเลอาณาเขต

อย่างไรก็ดี การเดินเรือผ่านช่องแคบ Hormuz มีกฎระเบียบการเดินเรือผ่าน (passage regime) ที่ได้ตกลงกันกำกับให้การเดินเรือเป็นไปอย่างมีระเบียบและปลอดภัยคือ The Traffic Separation Scheme in the Strait of Hormuz (TSS) 1973 โดย International Maritime Organization และอิหร่านเคารพและปฏิบัติตาม TSS ในขณะที่ยามสงคราม ต้องพิจารณาแยก ระหว่างเรือรบของรัฐคู่สงครามกับเรือสินค้าของชาติที่ไม่เกี่ยวข้อง (รัฐที่เป็นกลาง)

๒. เรือสินค้าของรัฐที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการสงครามย่อมมีสิทธิการเดินผ่านทางผ่าน แต่เรือสินค้าของรัฐที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการสงครามและบรรทุกสินค้าไปยังประเทศคู่สงครามอาจถูกพิจารณาว่าเป็นเรือสนับสนุนศัตรู อาจเป็นเป้าหมายทางทหาร และถูกโจมตีได้เพราะเป็นการสนับสนุนประเทศคู่สงคราม

การที่ประธานาธิบดี Trump แห่งสหรัฐฯ ประกาศจะให้ความคุ้มครองเรือสินค้าของชาติเป็นกลางที่เดินเรือผ่านช่องแคบ Hormuz โดยส่งเรือรบสหรัฐฯ คุ่มกันเรือสินค้าชาติเป็นกลางและเดินเรือเป็นขบวน (convoy) อาจถูกตีความว่าเรือสินค้าของชาติที่เป็นกลางเหล่านั้นเป็นเรือสินค้าของศัตรู เป็นเป้าหมายทางทหาร ซึ่งจะเปิดโอกาสให้อิหร่านโจมตีเรือสินค้าเหล่านั้นได้

๖. รัฐหมู่เกาะ

อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ให้คำจำกัดความของรัฐหมู่เกาะ (Archipelagic States) ว่า หมายถึงรัฐที่ประกอบด้วยเกาะ ๆ หนึ่งหรือมากกว่า และอาจรวมถึงเกาะอื่น ๆ ส่วนหมู่เกาะ หมายถึงกลุ่มของเกาะ รวมทั้งส่วนต่าง ๆ ของเกาะ น่านน้ำที่เชื่อมติดต่อระหว่างเกาะต่าง ๆ และลักษณะทางธรรมชาติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดจนประกอบเป็นองค์ภาวะทางภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมืองอันหนึ่งอันเดียวกัน

น่านน้ำหมู่เกาะ (Archipelagic Waters) คือ น่านน้ำที่ถูกปิดล้อมโดยเส้นฐานหมู่เกาะ ซึ่งเป็นเส้นตรงที่ลากเชื่อมต่อด้านนอกสุดของเกาะที่ตั้งอยู่นอกสุด โดยการลากเส้นฐานหมู่เกาะจะต้องไม่หันเหเกินสมควรจากรูปลักษณะทั่วไปของหมู่เกาะ และความยาวเส้นฐานต้องไม่เกิน ๑๐๐ ไมล์ทะเล ยกเว้นร้อยละ ๓ ของจำนวนเส้นฐานที่ปิดล้อมหมู่เกาะอาจเกิน ๑๐๐ ไมล์ทะเล แต่ไม่เกิน ๑๒๕ ไมล์

ทะเล รัฐหมู่เกาะมีอำนาจอธิปไตยเหนือน่านน้ำหมู่เกาะ รวมถึงอากาศเหนือน่านน้ำหมู่เกาะ พื้นดิน ท้องทะเล และดินใต้ผิวดินท้องทะเล ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ therein ด้วย

แม้รัฐหมู่เกาะจะมีอธิปไตยเหนือน่านน้ำหมู่เกาะ แต่ต้องยอมให้เรือของรัฐอื่นเดินผ่าน น่านน้ำหมู่เกาะโดยอาศัยสิทธิการผ่านทางช่องทางทะเลหมู่เกาะ (Right of Archipelagic Sea Lanes Passage) ซึ่งรัฐหมู่เกาะกำหนดขึ้นเพื่อให้การเดินเรือหรือบินผ่านอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว ของเรือหรืออากาศยานต่างชาติ และสิทธิการผ่านโดยสุจริต (Right of Innocent Passage)

๗. ทะเลหลวง

ทะเลหลวงหมายถึงพื้นที่ทะเลที่ไม่ได้รวมอยู่ในเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ทะเลอาณาเขต หรือน่านน้ำภายใน หรือน่านน้ำหมู่เกาะของรัฐหมู่เกาะ ทะเลหลวงไม่อยู่ภายใต้เขตอำนาจรัฐใด ทะเลหลวงจึงเป็นทรัพย์สินของส่วนรวม ทุกรัฐไม่ว่าจะมีชายฝั่งทะเลหรือไม่ชายฝั่งทะเลสามารถใช้ทะเลหลวงได้ และทะเลหลวงต้องใช้ในทางสันติเท่านั้น เมื่อทะเลหลวงเป็นทรัพย์สินส่วนรวมจึงเกิดจารีตประเพณีระหว่างประเทศเรื่องหนึ่งคือ หลักเสรีภาพแห่งทะเลหลวง (Freedom of the High Sea) อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ข้อ ๘๗ ระบุว่าเสรีภาพในทะเลหลวงมี ๖ ประการ ได้แก่ เสรีภาพในการเดินเรือ เสรีภาพในการบินผ่าน เสรีภาพในการวางสายเคเบิลและท่อใต้ทะเล เสรีภาพในการสร้างเกาะเทียมและสิ่งก่อสร้าง ต่าง ๆ ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมาย เสรีภาพในการทำประมงตามบทบัญญัติของกฎหมาย และเสรีภาพในการทำวิจัยทางวิทยาศาสตร์ภายใต้ข้อบังคับของกฎหมาย

เรือที่อยู่ในทะเลหลวงย่อมอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐเจ้าของธงบนเรือ และหากเป็นเรือรบหรือเรือของรัฐบาลที่ไม่ใช้ในการพาณิชย์จะมีความคุ้มกันจากเขตอำนาจของรัฐอื่นที่ไม่ใช่รัฐเจ้าของธงบนเรือ อย่างไรก็ตามก็ดี เขตอำนาจรัฐเหนือเรือที่ติดธงของรัฐมีข้อยกเว้นที่เกิดจากกฎหมายจารีตประเพณีระหว่างประเทศ เช่น การกระทำอันเป็นโจรสลัด การลักลอบค้ายาเสพติดให้โทษ หรือสารที่มีฤทธิ์ต่อจิตประสาท ค้าทาส การออกอากาศ (หมายถึง การส่งสัญญาณวิทยุ กระจายเสียงหรือแพร่ภาพโทรทัศน์) จากทะเลหลวงโดยไม่ได้รับอนุญาต กล่าวคือ เรือรบของทุกรัฐมีสิทธิขึ้นตรวจเรือ (Right of Visit) ที่ไม่ทราบสัญชาติ ตรวจค้น และจับกุม ในกรณีสงสัยว่าเรือลำนั้นมีการกระทำอันเป็นโจรสลัด การค้าทาส ออกอากาศโดยไม่ได้รับอนุญาต แต่หากเรือที่ถูกตรวจไม่ได้

มีการกระทำตามที่ถูกกล่าวหา เรือนั้นจะได้รับการชดเชยสำหรับความเสียหายที่ได้รับ รวมถึงเรือที่กระทำความผิดและหนีการไล่ล่า

สิทธิการไล่ล่าติดพัน (Right of Hot Pursuit)

การไล่ล่าติดพัน หมายถึงการที่เรือรบของรัฐไล่ติดตามจับเรือต่างชาติที่กระทำความผิดกฎหมายในน่านน้ำภายใน น่านน้ำหมู่เกาะ ทะเลอาณาเขต และเขตต่อเนื่องของรัฐที่ไล่ล่า เรือที่ใช้ในการไล่ล่าต้องเป็นเรือรบ หรืออากาศยานทหาร หรือเรือหรืออากาศยานที่มีเครื่องหมายชัดเจนว่าเป็นเรือหรืออากาศยานที่ใช้ในงานของรัฐโดยรัฐที่ไล่ล่าให้ทัศนสัญญาณหรือโสตสัญญาณให้หยุดในระยะที่เรือต่างชาติเห็นหรือได้ยินสัญญาณ หากเรือต่างชาติไม่หยุด จึงสามารถไล่ล่าต่อไปนอกทะเลอาณาเขตและเขตต่อเนื่องและอนุโลมให้ไล่ล่าในเขตเศรษฐกิจจำเพาะหรือบนไหล่ทวีปด้วย การไล่ล่าจะต้องต่อเนื่อง ไม่ขาดตอนลง สิทธิการไล่ล่าจะยุติเมื่อเรือที่ถูกไล่ล่าเข้าทะเลอาณาเขตของรัฐของตนหรือรัฐที่สาม

การระงับข้อพิพาททางทะเล ในกรณีที่รัฐสมาชิกมีความขัดแย้งกัน อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ให้ใช้วิธีการที่เป็นมิตรก่อนคือ การตีความสนธิสัญญาฯ และการแลกเปลี่ยนทัศนะกันก่อนที่จะใช้วิธีการระงับข้อพิพาททางทะเล ซึ่งปรากฏในภาคผนวกของอนุสัญญาฯ อันได้แก่ การประนอม (Conciliation) ศาลกฎหมายทะเลระหว่างประเทศ ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามอนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) และอนุญาโตตุลาการพิเศษ (Special Arbitration)

การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐโดยสันติวิธี

ข้อพิพาทคือ ความเห็นที่ไม่ตรงกันในประเด็นข้อกฎหมายหรือข้อเท็จจริง หรือความขัดแย้งกันในความเห็นทางกฎหมายหรือผลประโยชน์ระหว่างสองฝ่าย ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไม่มีใครบังคับให้รัฐเข้าสู่กระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างกันโดยปราศจากความยินยอมของรัฐนั้น เมื่อมีองค์การสหประชาชาติ กฎบัตรสหประชาชาติ หมวดที่ ๑ ข้อ ๒ วรรค ๓ เขียนว่า “สมาชิกทั้งปวงจะต้องระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศของตนโดยสันติวิธีในลักษณะการเช่นที่จะไม่เป็นอันตรายต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และความยุติธรรม” ซึ่งเป็นหลักการคู่ขนานไปกับหลักการห้ามใช้กำลัง และกฎบัตรสหประชาชาติ หมวดที่ ๖ เรื่องการระงับข้อพิพาทโดยสันติ ข้อ ๓๓ ระบุว่ารัฐที่เป็นฝ่ายในกรณีพิพาทใด ๆ ซึ่งหากดำเนินอยู่ต่อไปจะเป็นอันตรายต่อการดำรงไว้ซึ่งสันติภาพและ

ความมั่นคงระหว่างประเทศ ก่อนอื่น จะต้องแสวงหาทางแก้ไขโดยการเจรจา การไต่สวน การไกล่เกลี่ย การประนอม อนุญาโตตุลาการ การระงับข้อพิพาทโดยทางศาล หรือ การอาศัยตัวแทนหรือข้อตกลงส่วนภูมิภาค การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐโดยสันติวิธีได้แก่

๑. การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐด้วยวิธีการทูต

การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐด้วยวิธีการทูตได้แก่

ก. การเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้ง หมายถึง การติดต่อสื่อสารระหว่างรัฐคู่ขัดแย้งเพื่อแก้ไข ปัญหา หรือขจัดความเห็นที่แตกต่างกันด้วยความสมัครใจ โดยรัฐคู่ขัดแย้งพยายามหาข้อยุติหรือ ข้อตกลงอันเป็นที่ยอมรับได้ของรัฐคู่ขัดแย้ง โดยไม่มีรัฐที่สาม รูปแบบของการเจรจาขึ้นอยู่กับรัฐ คู่ขัดแย้งจะตกลงกัน การเจรจาจะประสบความสำเร็จหากรัฐคู่ขัดแย้งเจรจabanแนวทาง Win-Win approach ไม่ใช่ Win-Lose Approach อย่างไรก็ตาม รัฐคู่ขัดแย้งสามารถบอกเลิกการเจรจาเมื่อใดก็ได้ หากเห็นว่าการเจรจาไม่มีประโยชน์

เมื่อรัฐคู่ขัดแย้งสามารถบรรลุข้อยุติความขัดแย้งได้แล้วอาจมีการทำความตกลงหรือ สนธิสัญญาระหว่างกัน สิ่งที่สำคัญคือ การปฏิบัติตามข้อยุติความขัดแย้งหรือความตกลง ซึ่งคู่กรณีจะ ปฏิบัติตามข้อยุติความขัดแย้งหรือความตกลงเมื่อเห็นว่า ยุติธรรมสำหรับตน และหลายครั้งที่ รัฐคู่กรณีไม่ปฏิบัติตามสัญญาข้อตกลง เช่น ข้อตกลงออสโลในแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอิสราเอล- ปาเลสไตน์ (Oslo Accords 1993) หรือข้อตกลงหยุดยิงในศรีลังกาในช่วงปี ค.ศ. ๒๐๐๐-๒๐๐๓ เป็นต้น

การเจรจามีความสำคัญเพราะการได้พบหารือกันมีประโยชน์ดังนี้

๑. เป็นการดำเนินการทางการทูตที่ลงทุนน้อยที่สุด เพียงสรรหาบุคคลที่มีทักษะความ ชำนาญในการเจรจา และทราบเรื่อง/ประเด็นที่จะเจรจาเป็นอย่างดี เป็นผู้เจรจา แต่การสร้างนักเจรจาที่มีความสามารถก็เป็นเรื่องยากเช่นกันเพราะนอกจากความรู้ความสามารถเฉพาะตัวแล้ว การ สร้างนักเจรจาอาชีพต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ ฝึกฝน และสั่งสมประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง

๒. ทำให้รัฐคู่ขัดแย้งได้รับทราบข้อมูล ท่าทีจุดยืน และนโยบายของฝ่ายตรงข้าม เพื่อนำไปพิจารณาหาข้อสรุป หรือมีข้อเสนอกลับ (counter proposal) การนำเสนอเรื่องโดยตรง ประเด็นชัดเจน ไม่คลุมเครือ ไม่อ้อมค้อม ย่อมแสดงถึงความจริงใจและจริงจังในการเจรจา แม้บางครั้ง ท่าทีของรัฐคู่ขัดแย้งแตกต่างกันมาก แบบคนละขั้ว ความต้องการสูงสุดของแต่ละฝ่ายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ได้ ฝ่ายตรงข้ามไม่อาจยอมรับได้ แต่เมื่อได้ทราบประเด็นปัญหา และความคิดเห็น หรือท่าทีของคู่

เจรจาแล้ว การเจรจาต่อรองเพื่อหาจุดประนีประนอมจะทำให้สามารถตัดประเด็นที่ไม่เกี่ยวข้อง หรือมีความสำคัญน้อยออกไปเรื่อย ๆ จนเหลือเรื่องที่มีความสำคัญจริง ๆ ที่จะต้องเจรจาท่องกัน

ในการเจรจาทุกครั้ง จะต้องมียุทธศาสตร์ยื่นข้อเสนอให้อีกฝ่ายหนึ่ง หรือเสนอร่างเอกสารให้ที่ประชุมพิจารณา ซึ่งในข้อเสนอหรือร่างเอกสารนั้นจะระบุชัดถึงท่าที จุดยืนหรือนโยบายของรัฐที่จัดทำข้อเสนอหรือร่างเอกสาร รัฐคู่เจรจาจะรับข้อเสนอกลับไปพิจารณา และมีข้อเสนอกลับ ซึ่งจะแสดงชัดถึงท่าที จุดยืน และนโยบายของตนเช่นกัน โดยอาจจะตอบรับ หรือปฏิเสธ หรือเปลี่ยนแปลง แกไขข้อเสนอของฝ่ายที่ยื่นข้อเสนอในครั้งแรก หลังจากนั้น จึงเจรจาในรายละเอียด ซึ่งจะทำให้รัฐคู่เจรจามีโอกาสที่จะหาจุดประนีประนอม หรือจำกัดขอบเขตการเจรจาให้แคบลงเหลือเฉพาะเรื่องที่สำคัญจริง ๆ

๓. ช่วยลดความหวาดระแวงแคลงใจกันในระดับหนึ่ง การเผชิญหน้ากันเพื่อเจรจาอย่างเปิดเผย ประกอบกับบุคลิกภาพของผู้เจรจาจะช่วยสร้างความเข้าใจกัน และอาจนำไปสู่การสร้าง ความไว้วางใจใจให้แก่คู่เจรจา ซึ่งความไว้วางใจใจเป็นปัจจัยสำคัญของการเจรจา หากคู่เจรจาคิดว่าไม่สามารถไว้วางใจอีกฝ่ายหนึ่งได้ การเจรจาก็จะไม่มีทางสัมฤทธิ์ผล

๔. การพบเจรจากันบ่อยครั้งหรือการติดต่อกันอย่างต่อเนื่องช่วยสร้างความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างผู้เจรจาซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการตกลงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน หรือช่วยหาข้อสรุปกันได้รวดเร็วขึ้น เช่น การประชุมสุดยอดระหว่างประธานาธิบดี Ronald Reagan ของสหรัฐฯ กับประธานาธิบดี Mikhail Gorbachev ของอดีตสหภาพโซเวียต ๔ ครั้งภายใน ๓ ปี และประธานาธิบดีทั้งสองยังได้เขียนจดหมายถึงกันด้วยลายมือตัวเองมากกว่า ๔๐ ฉบับ ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างประธานาธิบดี Reagan กับประธานาธิบดี Gorbachev ได้สร้างความไว้วางใจใจระหว่างกัน และนำมาซึ่งการสิ้นสุดของสงครามเย็น หรือการประชุมเจรจาในกรอบอาเซียนไม่ว่าจะเป็นการประชุมของคณะกรรมการประจำ (ระดับอธิบดีกรมอาเซียน) การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโส (ระดับปลัดกระทรวง) หรือการประชุมระดับรัฐมนตรี และการประชุมระดับผู้นำ หรือการประชุมของสหภาพยุโรป ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมเจรจาจะเป็นคนเดิมจนรู้จักสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัว ซึ่งจะช่วยให้เปิดใจรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง หรือเปิดอกพูดคุยกันเพื่อขจัดข้อขัดข้องใจกันได้ในระดับหนึ่ง

ความสำเร็จของการเจรจาขึ้นอยู่กับ ๑) การเตรียมการสำหรับการเจรจาที่จะต้องมีการรวบรวมข้อมูล ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาให้ครบถ้วน กำหนดเป้าหมายหลักและ

เป้าหมายรองของการเจรจา รวมทั้งคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นจากคู่เจรจา และจัดทำแผนสำรอง

๒) การสรรหานักเจรจาที่มีคุณสมบัติ ทักษะ และความรู้เหมาะสมกับการเจรจาในเรื่องนั้น ๆ มีความสำคัญมากต่อความสำเร็จของการเจรจา หัวหน้าคณะผู้เจรจาจะต้องเป็นบุคคลที่มีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีวิสัยทัศน์ ยอมรับในความแตกต่าง มีความรอบรู้ สามารถนำเสนอเรื่อง (presentation) ให้คู่เจรจา มีความเข้าใจได้ชัดเจน และมีศิลปะในการพูดโน้มน้าว ชักจูงให้คู่เจรจาเห็นว่า สามารถทำให้เกิดสิ่งที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ได้ จะช่วยทำให้การเจรจาดำเนินไปด้วยความราบรื่น และมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

ทั้งนี้ การเจรจาจะไม่มีรูปแบบหรือสูตรสำเร็จเพราะการเจรจาเป็นเรื่องของคน หรือผู้เจรจา โดยที่ผู้เจรจาแต่ละคนมีความแตกต่าง หลากหลาย และมีมุมมองต่างกัน หรือแม้จะเป็นผู้เจรจาคนเดียวกัน ถ้าต่างเวลา ต่างสถานภาพ หรือต่างสิ่งแวดล้อม ผู้เจรจาแต่ละคนก็เปลี่ยนบทบาทหรือท่าทีในการเจรจาได้

เมื่อรัฐคู่เจรจาสามารถตกลงกันได้แล้ว จะมีการทำเป็นสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างกันเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปแบบที่ถูกต้อง หากเป็นการทำสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศที่เป็นภาษาท้องถิ่น รัฐคู่กรณีอาจตกลงกันให้ใช้ภาษาที่สาม (ส่วนมากเป็นภาษาอังกฤษ) เป็นภาษากลาง โดยมีเนื้อหาคำแปลที่มีความหมายตรงกับภาษาท้องถิ่น และจะมีข้อบทที่ระบุว่า ในกรณีที่มีปัญหาในการตีความข้อตกลงให้ยึดถือฉบับภาษาที่สามเป็นหลัก นอกจากนี้ หากรัฐคู่เจรจาจะต้องนำความตกลงหรือสนธิสัญญาผ่านกระบวนการภายในเพื่อให้มีผลใช้บังคับอย่างสมบูรณ์ (คือการให้สัตยาบัน) ก็จะต้องมีข้อบทที่ระบุเรื่องนี้ไว้ด้วย

ข. การเจรจาที่มีรัฐที่สามช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดการเจรจา (Good offices)

ไม่ว่ารัฐคู่ขัดแย้งจะขอให้รัฐที่สามอำนวยความสะดวกในการเจรจา หรือรัฐที่สามเสนอตัวอำนวยความสะดวกในการเจรจา โดยรัฐที่สามจะนำรัฐคู่ขัดแย้งมานั่งเจรจากัน โดยรัฐที่สามไม่เข้าร่วมในการเจรจา เช่น Mr. Dag Hammarskold อดีตเลขาธิการสหประชาชาติ เสนอจัดการเจรจาระหว่างไทยกับกัมพูชาในกรณีเขาพระวิหารที่สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ นครนิวยอร์กในปี ค.ศ. ๑๙๖๐

ค. การไกล่เกลี่ย (Mediation) คือกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งที่ไม่มีความลำเอียง เป็นไปด้วยความสมัครใจของรัฐคู่ขัดแย้ง การไกล่เกลี่ยไม่ผูกมัดทางกฎหมาย โดยรัฐคู่ขัดแย้งเลือกรัฐที่สาม หรือรัฐที่สามเสนอตัวเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย ช่วยในการเจรจา ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องทราบ

ภูมิหลังของเรื่องที่ขัดแย้ง ประเด็นที่ขัดแย้งกัน และท่าทีของรัฐคู่ขัดแย้งโดยพยายามลดความแตกต่างของรัฐคู่ขัดแย้ง และเสนอแนะทางออกอย่างไม่ลำเอียงเพื่อให้รัฐคู่ขัดแย้งต่อรองและตกลงกันเอง ซึ่งหากรัฐคู่ขัดแย้งสามารถตกลงยุติปัญหากันได้ อาจมีการลงนามในความตกลงที่ทำให้มีผลผูกมัดทางกฎหมายได้ เช่น นายกรัฐมนตรี Alexei Kosykin ของสหภาพโซเวียตเป็นผู้ไกล่เกลี่ยเจรจาความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับปากีสถาน จนทั้งสองฝ่ายสามารถลงนามในข้อตกลงทาสเค้นท์ได้ในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ หรือวุฒิสมาชิก George John Mitchell Jr. ของสหรัฐฯ เจรจาไกล่เกลี่ยสงครามกลางเมืองในไอร์แลนด์เหนือจนคู่ขัดแย้งสามารถลงนามในข้อตกลง Good Friday หรือ Belfast Agreement ได้ในปี ค.ศ. ๑๙๙๘

หากรัฐคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายไม่พอใจกระบวนการไกล่เกลี่ยสามารถบอกเลิกการเจรจาไกล่เกลี่ยได้ทันที ดังนั้น รัฐผู้ไกล่เกลี่ยต้องมีทักษะความชำนาญในการเจรจา และเข้าใจประเด็นปัญหาที่ขัดแย้งอย่างลึกซึ้ง และกระบวนการไกล่เกลี่ยไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวอย่างเป็นทางการ รัฐผู้ไกล่เกลี่ยสามารถใช้ความยืดหยุ่นในการเจรจาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งได้ และรัฐคู่ขัดแย้งที่จะมานั่งโต๊ะเจรจาไกล่เกลี่ยจะต้องมีความต้องการอย่างจริงใจที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งระหว่างกัน หากรัฐคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมปรับเปลี่ยนท่าทีที่แข็งกร้าวของตนเอง การเจรจาไกล่เกลี่ยจะไม่มีทางประสบความสำเร็จ ดังเช่นการเจรจายุติสงครามรัสเซีย-ยูเครนในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๒๐๒๒ ซึ่งมีตุรกีเป็นผู้ไกล่เกลี่ยต่อยุติเมื่อประธานาธิบดี Zelensky ของยูเครนประกาศยืนยันให้รัสเซียถอนทหารทั้งหมดออกจากยูเครนก่อนที่จะมีการเจรจาไกล่เกลี่ยต่อไป

ง. การสืบสวนหาข้อเท็จจริง เป็นการค้นหาข้อเท็จจริงในรายละเอียดที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง แล้วจัดทำเป็นรายงานโดยไม่มีข้อเสนอแนะ และไม่มีการชี้ขาดว่าฝ่ายใดผิด ฝ่ายใดถูก โดยรายงานการสืบสวนหาข้อเท็จจริงไม่ได้มีผลผูกพันใด ๆ กับรัฐคู่ขัดแย้ง แต่ผลการสืบสวนหาข้อเท็จจริงอาจสร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐคู่ขัดแย้งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งในสายตาประชาคมระหว่างประเทศ หากรัฐคู่ขัดแย้งยอมรับในข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นตามรายงานอาจนำไปสู่ข้อยุติได้ เช่น กรณีเรือรบรัสเซียยิงเรือประมงของอังกฤษในทะเลเหนือโดยเข้าใจว่าเป็นเรือตอร์ปิโดของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๙๐๔ อังกฤษและรัสเซียเห็นชอบให้แต่งตั้งคณะกรรมการสืบสวนหาข้อเท็จจริง โดยในรายงานของคณะกรรมการสืบสวนหาข้อเท็จจริง ไม่ปรากฏว่ามีเรือรบญี่ปุ่นในทะเลเหนือ และทั้งสองฝ่ายยอมรับรายงานฉบับนั้น รัสเซียจึงยอมชดใช้ค่าเสียหายแก่อังกฤษ

จ. การประนอม (Conciliation) หมายถึง กระบวนการแก้ไขข้อขัดแย้งที่ยืดหยุ่นเป็น

ไปด้วยความสมัครใจ บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของรัฐคู่ขัดแย้ง โดยความช่วยเหลือของรัฐผู้ประนอม (Conciliator) โดยที่รัฐคู่ขัดแย้งมอบหมายให้รัฐที่สามทำหน้าที่ผู้ประนอม ผู้ประนอมต้องศึกษาข้อมูลความขัดแย้งโดยละเอียดแล้วทำรายงานเป็นข้อเสนอแนะในการยุติข้อขัดแย้ง (settlement proposal) ที่ไม่มีผลผูกมัดโดยตรงไปตรงมา ไม่ลำเอียง ให้รัฐคู่ขัดแย้งพิจารณา

การประนอมแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยตรงที่ผู้ไกล่เกลี่ยจะไม่ทำข้อเสนอแนะ

ในการยุติความขัดแย้ง แต่จะพยายามเจรจาลดความแตกต่างของรัฐคู่ขัดแย้ง และเสนอแนวทาง ไม่ใช่จัดทำเป็นข้อเสนอแนะ

ในสนธิสัญญาหลายฉบับกำหนดให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการการประนอม เป็นวิธีหนึ่งในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐภาคี เช่น อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยการสืบสิทธิของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๗๘ อนุสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล ค.ศ. ๑๙๘๒ เป็นต้น

๒. การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐทางการศาล

การระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐทางการศาลหมายถึงการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐโดยสถาบันตุลาการที่มีความเป็นอิสระและใช้กฎหมายระหว่างประเทศเป็นพื้นฐานในการตัดสินชี้ขาด และคำตัดสินหรือคำชี้ขาดนั้นมีผลผูกพันทางกฎหมายต่อรัฐคู่ขัดแย้ง โดยแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ และการระงับข้อพิพาทโดยศาลระหว่างประเทศ

๒.๑ การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการ

การอนุญาโตตุลาการหมายถึง กระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐที่ขัดแย้งกัน โดยคำชี้ขาดที่ผูกพันบนพื้นฐานของกฎหมาย ซึ่งเป็นผลจากการยอมรับโดยสมัครใจของรัฐคู่ขัดแย้ง การระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการเป็นเรื่องความสมัครใจและความยินยอมของรัฐคู่ขัดแย้ง โดยอาจทำเป็นความตกลงกันว่า หากมีข้อขัดแย้งระหว่างกันก็ให้นำเรื่องหรือประเด็นที่ขัดแย้งนั้นเสนออนุญาโตตุลาการพิจารณา หรืออาจทำเป็นข้อบทในสนธิสัญญาที่กำหนดให้ใช้อนุญาโตตุลาการในกรณีเกิดความขัดแย้งกัน

การใช้อนุญาโตตุลาการระงับข้อพิพาทมีมาตั้งแต่สมัยนครรัฐกรีก และใช้ได้ผลดีในการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐเรื่อยมาจนถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ มีการจัดตั้งศาลอนุญาโตตุลาการเฉพาะเรื่อง ต่อมา มีอนุสัญญากรุงเฮกเพื่อการระงับข้อพิพาทโดยสันติ ค.ศ. ๑๘๙๙ และ ค.ศ. ๑๙๐๗ และได้มีการจัดตั้งศาลอนุญาโตตุลาการถาวรที่กรุงเฮก โดยศาลอนุญาโตตุลาการจะ

ทำหน้าที่อำนวยความสะดวกในเรื่องต่าง ๆ อาทิ สถานที่จัดประชุม ล่าม เลขานุการ และให้แนวทางเกี่ยวกับกระบวนการพิจารณา และเก็บรายชื่อของผู้พิพากษา (อนุญาโตตุลาการ) ที่ได้รับการเสนอชื่อโดยรัฐสมาชิกของอนุสัญญาเพื่อการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติ รัฐละ ๔ คน เป็นระยะเวลา ๖ ปี เพื่อให้รัฐที่มีกรณีพิพาทกันเลือกอย่างเสรีให้เป็นคณะอนุญาโตตุลาการทำการพิจารณาคดีบนพื้นฐานกฎหมายระหว่างประเทศ หรือบนพื้นฐานหลักเกณฑ์อื่นใดที่รัฐคู่ขัดแย้งตกลงกัน เช่น หลักแห่งความเสมอภาค หลักแห่งความยุติธรรมและความดี หรือกฎหมายภายใน โดยยึดกฎเกณฑ์และกระบวนการพิจารณาอนุญาโตตุลาการตามอนุสัญญากรุงเฮกเพื่อการระงับข้อพิพาทโดยสันติ ค.ศ. ๑๘๙๙ และ ค.ศ. ๑๙๐๗ และกฎเกณฑ์ต้นแบบว่าด้วยกระบวนการพิจารณาอนุญาโตตุลาการของคณะกรรมการสิทธิกฎหมายระหว่างประเทศ สหประชาชาติ ค.ศ. ๑๙๕๘ คือ การกำหนดขอบเขตของประเด็นพิพาทที่จะให้อนุญาโตตุลาการพิจารณา ในเบื้องต้น รัฐคู่ขัดแย้งต้องตกลงกันว่าจะให้มีอนุญาโตตุลาการกี่คน มีอนุญาโตตุลาการที่เป็นคนชาติของรัฐคู่ขัดแย้งฝ่ายละกี่คน และมีอนุญาโตตุลาการชาติเป็นกลางกี่คน เมื่อตกลงจำนวนได้แล้ว จึงระบุรายชื่ออนุญาโตตุลาการไว้ในข้อตกลงแห่งอนุญาโตตุลาการ

รูปแบบอนุญาโตตุลาการ

๑. คณะกรรมการผสม ประกอบด้วยผู้พิพากษาของรัฐคู่ขัดแย้งในจำนวนเท่ากันเป็นอนุญาโตตุลาการ และแต่งตั้งคนกลางเพื่อทำหน้าที่ชี้ขาดในกรณีที่ผู้พิพากษาของรัฐคู่ขัดแย้งตกลงกันไม่ได้

๒. อนุญาโตตุลาการที่เป็นประมุขของรัฐ เป็นรูปแบบอนุญาโตตุลาการในยุคกลาง ปัจจุบันไม่ค่อยจะมีแล้ว ล่าสุดคือ สมเด็จพระราชินีอลิซาเบธที่ ๒ ของอังกฤษทรงเป็นอนุญาโตตุลาการตัดสินเรื่องเขตแดนระหว่างชิลีกับอาร์เจนตินา ๒ คดีในปี ค.ศ. ๑๙๖๖ และปี ค.ศ. ๑๙๗๗

๓. อนุญาโตตุลาการที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ทรงคุณวุฒิมักเป็นนักกฎหมาย อาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้ โดยอนุสัญญากรุงเฮกเพื่อการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติ ค.ศ. ๑๘๙๙ ได้ทำบัญชีรายชื่อของผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับเป็นอนุญาโตตุลาการ ให้รัฐคู่ขัดแย้งเลือกเป็นอนุญาโตตุลาการอาจเป็น ๓ คน หรือ ๕ คน ทำหน้าที่พิจารณาคดีเป็นคดี ๆ ไป

คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการมีผลผูกพันรัฐคู่ขัดแย้ง แม้จะไม่ใช่คำชี้ขาดถึงที่สุด (final) แต่ในข้อตกลงแห่งอนุญาโตตุลาการระหว่างรัฐคู่ขัดแย้งมักไม่ระบุถึงการอุทธรณ์คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ นอกจากคำขอให้มีการตีความคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการเพื่อความกระจ่างชัด

ของคำชี้ขาด แต่คำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการอาจไม่มีผลบังคับหากอนุญาโตตุลาการไม่ได้ดำเนินการตามกระบวนการอย่างถูกต้อง อาทิ การแต่งตั้งอนุญาโตตุลาการไม่ชอบด้วยกฎหมาย อนุญาโตตุลาการมีอคติลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือไม่ให้อีกฝ่ายรัฐคู่พิพาทในการต่อสู้คดีอย่างเท่าเทียมกัน เป็นต้น

๒.๒ การระงับข้อพิพาทโดยศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ

ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ (International Court of Justice) เป็นองค์กรหลักองค์หนึ่งของสหประชาชาติ จัดตั้งขึ้นโดยกฎบัตรสหประชาชาติ สมาชิกสหประชาชาติจะเป็นสมาชิกของธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศด้วย แต่รัฐที่ไม่ได้เป็นสมาชิกธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศสามารถขอ นำเรื่องขึ้นสู่การพิจารณาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้โดยรัฐดังกล่าวต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขที่คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติกำหนด

ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศประกอบด้วยผู้พิพากษา ๑๕ คน มาจากการเลือกตั้งจากสมัชชาใหญ่และคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติโดยไม่คำนึงถึงสัญชาติ แต่จะเป็นคนชาติของรัฐหนึ่งได้ไม่เกินหนึ่งคน ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมระหว่างประเทศจะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูง มีคุณสมบัติที่จะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าที่ตุลาการระดับสูงสุดของรัฐ หรือเป็นนักกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้รับการยอมรับตน ผู้พิพากษาศาลยุติธรรมระหว่างประเทศอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๙ ปี

เขตอำนาจของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ

๑. เขตอำนาจของศาลเหนือคดีหรือข้อพิพาทระหว่างรัฐ โดยได้รับความยินยอม

จากรัฐคู่กรณี คำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศมีผลผูกพันรัฐคู่พิพาทในส่วนที่เกี่ยวกับคดีที่พิพาท ตามธรรมนูญศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ ข้อ ๕๙ และคู่กรณีพึงต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลฯ นอกจากนี้ กฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๙๔ บัญญัติให้สมาชิกสหประชาชาติจะต้องปฏิบัติตามคำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศในคดีใด ๆ ที่สมาชิกรับเป็นคู่ความ ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามคำพิพากษา คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอาจร้องขอต่อคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติเพื่อดำเนินมาตรการอันจะทำให้คำพิพากษาบังเกิดผล

คำพิพากษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศถือเป็นที่สุด (final) ไม่มีการ

อุทธรณ์ แต่รัฐคู่พิพาทอาจขอให้ศาลฯ ทบทวนคำพิพากษาหากมีการค้นพบข้อเท็จจริงอันเป็นปัจจัย การตัดสิน โดยศาลฯ และรัฐที่ขอให้มีการทบทวนคำพิพากษาไม่ทราบว่ามีข้อเท็จจริงนั้นอยู่ โดยต้อง ทำคำขอให้ทบทวนคำพิพากษาภายใน ๖ เดือนหลังจากค้นพบข้อเท็จจริงใหม่

๒. เขตอำนาจศาลในการให้ความคิดเห็นเชิงปรึกษาแก่องค์การระหว่างประเทศ โดย กฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๙๖ ระบุให้สมาชิกใหญ่และคณะมนตรีความมั่นคงอาจขอความคิดเห็นเชิง ปรึกษาจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศเกี่ยวกับปัญหาข้อกฎหมายได้ นอกจากนี้ องค์การชำนาญ พิเศษของสหประชาชาติก็อาจขอความเห็นเชิงปรึกษาจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้ การให้ความคิดเห็นเชิงปรึกษาของศาลยุติธรรมระหว่างประเทศไม่มีผลผูกพันทางกฎหมาย แต่มัก ได้รับการปฏิบัติตาม ทั้งนี้ รัฐไม่อาจขอความคิดเห็นเชิงปรึกษาจากศาลยุติธรรมระหว่างประเทศได้

๒.๓ การระงับข้อพิพาทโดยองค์การระหว่างประเทศ

กฎบัตรขององค์การระหว่างประเทศมักมีบทบัญญัติเรื่องการระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐ สมาชิก เช่น สหประชาชาติ องค์การสนธิสัญญาป้องกันแอตแลนติกเหนือ สหภาพยุโรป อาเซียน องค์การรัฐอเมริกัน สันนิบาตแห่งรัฐอาหรับ เป็นต้น

การโต้ตอบด้วยมาตรการบังคับ (สมบูรณ สัมบูรณ์, กฎหมายระหว่างประเทศที่ใช้ใน ปัจจุบัน. หน้า ๓๐๓-๓๑๕.)

การโต้ตอบด้วยมาตรการบังคับเป็นการใช้มาตรการตอบโต้รัฐที่กระทำผิดให้ปรับตัวแก้ไข โดยวิธีการที่ถูกกฎหมาย และวิธีการที่ผิดกฎหมาย

๑. การโต้ตอบด้วยวิธีการที่ถูกกฎหมาย (Retorsion)

๑.๑ การโต้ตอบด้วยมาตรการทางการทูต อันได้แก่ การยื่นบันทึกช่วยจำ การเรียกทูต กลับ (Recall) ซึ่งเป็นการลดระดับหรือระงับความสัมพันธ์ชั่วคราว เช่น กรณีฝูงชนกัมพูชาเผาสถาน เอกอัครราชทูต ณ กรุงพนมเปญ การปิดสถานทูต การตัดความสัมพันธ์ทางการทูต และการขับไล่นักการทูตของประเทศที่ไม่เป็นมิตร ด้วยการประกาศให้นักการทูตของประเทศที่ไม่เป็นมิตรเป็น บุคคลไม่พึงปรารถนา

๑.๒ การโต้ตอบด้วยมาตรการทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การคว่ำบาตร (boycott) ไม่ว่าจะ เป็นการไม่ทำการค้าขายกับประเทศที่ไม่เป็นมิตร ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนของประเทศ

เป้าหมายในวงกว้าง ปัจจุบันการคว่ำบาตรพยายามจำกัดหรือเจาะจงให้มีผลต่อผู้ปกครองของประเทศ เป้าหมาย หรือการไม่ซื้อสินค้าของประเทศที่ไม่เป็นมิตร การห้ามสินค้าของประเทศที่ไม่เป็นมิตรผ่านแดน ซึ่งมักเป็นการห้ามสินค้าของประเทศเพื่อนบ้านที่ไม่มีทางออกทะเล เช่น ไทยเคยห้ามสินค้ายุทธปัจจัยผ่านแดนไปลาว การห้ามส่งสินค้าออก (embargo) หมายถึงการห้ามส่งสินค้าของประเทศตนไปยังประเทศที่ไม่เป็นมิตร เช่น ปัจจุบันสหรัฐฯ ห้ามส่งสินค้า chip หรือsemiconductor ขึ้นสูงไปให้จีน หรือจีนห้ามส่งออกแร่หายากไปสหรัฐฯ เป็นต้น หรือการตัดสิทธิพิเศษทางศุลกากร

๑.๓ การโต้ตอบด้วยมาตรการทางทหาร เช่น การซ้อมรบในดินแดนของตนเพื่อแสดงสมรรถนะทางทหาร แต่หากเป็นการข่มขู่ประเทศอื่น (ด้วยการประกาศ) จะเป็นวิธีที่ผิดกฎหมาย เพราะกฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๒ วรรค ๔ ระบุว่ารัฐสมาชิกทั้งปวงจะต้องละเว้นจากการคุกคามหรือการใช้กำลังต่อบุรณภาพแห่งอาณาเขตหรือเอกราชของรัฐใด ๆ

๑.๔ การตัดเส้นทางคมนาคมและการปิดด่าน เพื่อแสดงความไม่พอใจต่อการกระทำของประเทศที่ไม่เป็นมิตร เช่น ไทยปิดด่านด้านกัมพูชา หรือด้านเมียนมา หลังจากเกิดเหตุการณ์ปะทะทางทหาร ซึ่งจะทำให้การข้ามแดนไป/มาระหว่างคนและสินค้าหยุดชะงัก ซึ่งกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนตามแนวชายแดน

๒. การโต้ตอบด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมาย (Reprisals)

การโต้ตอบด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายเป็นมาตรการที่กระทำโต้ตอบอีกรัฐหนึ่งที่ทำกรกระทำอันผิดกฎหมาย เพื่อบังคับให้รัฐนั้นยุติการละเมิด เป็นการลงโทษ และให้มีการชดเชยความเสียหายโดยกฎหมายระหว่างประเทศอนุญาตให้มีการใช้มาตรการที่ผิดกฎหมายโต้ตอบการกระทำที่ผิดกฎหมายบนเงื่อนไข ๓ ประการได้แก่ ๑. ต้องมีการกระทำผิดกฎหมายระหว่างประเทศ ๒. รัฐที่ทำการละเมิดไม่ยอมแก้ไข หรือชดเชยความเสียหายให้เป็นที่พอใจ และ ๓. มาตรการและขอบเขตของการโต้ตอบต้องไม่เกินสัดส่วนของความเสียหายที่รัฐที่โต้ตอบได้รับจนเกินไป

การโต้ตอบด้วยวิธีการที่ผิดกฎหมายได้แก่

๒.๑ การปิดอ่าวในยามสันติ (blockade) เป็นการใช้กำลังทางเรือปิดกั้นการติดต่อทางทะเลระหว่างรัฐที่กระทำผิดกับโลกภายนอก เช่น สยามถูกฝรั่งเศสใช้เรือรบปิดอ่าวไทยใน ร.ศ. ๑๑๒ หากเป็นการปิดอ่าวในยามสงครามเรียกว่า การปิดกั้นทางทะเล

๒.๒ การแทรกแซงด้วยกำลังทหาร หมายถึงการที่รัฐหนึ่งส่งกำลังทหารเข้าไปปฏิบัติการในดินแดนของรัฐที่กระทำผิดกฎหมายเพื่อคุ้มครองคนชาติของตน เช่น สหรัฐฯ ส่งทหารเข้า

ไปในอิหร่านเพื่อช่วยเหลือนักการทูตอเมริกันที่ถูกกลุ่มนักศึกษาปฏิวัติมุสลิมเคร่งศาสนาจับเป็นตัวประกันในปี ค.ศ. ๑๙๗๙-๑๙๘๐ เพื่อเรียกร้องให้สหรัฐฯ ส่งพระเจ้าซาร์ ปาเลวีของอิหร่านที่หลบหนีไปพำนักในสหรัฐฯ คืนอิหร่าน หรืออิสราเอลส่งทหารเข้าช่วยเหลือตัวประกันชาวอิสราเอลที่สนามบิน Entebbe ในอุกันดา ในปี ค.ศ. ๑๙๗๖

๒.๓ การกักเรือและสินค้า อาจรวมถึงการยึดเรือและสินค้าเป็นค่าชดเชยความเสียหาย

๒.๔ การอายัดทรัพย์สิน เพื่อโต้ตอบหรือเป็นหลักประกันในการเรียกร้องค่าเสียหาย เช่น สหรัฐฯ อายัดเงินของอิหร่านในเหตุการณ์ที่นักศึกษาหัวรุนแรงอิหร่านบุกสถานทูตสหรัฐฯ และจับตัวนักการทูตอเมริกันเป็นตัวประกันในปี ค.ศ. ๑๙๗๙ หรือสหรัฐฯ และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปอายัดทองคำของรัสเซียหลังจากรัสเซียปฏิบัติการทหารต่อยูเครน ในปี ค.ศ. ๒๐๒๒ และยึดครองดินแดนของยูเครน แต่อาจมีประเด็นทางกฎหมายที่สหรัฐฯ และประเทศสมาชิกสหภาพยุโรปไม่ใช่คู่สงครามกับรัสเซีย

๒.๕ การโจมตีทางอากาศ เช่น สหรัฐฯ และประเทศพันธมิตรโจมตีทางอากาศต่ออิรัก ในปี ค.ศ. ๑๙๙๐ เพื่อขับไล่กองทัพอิรักออกจากคูเวตในปี ค.ศ. ๑๙๙๑

การใช้กำลังตามกฎหมายระหว่างประเทศ

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ รัฐต่าง ๆ ถือว่า สิทธิในการทำสงครามเป็นสิทธิของรัฐอธิปไตยที่จะก่อสงครามเมื่อใด ด้วยเหตุผลใดก็ได้ สงครามเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีข้อห้ามในการใช้กำลังความสัมพันธ์ระหว่างรัฐในยุคนี้จึงเต็มไปด้วยสงคราม จนกระทั่งมีการประชุมที่กรุงเฮกเพื่อพิจารณาการระงับข้อพิพาทของรัฐโดยสันติในปี ค.ศ. ๑๘๙๙ และ ค.ศ. ๑๙๐๗ แต่ยังไม่ได้หารือกันเรื่องการห้ามใช้กำลังก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑

หลังจากสงครามโลก ครั้งที่ ๑ ยุติ มีการจัดตั้งสันนิบาตชาติ ซึ่งพยายามวางข้อจำกัดในการใช้กำลังของรัฐ มีการแบ่งประเภทของสงครามว่าเป็นสงครามที่ชอบด้วยกฎหมายและสงครามที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย กล่าวคือ กติกาสันนิบาตชาติให้สมาชิกที่มีข้อขัดแย้งกันระงับข้อพิพาทโดยอนุญาโตตุลาการหรือทางศาล หรือรายงานต่อคณะมนตรีถ่วงดุลโดยจะไม่ทำสงครามไม่ว่ากรณีใด ๆ จนกว่าจะมีคำชี้ขาดหรือคำพิพากษาของอนุญาโตตุลาการหรือศาล หรือรายงานของคณะมนตรีแล้ว ๓ เดือน นั่นคือ หากผ่านพ้น ๓ เดือนไปแล้ว รัฐยังสามารถเลือกที่จะทำสงครามระหว่างกันได้ สงครามไม่ใช่สิ่งผิดกฎหมายเลยทีเดียว จนกระทั่งปี ค.ศ. ๑๙๒๘ มีสนธิสัญญาทั่วไปว่าด้วย

การยกเลิกสงคราม ทำให้รัฐสมาชิกตกลงจะไม่ใช้กำลังในการยุติข้อพิพาท หรือเพื่อดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างกัน และรัฐภาคีตกลงจะระงับข้อพิพาทระหว่างกันโดยสันติวิธี แต่มีบางรัฐ โดยเฉพาะรัฐใหญ่ ไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาฉบับนี้ และไม่มีกลไกบังคับใช้สนธิสัญญานี้ จึงเกิดสงครามโลก ครั้งที่ ๒

เมื่อสงครามโลก ครั้งที่ ๒ สิ้นสุด ได้มีการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้กำลังของรัฐที่มีผลกระทบต่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยกฎบัตรสหประชาชาติได้เขียนในอารัมภบทว่า “เราบรรดาประชาชนแห่งสหประชาชาติได้ตั้งเจตจำนงที่จะช่วยชนรุ่นหลังให้พ้นจากภัยพิบัติของสงคราม ซึ่งได้นำความวิปโยคอย่างสุดจะพรรณนามาสู่มนุษยชาติในชั่วชีวิตเราถึงสองครั้งแล้วและเพื่อจุดหมายปลายทางเหล่านี้ ...ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันในสันติภาพเยี่ยงเพื่อนบ้านที่ดี และที่จะรวมกำลังของเราเพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และที่จะให้ความแน่นอนว่าจะไม่มีการใช้กำลังอาวุธ นอกจากเพื่อประโยชน์ร่วมกัน และในข้อ ๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ ความมุ่งประสงค์ของสหประชาชาติคือ ๑. เพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ และเพื่อจุดหมายนั้น จะได้ดำเนินมาตรการร่วมกันอันมีผลจริงจังเพื่อป้องกันและขจัดปัดเป่าการคุกคามต่อสันติภาพ และเพื่อปราบปรามการกระทำที่รุกรานหรือการละเมิดต่อสันติภาพ.....นอกจากนี้ ข้อ ๒ (๔) ของกฎบัตรสหประชาชาติระบุว่า “ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สมาชิกทั้งปวงจะต้องละเว้นการคุกคามหรือการใช้กำลัง (the threat or use of force) ต่อบุรณภาพแห่งดินแดน และเอกราชทางการเมืองของรัฐใด ๆ หรือการกระทำในลักษณะการอื่นที่ไม่สอดคล้องกับความมุ่งประสงค์ของสหประชาชาติ”

สมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้มีมติที่ ๓๓๑๔ (๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๔) ได้ให้คำนิยามของการรุกราน (aggression) คือ การที่รัฐหนึ่งใช้กำลังอาวุธต่ออธิปไตย บุรณภาพแห่งดินแดน หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐอื่น หรือในลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ

การกระทำดังต่อไปนี้แม้จะไม่มีประกาศสงคราม ถือเป็นการรุกราน ได้แก่

- ก. การรุกรานหรือโจมตีโดยกองทัพของรัฐหนึ่งต่อดินแดนของรัฐอื่น หรือการยึดครองทางทหารแม้จะชั่วคราว
- ข. การทิ้งระเบิดโดยกองทัพของรัฐหนึ่งต่อดินแดนของอีกรัฐหนึ่ง หรือการใช้อาวุธใดก็ตามโดยรัฐหนึ่งต่ออีกรัฐหนึ่ง
- ค. การปิดล้อมท่าเรือหรือชายฝั่งของรัฐหนึ่งโดยกองทัพของอีกรัฐหนึ่ง

- ง. การโจมตีโดยกองทัพของรัฐหนึ่งต่อกองทัพบก กองทัพเรือ หรือกองทัพอากาศ นาวิกโยธิน ของอีกรัฐหนึ่ง
- จ. การใช้กำลังกองทัพของรัฐหนึ่งในดินแดนของอีกรัฐหนึ่งภายใต้ความตกลงของรัฐผู้รับ ในลักษณะที่ละเมิดเงื่อนไขในความตกลงนั้นหรือการคงอยู่ของกองทัพเมื่อความตกลงหมดอายุแล้ว
- ฉ. การกระทำของรัฐที่อนุญาตให้อีกรัฐหนึ่งใช้ดินแดนของตนเพื่อกระทำการรุกรานอีกรัฐที่สาม
- ช. การส่งกลุ่มติดอาวุธ นักรบรับจ้างปฏิบัติการในลักษณะกองทัพของรัฐหนึ่งต่ออีกรัฐหนึ่ง โดยกระทำการตามข้อ ก. - ฉ.

แม้กฎบัตรสหประชาชาติจะมีข้อบัญญัติห้ามการใช้กำลังฝ่ายเดียวของรัฐในข้อ ๒ (๔) แต่ในข้อ ๕๑ ของกฎบัตรยอมรับสิทธิในการใช้กำลังในการป้องกันตนเอง นั่นคือ สหประชาชาติห้ามการใช้กำลังของรัฐ ยกเว้นการป้องกันตนเองของรัฐและมาตรการของคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติภายใต้หมวดที่ ๗

๑. การใช้กำลังในการป้องกันตนเอง

สิทธิในการป้องกันตนเองของรัฐได้รับการยอมรับโดยกฎหมายระหว่างประเทศตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นจารีตประเพณีระหว่างประเทศที่ถือว่ารัฐอาจใช้กำลังป้องกันตนเองในกรณีที่มีความมั่นคงปลอดภัยของตนถูกคุกคาม หรือผลประโยชน์แห่งชาติของรัฐได้รับผลกระทบ ทั้งนี้ การป้องกันตนเองจะกระทำได้นี้เนื่องจากความเร่งด่วน ไม่มีเวลาเพียงพอ และไม่มีทางเลือกอื่น โดยการป้องกันตนเองจะต้องอยู่ในลักษณะพอเหมาะสมกับสถานการณ์และความจำเป็น เมื่อสถานการณ์ดังกล่าวยุติ สิทธิในการใช้กำลังป้องกันตนเองต้องยุติด้วย ซึ่งแนวคิดนี้ได้สะท้อนในกฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๕๑ ที่ระบุถึงสิทธิในการใช้กำลังป้องกันตนเองของรัฐว่า “ไม่มีข้อความใดในกฎบัตรฉบับปัจจุบันที่จะรื้อถอนสิทธิธรรมชาติในการป้องกันตนเองโดยลำพังหรือโดยร่วมกันในกรณีที่สมาชิกของสหประชาชาติตกเป็นเป้าหมายของการรุกรานด้วยอาวุธ จนกว่าคณะมนตรีความมั่นคงจะได้ดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ มาตรการที่สมาชิกได้ดำเนินไปในการใช้สิทธิป้องกันตนเองนี้ จักต้องรายงานให้คณะมนตรีความมั่นคงทราบโดยทันที และจักไม่กระทบกระเทือนอำนาจและความรับผิดชอบของคณะมนตรี

ความมั่นคงภายใต้กฎบัตรฉบับปัจจุบันที่จะดำเนินการในทุกลักษณะที่เห็นว่าจำเป็นเพื่ออารังไว้หรือ รื้อฟื้นสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ”

การป้องกันตนเองของรัฐตามข้อ ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติประกอบด้วย

๑. การรุกรานด้วยอาวุธ (armed attack) หมายถึงการที่รัฐหนึ่งใช้กำลังอาวุธต่ออธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน หรือเอกราชทางการเมืองของรัฐอื่น หรือในลักษณะอื่น ๆ ที่ไม่สอดคล้องกับกฎ บัตรสหประชาชาติ

๒. เป็นการใช้สิทธิป้องกันตัวไม่ว่าจะป้องกันด้วยตนเอง (individual self-defence) หรือ การป้องกันร่วม (collective self-defence) เช่น มาตรา ๕ ขององค์การสนธิสัญญาป้องกัน แอตแลนติกเหนือ “รัฐภาคีเห็นพ้องกันว่า การโจมตีด้วยอาวุธต่อรัฐหนึ่งหรือหลายรัฐในยุโรปหรือ อเมริกาเหนือ จะถือว่าเป็นการโจมตีรัฐภาคีทั้งหมด ดังนั้น รัฐภาคีจึงตกลงกันว่า ถ้ามีการโจมตี ด้วยอาวุธเกิดขึ้น ในการใช้สิทธิป้องกันตนเองหรือป้องกันร่วมกันตามข้อ ๕๑ แห่งกฎบัตร สหประชาชาตินั้น รัฐภาคีจะช่วยรัฐภาคีที่ถูกโจมตีไม่ว่าจะกระทำโดยรัฐเดียวหรือร่วมกับรัฐภาคีอื่นใน การปฏิบัติการที่จำเป็น รวมถึงการใช้กำลัง เพื่อนำกลับมาหรืออารังไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งแอตแลนติก เหนือ

การโจมตีด้วยอาวุธและมาตรการ(โต้ตอบ) ทุกอย่างที่ได้ดำเนินการไปจะต้องรายงานให้คณะ มนตรีความมั่นคงสหประชาชาติทราบโดยทันที และมาตรการโต้ตอบจะยุติเมื่อคณะมนตรีความมั่นคง สหประชาชาติได้ดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อรื้อฟื้นและอารังไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่าง ประเทศ”

๓. การใช้สิทธิป้องกันตนเองต้องคำนึงถึงความจำเป็นคือ ไม่มีเวลาและไม่มีทางเลือกอื่นแล้ว และความได้สัดส่วนในการใช้กำลังป้องกันตนเองกับการโจมตีด้วยอาวุธนั้นเพื่อไม่ให้มีลักษณะของการ แก่แค้น

๔. เมื่อป้องกันตนเองแล้ว ต้องรีบแจ้งคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติโดยทันที การโจมตีด้วยอาวุธและมาตรการ(โต้ตอบ) ทุกอย่างที่ได้ดำเนินการไปจะต้องรายงานให้คณะมนตรี ความมั่นคงสหประชาชาติทราบโดยทันที และมาตรการโต้ตอบจะยุติเมื่อคณะมนตรีความมั่นคง สหประชาชาติได้ดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อรื้อฟื้นและอารังไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่าง ประเทศ

อย่างไรก็ดี ยังไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบหรือแนวทางของการรายงานว่าต้องเป็นหนังสือ หรือการรายงานสรุปสถานการณ์ให้กับคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติ ยังไม่ได้มีการกำหนดกรอบ เวลาว่าต้องรายงานคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติภายในระยะเวลาเท่าใด ต้องรายงานก่อน การใช้กำลังป้องกันตนเอง หรือรายงานหลังการใช้กำลังป้องกันตนเองแล้ว

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาของการตีความและความถูกต้องในการอ้างสิทธิในการป้องกันตนเอง ตามข้อ ๕๑ ใน ๒ กรณี คือ

๑. การป้องกันตนเองโดยการสกัดกั้นการโจมตี (Interceptive Self - defence) เป็นการขัดขวางการโจมตีที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อที่จะให้การโจมตีนั้นไม่บรรลุผล

๒. การป้องกันตนเองโดยการโจมตีก่อน (Anticipatory Self - defence) เป็นการชิงลงมือโจมตีก่อนที่อีกฝ่ายจะลงมือโจมตี เช่น หลักการโจมตีก่อนเพื่อการป้องกัน (Pre-empt strike doctrine) ของประธานาธิบดี George W. Bush ที่ใช้ในการโจมตีอัฟกานิสถานโดยกล่าวว่า อัฟกานิสถานเป็นที่หลบซ่อนตัวของนายบิน ลาเดน ผู้วางแผนถล่มตึก World Trade ในนคร New York ในเดือนกันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ หรือการโจมตีอิรักในปี ค.ศ. ๒๐๐๓ โดยกล่าวหาว่า ประธานาธิบดี Saddam Hussein ของอิรักครอบครองอาวุธที่มีอำนาจในการทำลายล้างสูง (Mass-destructive weapons -WMD)

ศาลระหว่างประเทศไม่ยอมรับสิทธิการใช้กำลังป้องกันตนเองด้วยการโจมตีก่อน มติสมัชชาใหญ่สหประชาชาติที่ ๓๓๑๔ (๔ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๔) ข้อ ๒ ถือว่า การใช้กำลังก่อน ในลักษณะที่ขัดกับกฎบัตรสหประชาชาติจะถูกสันนิษฐานว่าเป็นผู้รุกราน (The first use of force in contravention of the UN Charter will be prima facie evidence of aggression,....)

การใช้กำลังในการป้องกันตนเองตามข้อ ๕๑ ของกฎบัตรสหประชาชาติ เช่น การใช้กำลังป้องกันตนเองของกองทัพไทยต่อการรุกรานของทหารกัมพูชาตลอดแนวชายแดนไทย-กัมพูชาตั้งแต่ อุบลราชธานีจนถึงจันทบุรี ในวันที่ ๒๔-๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๘ ซึ่งกองทัพไทยได้ตอบการรุกรานของ กัมพูชาอย่างเหมาะสมโดยโจมตีเฉพาะที่มั่นทางทหารของกัมพูชา ในขณะที่กัมพูชาโจมตีเป้าหมายใน ดินแดนไทยแบบไม่เลือกทำให้ประชาชนไทยเสียชีวิตและบาดเจ็บอีกจำนวนมาก และกัมพูชายังใช้สื่อ ทั้งทางการและออนไลน์บิดเบือนข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสนามรบ

๒. การใช้กำลังเพื่อให้เกิดสันติภาพตามมติคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติ

กฎบัตรสหประชาชาติ หมวดที่ ๗ ว่าด้วยการดำเนินการเกี่ยวกับการคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพ และการกระทำการรุกราน ข้อ ๓๙ ได้กำหนดเงื่อนไขของการใช้กำลังตามมติสหประชาชาติ โดยคณะมนตรีความมั่นคงจะต้องกำหนดว่าการคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพ หรือการกระทำการรุกรานได้เกิดขึ้นหรือไม่ และจะต้องทำคำแนะนำหรือวินิจฉัยว่าจะใช้มาตรการใดตามข้อ ๔๑ หมายถึงมาตรการอันไม่มีการใช้กำลังอาวุธ โดยอาจเรียกร้องให้บรรดาสมาชิกสหประชาชาติใช้มาตรการเช่นว่านั้น อาทิ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การระงับการติดต่อทางคมนาคม เช่น การกำหนดเขตห้ามบิน การสื่อสาร รวมทั้งการตัดความสัมพันธ์ทางการทูต ปัจจุบันมีการคว่ำบาตรตัวบุคคลด้วยการอายัดบัญชีเงินฝาก และทรัพย์สิน ห้ามบุคคลดังกล่าวเดินทางเข้าประเทศที่คว่ำบาตร หรือห้ามบริษัทของรัฐที่คว่ำบาตรทำการค้ากับบุคคลที่ถูกคว่ำบาตร และข้อ ๔๒ หากมาตรการในข้อ ๔๑ ไม่เพียงพอ คณะมนตรีอาจใช้กำลังทางอากาศ ทางทะเล หรือทางพื้นดินที่อาจเห็นว่าจำเป็นเพื่ออารังไว้หรือการสถาปนาถ้อยสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ การดำเนินมาตรการเช่นว่านี้อาจรวมถึงการแสดงแสนยานุภาพ การปิดล้อม หรือปฏิบัติการอย่างอื่นโดยกำลังทางอากาศ ทางทะเล หรือทางพื้นดินของบรรดาสมาชิกสหประชาชาติ

กฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๔๓ ระบุให้บรรดาสมาชิกสหประชาชาติรับที่จะจัดสรรกำลังอาวุธ ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวก รวมทั้งสิทธิในการผ่านดินแดนตามที่จำเป็นเพื่ออารังไว้หรือการสถาปนาถ้อยสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ เมื่อคณะมนตรีความมั่นคงเรียกร้องและเป็นไปตามความตกลงพิเศษ ซึ่งต้องกำหนดจำนวน ประเภทของกำลัง และลักษณะของการอำนวยความสะดวกและความช่วยเหลือที่จะให้สมาชิกสหประชาชาติจัดหาให้

ข้อ ๔๕ ระบุว่า กำลังและขั้นตอนแห่งการเตรียมความพร้อมของกองกำลังเหล่านี้ และแผนสำหรับการดำเนินการร่วมจะต้องกำหนดโดยคณะมนตรีความมั่นคงด้วยความช่วยเหลือของคณะกรรมการเสนาธิการทหารซึ่งจัดตั้งขึ้นตามข้อ ๔๗ และภายในขอบเขตที่วางไว้ในความตกลงพิเศษที่อ้างในข้อ ๔๓

ข้อ ๔๘ การดำเนินการที่จำเป็นเพื่อปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะมนตรีความมั่นคงเพื่อ

ชำระไว้หรือการสถาปนากลับคืนมาซึ่งสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ จะต้องกระทำโดยสมาชิกสหประชาชาติทั้งปวง หรือบางประเทศ ตามแต่คณะมนตรีความมั่นคงจะพึงกำหนด คำวินิจฉัยชี้ว่าเช่นนี้จะต้องปฏิบัติตามโดยสมาชิกสหประชาชาติโดยตรง

จะเห็นได้ว่า การใช้กำลังตามมติสหประชาชาติมีการวางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขอย่างละเอียดและรัดกุม และสมาชิกจะต้องปฏิบัติตามคำวินิจฉัยของคณะมนตรีความมั่นคง (กฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๒๕)

๓. การใช้กำลังในกรณีอื่น ๆ

๓.๑ การใช้กำลังและการพิทักษ์คนชาติในต่างประเทศ

ในระยะเวลาไม่นานมานี้ หลายรัฐอ้างสิทธิการใช้กำลังเพื่อพิทักษ์คนชาติในรัฐอื่นมากมายหลายกรณี อาทิ อิสราเอลใช้กำลังซึ่งตัวประกันที่สนามบินเอ็นเท็บเบในอุกานดาปี ๑๙๗๖ สหรัฐฯ ส่งกำลังทหารเข้าไปในเกรเนดา ซึ่งมีการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน เพื่อช่วยเหลือคนอเมริกันที่อยู่ในเกรเนดาในปี ค.ศ. ๑๙๘๓ และในปานามา ปี ค.ศ. ๑๙๘๙ รัสเซียอ้างสิทธิใช้กำลังปกป้องคนชาติรัสเซียในจอร์เจียในปี ค.ศ. ๒๐๐๘ และในยูเครนปี ค.ศ. ๒๐๒๒ แต่สหรัฐฯ ไม่ถอนทหารออกจากเกรเนดาในทันที และรัสเซียไม่ถอนทหารออกจากยูเครน จึงถูกประชาคมระหว่างประเทศประณามว่าเป็นการรุกราน อย่างไรก็ดี แนวปฏิบัติในการอ้างสิทธิการใช้กำลังเพื่อพิทักษ์คนชาติในต่างประเทศมีองค์ประกอบ ๔ ประการดังนี้

๑. รัฐเจ้าบ้านไม่สามารถหรือไม่เต็มใจที่จะคุ้มครองคนชาตินั้น
๒. คนชาตินั้นตกอยู่ในสภาวะอันตรายต่อชีวิตอย่างร้ายแรงและฉับพลัน
๓. การใช้กำลังต้องเป็นวิธีการสุดท้าย (last resort) คือ ไม่มีทางเลือกอื่นแล้ว
๔. การใช้กำลังเพื่อพิทักษ์คนชาติของตนต้องกระทำเท่าที่จำเป็น และรัฐนั้นต้องถอนกำลังออกไปจากรัฐเจ้าบ้านในทันทีเมื่อเสร็จสิ้นภารกิจ

๓.๒ การแทรกแซงเพื่อมนุษยธรรม และหลักความรับผิดชอบในการปกป้อง

(Responsibility to Protect Principle -R2P)

หลักสิทธิมนุษยชนมีความเป็นสากลเพราะเชื่อว่าเป็นองค์ประกอบตามธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์มีสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างเท่าเทียมกัน สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่สำคัญได้แก่ สิทธิในการกำหนดใจตนเอง สิทธิในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและเลือกผู้ปกครอง สิทธิในการ

อ้างเอกลักษณ์ทางศาสนา วัฒนธรรม สิทธิทางเศรษฐกิจ แม้จะเป็นสิทธิตามธรรมชาติ แต่เชื่อกันว่าสิทธินี้จะสมบูรณ์เมื่อรัฐประกันสิทธิเหล่านี้ของประชาชน

ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ นักคิดทฤษฎีสัญญาประชาคมเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์มีลักษณะอนาธิปไตย เต็มไปด้วยการแก่งแย่งผลประโยชน์กัน ชีวิตไม่มั่นคงปลอดภัยเพราะไม่สามารถไว้วางใจใครได้ ทำให้เกิดการละเมิดสิทธิของผู้อ่อนแอกว่า มนุษย์จึงรวมตัวกันและยอมสละสิทธิเสรีภาพบางประการให้ผู้ปกครองเพื่อคุ้มครอง ผู้ได้ปกครองจึงมีหน้าที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ปกครอง ในขณะที่ผู้ปกครองมีหน้าที่ประกันความปลอดภัยของผู้ได้ปกครอง ผู้ปกครองคนใดไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ผู้ได้ปกครองสามารถทวงสิทธิเสรีภาพบางประการที่มอบให้ผู้ปกครองกลับคืนเพื่อหาผู้ปกครองคนใหม่ได้

เมื่อเกิดรัฐชาติในยุโรป ความคิดชาตินิยมได้รับการส่งเสริมเพื่อสนับสนุนระบบกษัตริย์ ผู้ทรงมีอำนาจอธิปไตย โดยที่แต่ละรัฐมีอำนาจอธิปไตย และมีสิทธิในการทำสงครามเพื่อประโยชน์ของชาติ จึงทำให้เกิดสงครามมากมายในยุโรป หลักสิทธิมนุษยชนจึงถูกทำลาย จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติอเมริกา แนวคิดอำนาจอธิปไตยเปลี่ยนที่มาจากกษัตริย์เป็นจากประชาชน ประชาชนเป็น

เจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยประชาชนมอบอำนาจอธิปไตยให้กับผู้แทน ทำหน้าที่ปกครอง แนวคิดนี้ได้รับความนิยมและแพร่หลายเข้ามาในยุโรป โดยเริ่มจากการปฏิวัติฝรั่งเศส และกลายเป็นบ่อเกิดของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่เคารพสิทธิเสรีภาพของประชาชน สิทธิมนุษยชนจึงได้รับความสำคัญอีกครั้ง แต่การสู้รบระหว่างรัฐยังดำเนินต่อไปจนเกิดสงครามโลก ครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ สงครามทำลายชีวิตมนุษยชนจำนวนหลายร้อยล้านคน เมื่อจบสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐต่าง ๆ ตระหนักดีถึงภัยของสงคราม จึงได้ร่วมกันจัดตั้งองค์การสหประชาชาติที่เรียนรู้ความล้มเหลวของสันนิบาตชาติหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ โดยสหประชาชาติมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการธำรงรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ในขณะที่ยอมรับอธิปไตยของรัฐอย่างเท่าเทียมกัน กฎบัตรสหประชาชาติได้ควบคุมการกระทำของรัฐ ไม่ให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อสันติภาพความมั่นคงระหว่างประเทศ และสร้างกรอบกฎหมายและบรรทัดฐานการเคารพสิทธิมนุษยชน

ปัจจุบันโดยเฉพาะหลังสงครามเย็น นอกจากภัยคุกคามจากภายนอกคือ การที่รัฐหนึ่งใช้กำลังรุกรานอีกรัฐหนึ่งแล้ว ประชาชนในหลายประเทศประสบกับภัยคุกคามภายในของประเทศตนเอง เช่น การละเมิดสิทธิมนุษยชน (Violation of human rights) การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Genocide)

การกำจัดชาติพันธุ์ (Ethnic cleansing) อาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ (Crimes against humanity) โดยเฉพาะเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ระหว่างชนเผ่าทุตซ์กับชนเผ่าฮูตูในรวันดาในปี ค.ศ. ๑๙๙๔ และในอดีตยูโกสลาเวีย กรณีเซอร์เบียส่งกองกำลังทหารเข้าไปควบคุมความสงบในโคโซโว และเกิดการกำจัดชาติพันธุ์และขับไล่ชาวโคโซโวเชื้อสายอัลบาเนียนออกนอกโคโซโวใน ค.ศ. ๑๙๙๙ โดยคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติไม่สามารถมีข้อมติเพื่อหยุดยั้งการกำจัดชาติพันธุ์ในโคโซโวได้เพราะรัสเซียและจีนขู่จะใช้สิทธิยับยั้ง ทำให้เนโด้ตัดสินใจส่งเครื่องบินทิ้งระเบิดใส่เซอร์เบียโดยอ้างเหตุผลว่าเป็นการแทรกแซงด้านมนุษยธรรมสำหรับชาวโคโซโว

เหตุการณ์ในโคโซโวทำให้ประชาคมระหว่างประเทศบางส่วนมีความกังวลต่อกรณีที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นระบบอย่างกว้างขวาง แต่บางประเทศเริ่มกังวลว่า หากไม่มีหลักการเรื่องการแทรกแซงด้านมนุษยธรรม จะมีการใช้กำลังของรัฐหนึ่งต่ออีกรัฐหนึ่งโดยอ้างเหตุผลด้านมนุษยธรรมดังที่เกิดขึ้นในโคโซโว

ในปี ค.ศ. ๒๐๐๐ Kofi Annan เลขาธิการสหประชาชาติได้เสนอรายงานแห่งสหประชาชาติว่า หากการแทรกแซงทางด้านมนุษยธรรมไปการโจมตีความเป็นอธิปไตยของรัฐอย่างรับไม่ได้ และเราจะโต้ตอบกับเหตุการณ์ในรวันดา (ปี ค.ศ. ๑๙๙๔) และในเมืองเซเบร์นิกาในบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนาที่มีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างมากและเป็นระบบได้อย่างไร

ใน ค.ศ. ๒๐๐๑ คณะกรรมาธิการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงกับอำนาจอธิปไตยของรัฐของแคนาดาได้ทำรายงานชื่อเรื่อง “หลักการความรับผิดชอบในการปกป้อง” (Responsibility to Protect (R2P) ตอบคำถามของนาย Kofi Annan โดยรายงานฉบับนี้หรือสิทธิในการแทรกแซงด้านมนุษยธรรม (Right of humanitarian intervention) ตอบคำถามของนาย Kofi Annan โดยรายงานฉบับนี้เขียนว่า หลักความรับผิดชอบในการป้องกันมีหลักการพื้นฐาน ๒ ประการ ได้แก่

๑. อำนาจอธิปไตยของรัฐหมายถึง ความรับผิดชอบในเบื้องต้นของรัฐที่จะปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยของประชาชนภายในรัฐให้พ้นจากหายนะที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ อาทิ การสังหารหมู่ การข่มขืน และความอดอยาก

๒. เมื่อประชาชนได้รับอันตรายอย่างร้ายแรง อันเป็นผลจากสงครามภายใน การกบฏ หรือ

การปราบปราม หรือความล้มเหลวของรัฐโดยรัฐนั้นไม่เต็มใจหรือไม่สามารถจะปกป้องคุ้มครองประชาชนของตน หลักการไม่แทรกแซงกิจการภายในต้องยอมเปิดทางให้ความรับผิดชอบในการปกป้องของประชาคมระหว่างประเทศ

คณะกรรมการการระหว่างประเทศว่าด้วยการแทรกแซงกับอำนาจอธิปไตยของรัฐอธิบายว่า สาร (Elements) ของหลักความรับผิดชอบในการป้องกันประกอบด้วยความรับผิดชอบ ๓ เรื่อง ได้แก่

๑. ความรับผิดชอบในการปกป้อง (Responsibility to Protect) หมายถึงการป้องกันหรือแก้ไขปัญหาอันเป็นสาเหตุของความขัดแย้งภายในที่ทำให้เกิดความเสียหายกับประชาชนโดยใช้เครื่องมือทางการเมือง/การทูต (การส่งคณะสืบหาข้อเท็จจริง ผู้แทนเลขาธิการสหประชาชาติลงพื้นที่ การจัดเสวนาหารือ) เครื่องมือทางเศรษฐกิจ (การคว่ำบาตร การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ) กฎหมาย (การไกล่เกลี่ย หรืออนุญาโตตุลาการ การจัดตั้งศาลอาชญากรรมสงคราม เฉพาะกรณี หรือการจัดตั้งศาลคดีอาญาระหว่างประเทศ) และเครื่องมือทางการทหาร (การสกัดกั้นอาวุธ ยุติความร่วมมือทางทหาร และการใช้กำลังทหารเข้าแทรกแซงสำหรับกรณีร้ายแรง (extreme case) เท่านั้น)

๒. ความรับผิดชอบในการโต้ตอบ (Responsibility to React) หมายถึงการโต้ตอบสถานการณ์ที่ทำให้มนุษย์ได้รับความเดือดร้อนด้วยมาตรการที่เหมาะสม ซึ่งอาจรวมถึงมาตรการบังคับ เช่น การคว่ำบาตร การสืบสวนระหว่างประเทศ และการแทรกแซงทางทหาร (การใช้กำลัง) โดยสอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ นั่นคือ ได้รับการอนุมัติจากคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ หากคณะมนตรีความมั่นคงไม่สามารถมีข้อมติได้ อาจใช้วิธีดังนี้

๒.๑ ให้สมัชชาใหญ่สหประชาชาติเรียกสมัชชาประชุมฉุกเฉินภายใต้กระบวนการ “เอกภาพเพื่อสันติภาพ” (“Uniting for Peace” procedures) ซึ่งต้องได้รับคะแนนเสียงสนับสนุน ๒ ใน ๓ ของจำนวนสมาชิกที่เข้าประชุม และแม้ข้อมติของสมัชชาใหญ่สหประชาชาติจะไม่มีผลผูกพันทางกฎหมายให้สมาชิกปฏิบัติตาม แต่หากข้อมติได้รับความสนับสนุนจากสมาชิกส่วนใหญ่จะให้ความชอบธรรมในระดับสูงแก่การแทรกแซงทางทหารได้ หรืออาจส่งผลให้คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติทบทวนท่าทีใหม่ได้

๒.๒ ให้องค์การระดับภูมิภาคดำเนินการร่วมกันของสมาชิกโดยขออาศัยในการปฏิบัติการในพื้นที่ที่อยู่ในขอบเขตขององค์การนั้น ๆ (its defining boundaries) จากคณะมนตรี

ความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เนื่องจากหายนะของมนุษย์จะก่อให้เกิดการอพยพหลบหนีของประชาชนในรัฐสมาชิกหนึ่งเข้าไปในรัฐสมาชิกเพื่อนบ้าน

ทั้งนี้ การแทรกแซงทางทหารต้องอยู่บนพื้นฐานสำคัญได้แก่ ดำเนินการด้วยอำนาจที่ถูกต้อง (right authority) เป็นความตั้งใจที่ถูกต้อง (right intention) เพื่อยุติความทุกข์ยากของประชาชน ปกป้องคุ้มครองประชาชน ไม่ใช่การเอาชนะรัฐบาลของประเทศนั้น เป็นการแทรกแซงด้วยสาเหตุที่ยุติธรรม (just cause) เป็นวิธีการสุดท้าย (last resort) เมื่อได้พยายามใช้มาตรการที่ไม่ใช่การทหารแล้วไม่ประสบความสำเร็จ และเป็นการดำเนินมาตรการที่ได้สัดส่วนและมีเหตุผล (proportional means and reasonable prospects)

๓. ความรับผิดชอบในการฟื้นฟู (Responsibility to Rebuild) เป็นการดำเนินการภายหลังปฏิบัติการทางทหารด้วยการให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ในการฟื้นฟู การปรองดอง และการสร้างใหม่เพื่อสร้างสันติภาพอย่างถาวร ธรรมภิบาลที่ดี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ภายใต้การดูแลของสหประชาชาติ

อย่างไรก็ดี ประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะกลุ่ม ๗๗ และจีนปฏิเสธหลักการแทรกแซง

ทางด้านมนุษยธรรมเพราะไม่มีเหตุผลทางกฎหมายในกฎบัตรสหประชาชาติ หรือในหลักทั่วไปของกฎหมายระหว่างประเทศ บางรัฐโต้แย้งว่าการแทรกแซงทางด้านมนุษยธรรมคือรูปแบบใหม่ของจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยอ้างว่ามหาอำนาจโดยเฉพาะสหรัฐฯ และพันธมิตรใช้หลักการแทรกแซงทางด้านมนุษยธรรมเพื่อหวังผลทางภูมิรัฐศาสตร์ โดยหลีกเลี่ยงหลักกฎหมายการห้ามใช้กำลัง สหรัฐฯ ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ของตน โดยอ้างสิทธิมนุษยชนเป็นอุดมการณ์ที่ชอบด้วยกฎหมายสำหรับความเป็นเจ้า (Hegemony) ของสหรัฐฯ หลังสงครามเย็น และตั้งคำถามว่าทำไมสหรัฐฯ ไม่แทรกแซงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาปี ค.ศ. ๑๙๙๔ เพราะสหรัฐฯ ไม่มีผลประโยชน์ในรวันดา นอกจากนี้ ยังมีคำถามทางกฎหมายว่าใครจะเป็นผู้ตัดสินให้มีการแทรกแซงทางด้านมนุษยธรรมอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และบนพื้นฐานอะไร หากให้คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติตัดสิน คณะมนตรีความมั่นคงได้มีมติกำหนดเขตห้ามบินในบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา แต่กรณีเนโด้ที่ระเบิดเซอร์เบียในปี ค.ศ. ๑๙๙๙ เพื่อบีบบังคับให้เซอร์เบียถอนทหารออกจากโคโซโวไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติ

ดังนั้น หลักการความรับผิดชอบในการปกป้องแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งกันใน ๒ เรื่องได้แก่

๑. ความขัดแย้งระหว่างแนวคิดอำนาจอธิปไตยของรัฐ กับ กฎบัตรสหประชาชาติ ข้อ ๒ (๔) สมาชิกทั้งปวงจะต้องละเว้นการคุกคาม หรือการใช้กำลัง (the threat or use of force) ต่อบูรณภาพแห่งดินแดน และเอกราชทางการเมืองของรัฐใด ๆ

๒. ความขัดแย้งระหว่างกฎหมายระหว่างประเทศที่พัฒนามาจากจารีตประเพณี ระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน กับ การใช้กำลัง

อย่างไรก็ดี ในปี ค.ศ. ๒๐๐๕ (พ.ศ. ๒๕๔๘) สหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดของโลก (2005 World Summit) โดยมีผู้นำมากกว่า ๑๗๐ ประเทศเข้าร่วมการประชุม และที่ประชุมได้ออกสารผลการประชุมฯ โดยมีข้อความบางตอนรับรองหลักความรับผิดชอบในการป้องกันไว้ในข้อ ๑๓๘ ระบุว่า แต่ละรัฐมีความรับผิดชอบที่จะปกป้องประชาชนของตนจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (genocide) อาชญากรรมสงคราม (war crimes) การกำจัดชาติพันธุ์ (ethnic cleansing) และอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ (crimes against humanity) และประชาคมระหว่างประเทศจะกระตุ้นและช่วยรัฐให้มีความรับผิดชอบในเรื่องนี้ และสนับสนุนสหประชาชาติในการสร้างขีดความสามารถในการเตือนล่วงหน้า และข้อ ๑๓๙ ระบุว่า ประชาคมระหว่างประเทศโดยสหประชาชาติมีความรับผิดชอบที่จะใช้การทูตที่เหมาะสม วิธีทางด้านมนุษยธรรมและวิธีสันติอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ หมวดที่ ๖ (การระงับข้อพิพาทโดยสันติ) และหมวดที่ ๘ (ข้อตกลงส่วนภูมิภาค) ที่จะปกป้องประชาชนจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมสงคราม การกำจัดชาติพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ ประชาคมระหว่างประเทศโดยคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติพร้อมจะใช้มาตรการร่วมกันที่เด็ดขาดและเหมาะสม อันสอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ หมวดที่ ๗ (การดำเนินการเกี่ยวกับการคุกคามต่อสันติภาพ การละเมิดสันติภาพ และการกระทำการรุกราน) เป็นกรณี ๆ ไป โดยร่วมมือกับองค์การระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง หากมาตรการสันติไม่เพียงพอและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่สามารถปกป้องประชาชนของตนจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมสงคราม การกำจัดชาติพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ และประชาคมระหว่างประเทศยังมีความตั้งใจที่จะช่วยสร้างขีดความสามารถของรัฐในการปกป้องคุ้มครองประชาชนของตนจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมสงคราม การกำจัดชาติพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ และจะช่วยรัฐที่ประสบกับความกดดันในเรื่องนี้ก่อนที่จะเกิดวิกฤตการณ์และความ

ขัดแย้ง ทั้งนี้ เอกสารฉบับนี้ เป็นการแสดงเจตนาธรรมเนียมทางการเมืองและมีผลผูกพันรัฐต้องปฏิบัติตาม (United Nation Office on Genocide Prevention and the Responsibility

to Protect https://www.un.org/en/genocide_prevention/about-responsibility-to-protect.shtml#:~:text=138.,cleansing%20and%20crimes%20against%20humanity.)

หลังจากการประชุมสุดยอดโลกในปี ค.ศ. ๒๐๐๕ ได้มีการพัฒนาแนวคิดหรือเสาหลัก (Pillars) ของหลักความรับผิดชอบในการป้องกันเป็น ๓ เสาหลักดังนี้

๑. อำนาจอธิปไตยไม่ได้เป็นเรื่องของสิทธิที่รัฐบาลจะควบคุมการบริหารภายในของรัฐเท่านั้น แต่หมายถึงความรับผิดชอบของรัฐที่จะปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยของประชาชนภายในรัฐให้พ้นจากอาชญากรรมที่โหดร้าย ๔ ประเภท ได้แก่ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ อาชญากรรมสงคราม การกำจัดชาติพันธุ์ และอาชญากรรมต่อมวลมนุษยชาติ

๒. ประชาคมระหว่างประเทศมีความรับผิดชอบที่จะกระตุ้นและช่วยเหลือรัฐในการให้ความคุ้มครองประชาชนของรัฐจากอาชญากรรมโหดร้ายดังกล่าว

๓. เมื่อรัฐไม่สามารถหรือไม่เต็มใจจะปกป้องคุ้มครองประชาชนของตน ประชาคมระหว่างประเทศต้องเตรียมพร้อมที่จะดำเนินมาตรการร่วมกันในเวลาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับกฎบัตรสหประชาชาติ

การก่อการร้าย

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในการคมนาคมและการติดต่อสื่อสารทำให้เกิดโลกาภิวัตน์ โลกไร้พรมแดนและพึ่งพากัน การคมนาคมและการขนส่ง การค้าขายระหว่างกันทำได้สะดวกรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจและสังคมเปิดกว้างมากขึ้น การไหลเวียนของเงินทุน และการเดินทางเข้า/ออกประเทศสะดวกเร็วยิ่งขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง โลกาภิวัตน์ได้ทำให้เกิดสิ่งทำลาย รวมทั้งกลุ่มอาชญากรข้ามชาติจัดตั้งและกลุ่มก่อการร้ายระหว่างประเทศที่ใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าในการก่ออาชญากรรมหรือก่อการร้าย มีการถกเถียงกันว่า การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติเป็นเรื่องเดียวกันหรือไม่ บางคนเปรียบเทียบว่าเป็นเรื่องของความความโกรธแค้น (Greed vs Grievance) กับตะกละตะกลาม ทั้งสองเรื่องมีความแตกต่างในวิธีการดำเนินการและสิ่งจูงใจ (Methods and Motives)

การก่อการร้ายหมายถึง การใช้วิธีการรุนแรงโดยตัวกระทำที่ไม่ใช่รัฐต่อเป้าหมายพลเรือนหรือเป้าหมายที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายเพื่อทางอุดมการณ์ การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยทั่วไป เป้าหมายแท้จริงของการก่อการร้ายอาจไม่ใช่เหยื่อของความรุนแรง ณ ขณะนั้น แต่รวมถึงประชาชนในภาพกว้าง วัตถุประสงค์ของการก่อการร้ายคือ สร้างความหวาดกลัวโดยใช้ความรุนแรงแบบไม่เลือก (indiscriminate violence) (Katharine Perith, Transnational Organized Crime and Terrorism. Oxford Research Encyclopedias 2022 <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-705;jsessionid=08FB461E4A4CDA5EEED592A48B2E2F30>)

Louise Richardson What Terrorists Want. (New York : Random House Trade Paperback, 2007) กล่าวว่า การก่อการร้ายหมายถึงการใช้ความรุนแรงอย่างเจาะจงที่เป้าหมายพลเรือนเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง

การก่อการร้ายจะมีลักษณะ ๗ ประการได้แก่

๑. ถูกขับเคลื่อนด้วยเจตนาอุดมการณ์ทางการเมือง (political inspiration)

๒. เป็นการกระทำที่ใช้ความรุนแรงหรือข่มขู่ว่าจะใช้ความรุนแรง

๓. ประเด็นที่กลุ่มก่อการร้ายทำ ไม่ใช่เพื่อชัยชนะ แต่เป็นการส่งข้อความ (message)

๔. การก่อการร้ายและเหยื่อของการก่อการร้ายมักมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์

๕. การก่อการร้ายเป็นการกระทำของกลุ่มที่ไม่ใช่รัฐ แต่ในอดีต มีบางรัฐสนับสนุนการก่อการร้าย เช่น อิหร่าน ซีเรีย ลิเบีย แม้กระทั่งสหรัฐฯ ก็เคยสนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย เช่น กลุ่มมุจาฮิดีนในอัฟกานิสถานเพื่อต่อต้านสหภาพโซเวียต

๖. เหยื่อของความรุนแรงและกลุ่มผู้ชม (audience) การกระทำของกลุ่มก่อการร้ายจะไม่ใช้กลุ่มเดิม กลุ่มก่อการร้ายจะใช้เหยื่อส่งข้อความให้กับกลุ่มผู้ชม

๗. ตั้งเป้าหมายเจาะจงพลเรือน

เป้าหมายของการก่อการร้ายมี ๒ ระดับ

๑. เป้าหมายระยะสั้น คือ การบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมืองโดยไม่มีเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง โดยใช้หลัก 3Rs Revenge, Renown, React

Revenge คือ การแก้แค้นของผู้ก่อการร้ายเป็นการส่วนตัวเนื่องจากความคับข้องใจในสภาพเศรษฐกิจและสังคม

Renown เป็นการประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนทราบว่ากรกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำของผู้ก่อการร้าย

React คือ การโต้ตอบที่รัฐบาลจะกระทำเพื่อต่อต้านการก่อการร้าย หากรัฐบาลไม่ได้ตอบผลเสียจะตกกับรัฐบาล ประชาชนมองว่ารัฐบาลอ่อนแอ แต่การโต้ตอบการก่อการร้ายจะทำให้กลุ่มก่อการร้ายได้รับการยอมรับและมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น

๒. เป้าหมายระยะยาว คือ ทำลายทุกอย่างเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบอบที่เป็นอยู่ เช่น เอกราช การแยกตัวของ IRA, PLO, PKK, LTTE

การก่อการร้ายไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่มีมานานแล้วตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑ การก่อการร้ายมักเกี่ยวพันกับศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลาม การก่อการร้ายสมัยใหม่มีอ้างประชาชน และหวังว่าประชาชนจะสนับสนุน ลูกขึ้นมาต่อสู้กับผู้กดขี่ การก่อการร้ายมีแนวโน้มจะเกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วทำให้เกิดความไร้เสถียรภาพในสังคม

สาเหตุของการก่อการร้ายไม่ใช่ความยากจน การถูกพราก หรือความไม่เสมอภาค แต่ความยากจนและความไม่เสมอภาคอาจเป็นปัจจัยเสี่ยงให้เกิดการก่อการร้าย ทำให้กลุ่มก่อการร้ายสามารถรับสมัครใหม่ที่ไม่พอใจกับการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สมดุลงของสังคม แต่การก่อการร้ายเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างความไม่ชอบส่วนบุคคล (disaffected individual) ความสามารถของกลุ่ม (enabling community) และการทำอุดมการณ์ทางการเมืองให้ถูกต้องตามกฎหมาย (legalized ideology)

ความไม่ชอบส่วนบุคคล ผู้ก่อการร้ายมักคิดจะแก้แค้นเพราะมีความคับข้องใจ คิดว่าตนถูกเอารัดเอาเปรียบ

ความสามารถของกลุ่ม หัวหน้ากลุ่มก่อการร้ายจะมีการศึกษาสูง ภูมิหลังทางเศรษฐกิจดี สามารถทำให้ประชาชนเข้าใจความประสงค์ของกลุ่ม เช่น Osama bin Laden Vellupailai Prabhakarun การกำจัดหัวหน้ากลุ่มจะสร้างความเสียหายอย่างหนักให้กับกลุ่ม ก่อการร้าย โดยไม่อาจฟื้นคืนได้ เช่น การสังหาร Osama bin Laden

การทำให้อุดมการณ์เป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมาย หัวหน้ากลุ่มก่อการร้ายที่สามารถโน้มน้าวให้คนหลงเชื่อและทำตามสั่ง โดยจะอธิบายว่าสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ไม่สมดุลง ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวเกิดความคับข้องใจ หัวหน้ากลุ่มก่อการร้ายจะเสนอคุณค่าหรืออุดมการณ์ใหม่และมีแนวโน้มจะได้รับการตอบรับ

กลุ่มก่อการร้ายมักเป็นกลุ่มศาสนาปนกับสิ่งจูงใจทางการเมือง แต่ศาสนาไม่ใช่สาเหตุเดียวของการก่อการร้าย โดยสภาพทางทางเศรษฐกิจและสังคมอาจเป็นปัจจัยกระตุ้น

การก่อการร้ายต้องสร้างเงื่อนไขที่ทำให้ประชาชนรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความยุติธรรม ต้องการการเปลี่ยนแปลง โดยกลุ่มก่อการร้ายจะใช้ความรุนแรงเพื่อทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลว่า รัฐบาลไม่สามารถปกป้องคุ้มครองประชาชน และการใช้กำลังรุนแรงจะกระตุ้นให้รัฐได้ตอบโต้ด้วยกำลัง ซึ่งจะช่วยให้คนรุ่นหนุ่มสาวที่มีความคับข้องใจกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน สมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มก่อการร้าย

กลุ่มก่อการร้ายที่ใช้วิธีการฆ่าตัวตาย (Suicide terrorism)

กลุ่มก่อการร้ายมักใช้วิธีการฆ่าตัวตายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ระยะสั้น 3Rs ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ก่อการร้ายพลีชีพมีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ต้น ๆ เมื่อวิทยาการก้าวหน้ามากขึ้น กลุ่มก่อการร้ายได้นำระเบิดมาเป็นอาวุธ เป็นระเบิดพลีชีพ ไม่ว่าจะเป็นการผูกระเบิดติดกับตัวผู้ก่อการร้าย การขับรถบรรทุกระเบิด หรือขับเครื่องบินพุ่งเข้าชนเป้าหมาย ระเบิดพลีชีพเป็นยุทธวิธีที่มีประสิทธิภาพมากเพราะใช้คนจำนวนน้อยมาก แต่สามารถสร้างความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก โดยกองทัพพยัคฆ์ปลดปล่อยทมิฬ (The Liberation Tigers of Tamil Eelam - LTTE) ในศรีลังกาเป็นกลุ่มก่อการร้ายกลุ่มแรกที่ใช้ระเบิดฆ่าตัวตายครั้งแรกในปี ค.ศ. ๑๙๘๗ LTTE ได้สังหารผู้นำ ๒ ประเทศคือ นายกรัฐมนตรีราจีฟ คานธีในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ และประธานาธิบดี เปรมาดาสา รานาสิงเหในปี ค.ศ. ๑๙๙๓ และยังทำให้ประธานาธิบดีจันทิตรา กุมาราตุงคะ ประธานาธิบดีหญิงคนแรกของศรีลังกา เสียดวงตาข้างหนึ่งจากหญิงมือระเบิดพลีชีพที่วิ่งมากดปุ่มระเบิดเมื่อประธานาธิบดีจันทิตราก้าวลงจากรถ หลังจากนั้น องค์การปลดปล่อยปาเลสไตน์ (Palestine Liberation Organization -PLO) จึงนำยุทธวิธีมือระเบิดพลีชีพไปใช้บ้างโดยผู้ก่อการร้ายฆ่าตัวตายมักเป็นสตรีเพราะสามารถซุกซ่อนระเบิดไว้ในเสื้อผ้าอาภรณ์ได้ง่าย

ผู้ก่อการร้ายที่ใช้ระเบิดพลีชีพมักทำงานเป็นทีม โดยมีกลุ่มคนที่ทำการคัดเลือกผู้ก่อการร้ายพลีชีพ มีการวางแผน และฝึกฝน รวมทั้งการซึ่เป้า หลังจากทำงานสำเร็จ ผู้ก่อการร้ายพลีชีพ จะได้รับการยกย่องสรรเสริญ และถูกเรียกว่า Martyr คือ ผู้ยอมรับการทรมานจากความตาย แต่ไม่ยอมละทิ้งศาสนา ความเชื่อหรืออุดมการณ์ของตัว บิดามารดาของผู้ก่อการร้ายพลีชีพจะได้รับสิ่งของต่าง ๆ และมีการจัดงานฉลองให้กับผู้ก่อการร้ายพลีชีพ

หลัก ๖ ประการในการต่อต้านการก่อการร้าย

๑. ให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางการเมือง การป้องกันและการสกัดกั้นการก่อการร้ายสามารถกระทำได้ แต่การกำจัดการก่อการร้ายทำได้ยาก นั่นคือ การแยกผู้ก่อการร้ายออกจากผู้ที่กำลังจะสมัครเป็นผู้ก่อการร้ายเป็นสิ่งสำคัญ การใช้มาตรการกับคน ๒ กลุ่มนี้แตกต่างกัน นโยบายบีบบังคับจำเป็นสำหรับจัดการกับผู้ก่อการร้ายที่ใช้ความรุนแรง แต่นโยบายประนีประนอมควรนำมาใช้กับผู้ที่กำลังจะสมัครเป็นผู้ก่อการร้ายเพื่อสกัดกั้นไม่ให้เป็นผู้ก่อการร้าย

๒. ยึดมั่นกับหลักการ หมายถึงการยึดมั่นในกฎหมายระหว่างประเทศ ปฏิบัติตามกฎหมายเกณฑ์ ข้อบังคับระหว่างประเทศ

๓. รู้จักศัตรู หมายถึงการหาข่าวกรอง ต้องทราบว่าใครคือผู้ก่อการร้าย มีที่พำนักอาศัยที่ใด มีวิธีปฏิบัติการอย่างไร มีการจัดองค์กรอย่างไร ติดต่อกับสื่อสารกันอย่างไร วางแผนกันอย่างไร ได้รับเงินสนับสนุนจากแหล่งใด ข้อมูลข่าวกรองเหล่านี้คือกุญแจแห่งความสำเร็จในการต่อต้านการก่อการร้าย บางครั้งการเจรจากับผู้ก่อการร้ายจะทำให้เราทราบข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มก่อการร้ายและการก่อการร้าย แต่บางรัฐบาลไม่ต้องการเจรจากับกลุ่มก่อการร้ายเพราะเกรงจะเป็นการให้การรับรองสถานะของกลุ่มก่อการร้าย

๔. การแยกผู้ก่อการร้ายออกจากชุมชนของผู้ก่อการร้าย การยุติการเพิ่มจำนวนของนักรบอิสลามคือ การสกัดกั้นไม่ให้คนหนุ่มสาวที่มีความคับข้องใจกับสภาพสังคม สมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มก่อการร้าย ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจกับลักษณะของผู้ก่อการร้ายและการก่อการร้ายและ ต้องแยกผู้ก่อการร้ายออกจากชุมชนของผู้ก่อการร้ายและคนที่ จะสมัครเป็นผู้ก่อการร้าย หากไม่มีผู้สมัครเพิ่ม กลุ่มก่อการร้ายจะค่อยๆ สลายตัวลงเพราะไม่มีผู้สืบทอด หากผู้ก่อการร้ายถูกตัดออกจากชุมชนของพวกเขา กลุ่มก่อการร้ายจะอ่อนแอลงโดยการพัฒนายุทธศาสตร์แก้ไขปัญหานำไปสู่การก่อการร้าย เช่น การถูกพราง และการถูกกีดกันทางการเมือง เป็นต้น

๕. การร่วมมือกับประเทศอื่นในการต่อต้านการก่อการร้าย แม้การก่อการร้ายจะเกิดขึ้นในประเทศหนึ่ง แต่มักมีหลายส่วนของการก่อการร้ายที่อยู่ในประเทศอื่น เช่น การสนับสนุนทางการเงินแก่กลุ่มก่อการร้ายจากคนชาติเดียวกันที่อาศัยนอกประเทศ เช่น ชาวทมิฬโพ้นทะเล (Diaspora) หรือบางครั้งเหตุการณ์ในประเทศหนึ่งก่อให้เกิดการก่อการร้ายในอีกประเทศหนึ่ง เช่น การระเบิดในโรงแรม ๓ แห่งและโบสถ์ ๓ แห่งในกรุงโคลัมโบ และเมืองใกล้เคียง ในปี ค.ศ.

๒๐๑๙ เกิดขึ้นหลังเกิดเหตุยิงกราดในโบสถ์ที่เมือง Christ Church นิวซีแลนด์ ดังนั้น นานาประเทศ จึงต้องมีความร่วมมือด้านข้อมูลข่าวกรองเพื่อติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มก่อการร้าย และการอาศัยพวกมุสลิมสายกลาง (Moderate Muslim) ในการต่อต้านพวกมุสลิมหัวรุนแรง เพราะการใช้ ความรุนแรงต่อพลเรือนจะทำให้พวกมุสลิมสายกลางหันมาให้ความร่วมมือกับรัฐบาลในการต่อต้าน กลุ่มก่อการร้าย

๖. อุดหนุนและรักษาความคาดหวังไว้ แม้เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้กลุ่มก่อ การร้ายทำงานได้ง่ายและสะดวกขึ้น แต่เทคโนโลยีก็สามารถช่วยให้รัฐบาลติดตามกลุ่มก่อการร้าย ได้เช่นกัน การสังหาร Osama bin Laden หัวหน้ากลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ที่หลบซ่อนตัวใน ปากีสถานในปี ค.ศ. ๒๐๑๑ เป็นตัวอย่างของการติดตามตัวผู้ก่อการร้ายและสังหารทิ้ง

โศกนาฏกรรม ๙/๑๑

ในวันที่ ๙ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ กลุ่มผู้ก่อการร้ายอัลกออิดะห์ ๑๙ คนภายใต้การนำของ Osama bin Laden ซึ่งได้มาฝังตัวมาเรียนการขับเครื่องบินในสหรัฐฯ หลายเดือนก่อนหน้านี้ได้จี้ เครื่องบิน ๔ ลำ โดยขับเครื่องบิน ๒ ลำพุ่งชนตึก World Trade Center ทั้ง ๒ ตึกในนครนิวยอร์ก สหรัฐฯ ขับเครื่องบินอีกลำหนึ่งพุ่งชนอาคารที่ทำการกระทรวงกลาโหม (Pentagon) สหรัฐฯ และอีกลำพยายามจะขับมายังกรุงวอชิงตัน ดีซี แต่ผู้โดยสารบนเครื่องบินลำนั้นต่อสู้กับผู้ก่อการร้าย บนเครื่องบิน และทำให้เครื่องบินตกก่อนถึงเป้าหมาย เหตุการณ์ครั้งนี้นับเป็นการก่อการร้าย ครั้งแรกบนแผ่นดินสหรัฐฯ และทำให้มีผู้เสียชีวิตเกือบ ๓,๐๐๐ คน ประชาคมระหว่างประเทศได้ ประณามการกระทำของกลุ่มผู้ก่อการร้ายครั้งนี้ แม้รัสเซียยังร่วมประณามการก่อการร้ายด้วย และ สหรัฐฯ ได้ยกเครื่องระบบความมั่นคงปลอดภัย มีการจัดตั้งกระทรวงความมั่นคงปลอดภัยภายใน รวมทั้งหน่วยต่อต้านการก่อการร้าย (Counter-Terrorism Unit)

ที่ประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้รับรองมติที่ ๕๖/๑ วันที่ ๑๒ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ ประณามการก่อการร้ายในสหรัฐฯ ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียในชีวิตคนเป็นจำนวนมาก และ ความเสียหายต่อทรัพย์สินในนครนิวยอร์ก กรุงวอชิงตัน และรัฐเพนซิลเวเนีย และเรียกร้องความ ร่วมมือระหว่างประเทศในการป้องกันและกำจัดการกระทำก่อการร้าย และย้ำว่า คนที่ช่วยเหลือ สนับสนุน หรือให้ที่พักอาศัยแก่ผู้ก่อการร้าย จะถูกลงโทษด้วย

ในขณะที่คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติมีข้อมติที่ ๑๓๗๓ วันที่ ๒๘ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ ขอให้สมาชิกสหประชาชาติทั้งปวงให้ป้องกันและปราบปรามการสนับสนุนทางการเงินแก่กลุ่ม

ก่อการร้าย อาัยัดกองทุนและทรัพย์สินทางการเงิน หรือแหล่งเศรษฐกิจของบุคคล ที่กระทำการ หรือจะกระทำการก่อการร้าย หรือมีส่วนร่วม หรืออำนวยความสะดวกให้แก่การก่อการร้าย และห้ามคนชาติของตนให้ความช่วยเหลือทางการเงินไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อมที่จะเป็นประโยชน์แก่คนที่กระทำการหรือพยายามกระทำการ อำนวยความสะดวก หรือมีส่วนร่วมในการก่อการร้าย และให้สมาชิกสหประชาชาติละเว้นการให้ความสนับสนุนในทุกรูปแบบแก่คนที่มีส่วนร่วมในการก่อการร้าย รวมทั้งปราบปรามการรับสมัครใหม่ของกลุ่มก่อการร้าย ใช้มาตรการที่จำเป็นในการป้องกันการก่อการร้าย ไม่ให้ที่พักพิงแก่ คนที่สนับสนุนทางการเงิน วางแผน สนับสนุน และกระทำการก่อการร้าย ยืนยันจะนำตัวผู้ที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางการเงิน วางแผน และเตรียมการสำหรับการก่อการร้ายมาสู่กระบวนการยุติธรรม และเรียกร้องให้สมาชิกสหประชาชาติหาทางเพิ่มการแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการก่อการร้าย ร่วมมือกัน เพื่อป้องกันและปราบปรามการก่อการร้าย ร่วมมือกันปฏิบัติตามอนุสัญญาและพิธีสารเกี่ยวกับการต่อต้านการก่อการร้าย และข้อมติของคณะมนตรีความมั่นคง นอกจากนี้ คณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติยังได้จัดตั้งคณะกรรมการต่อต้านการก่อการร้ายและกรมบริหาร (Counter-Terrorism Committee and Its Directorate -CTED)

สำนักงานสืบสวนกลางของสหรัฐฯ ได้ระบุงการก่อการร้ายในปัจจุบันมีวิวัฒนาการหลายประการ เช่น การก่อการร้ายเปลี่ยนจากการดำเนินการเป็นกลุ่มเหลือเพียงผู้ก่อการร้ายคนเดียวที่มีความคิดหัวรุนแรงและใช้ความรุนแรงอย่างรวดเร็ว โดยไม่มีการสังกัดกลุ่มอย่างชัดเจน และพวกหัวรุนแรงได้พัฒนาการคงอยู่บนอินเทอร์เน็ตได้นานมากขึ้นโดยผ่านแพลตฟอร์มข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทำให้กลุ่มหัวรุนแรงสามารถรับสมัครใหม่ สื่อสังคมได้ช่วยให้กลุ่มก่อการร้ายสามารถเข้าถึงประชาชน และกระตุ้นให้ประชาชนที่เห็นใจกลุ่มก่อการร้ายก่อการร้ายในสถานที่ที่พวกเขาพักอาศัย

นอกจากความหวาดกลัวการก่อการร้ายแล้ว คนอเมริกันยังผวากับอาวุธชีวภาพที่วันเกรงว่ากลุ่มผู้ก่อการร้ายจะใช้ในการสังหารคนอเมริกัน โดยในปี ค.ศ. ๒๐๐๑ ได้มีการพบเชื้อโรคแอนแทรกซ์ที่ส่งมากับจดหมายในสหรัฐฯ ทำให้มีผู้เสียชีวิตเนื่องจากติดเชื้อ

อาชญากรรมข้ามชาติ

อาชญากรรมข้ามชาติหมายถึง การกระทำความผิดทางอาญาที่ได้กระทำลงมากกว่าหนึ่งประเทศ หรือมีส่วนหนึ่งส่วนใดของการกระทำความผิด หรือผลกระทบของการกระทำความผิดเกี่ยวข้องกับสองประเทศขึ้น

องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติมีบทบาทมากขึ้นพร้อม ๆ กับความเจริญก้าวหน้าทาง เศรษฐกิจ การคมนาคม และเทคโนโลยีสารสนเทศในโลกปัจจุบันที่ทำให้การเคลื่อนย้ายของคน เงิน สินค้า และบริการ รวมทั้งการส่งต่อหรือเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร เป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็วมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการค้ามนุษย์ การลักลอบค้าอาวุธ การเคลื่อนย้ายคนข้ามแดนอย่างผิดกฎหมาย การลักลอบค้ายาเสพติด อาชญากรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ การฟอกเงิน ฯลฯ โดยอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย และปัญหาการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ ไม่ว่าจะเป็นการขาดประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมาย การขาดบูรณาการของหน่วยงานรัฐในการปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ การคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้ องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติยังใช้เทคโนโลยีและโครงสร้างเครือข่ายที่ซับซ้อนเพื่อหลีกเลี่ยงการจับกุมของเจ้าหน้าที่รัฐ และองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติมีฐานปฏิบัติการในต่างประเทศที่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยมูลค่าของอาชญากรรมข้ามชาติเพิ่มมากขึ้นทุกปี แต่สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจจำนวนมาก และส่งผลกระทบต่อทางสังคมในวงกว้างมากขึ้น โดยภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นหนึ่งในภูมิภาคที่องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติขยายตัวอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นภัยคุกคามด้านความมั่นคงในหลายประเทศ

ลักษณะขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติตามอนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ. ๒๐๐๓ ข้อ ๒ (a) และข้อ ๓

๑. เป็นคณะบุคคลตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป รวมตัวกันเพื่อกระทำการที่เป็นความผิดทางอาญาที่มีโทษจำคุกตั้งแต่ ๔ ปีขึ้นไป

๒. การกระทำความผิดนั้นได้กระทำลงมากกว่า ๑ รัฐ

๓. การกระทำในรัฐหนึ่ง แต่ส่วนหนึ่งส่วนใดของการเตรียมการ การวางแผน การสั่งการ และการควบคุมเกิดขึ้นในอีกรัฐหนึ่ง

๔. กระทำความผิดในรัฐหนึ่ง แต่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชญากรที่ก่ออาชญากรรมมากกว่า

๑ รัฐ

๕. การกระทำในรัฐหนึ่ง แต่มีผลกระทบต่อความผิดเกี่ยวข้องกับอีกรัฐหนึ่ง

อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งในลักษณะองค์กร ค.ศ. ๒๐๐๓ เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้กับอาชญากรรมข้ามชาติที่ต้องการความร่วมมือระหว่าง

ประเทศในการจัดการกับปัญหา อนุสัญญาสหประชาชาติเพื่อต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้ง
ในลักษณะองค์กร ประกอบด้วย ๓ พิธีสาร ได้แก่ ๑. พิธีสารการป้องกัน

การปราบปราม และการลงโทษการค้ามนุษย์ ๒. พิธีสารต่อต้านการลักลอบนำผู้โยกย้ายถิ่น

ทางบก ทางทะเล และทางอากาศ และ ๓. พิธีสารต่อต้านการผลิตและลักลอบค้าอาวุธ ส่วนประกอบ
และเครื่องกระสุน

ประเทศไทยเป็นภาคีในอนุสัญญานี้ด้วย และได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปราม
การมีส่วนร่วมในองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. ๒๕๕๖ ขึ้นเพื่อใช้กฎหมาย

เป็นเครื่องมือในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติ

ส่วนอาเซียน โดยที่ประชุมระดับระดับเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านอาชญากรรมข้ามชาติของอาเซียน
ได้จัดประเภทของอาชญากรรมข้ามชาติไว้ ๑๐ ประเภท คือ ๑) การก่อการร้ายสากล
๒) การลักลอบค้ายาเสพติด ๓) การค้ามนุษย์ (Human trafficking) ๔) การฟอกเงิน ๕) การลักลอบ
ค้าอาวุธ ๖) การลักลอบเคลื่อนย้ายคนข้ามแดนโดยผิดกฎหมาย (Illegal migration) ๗)
อาชญากรรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และ ๘) อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ๙) การละเมิดลิขสิทธิ์ทาง
ทะเล และ ๑๐) การลักลอบค้าไม้และสัตว์ป่า

ในขณะที่สำนักงานตำรวจแห่งชาติได้กำหนดประเภทของอาชญากรรมข้ามชาติว่า
ประกอบด้วย

๑. การค้าสินค้าผิดกฎหมาย เช่น ยาเสพติด อาวุธ เงินตราปลอม
๒. ความผิดที่เกี่ยวกับการให้บริการที่ผิดกฎหมาย เช่น การค้าบริการทางเพศ การค้ามนุษย์
๓. ความผิดที่มีลักษณะแทรกซึมไปในภาคธุรกิจหรือภาครัฐ เช่น อาชญากรรมทางเศรษฐกิจ
อาทิ การฉ้อโกง กรรโชกทรัพย์ ฟอกเงิน คอร์รัปชัน และอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ เช่น การขาย
ของผิดกฎหมาย การขโมยข้อมูลการเงินส่วนบุคคล

ปัจจุบันอาชญากรรมข้ามชาติที่ส่งผลกระทบรุนแรงต่อความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วโลกคือ
อาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ หรืออาชญากรรมทางไซเบอร์ (Cyber Crime) หมายถึง
การกระทำผิดกฎหมายที่ใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือในการกระทำผิด ไม่ว่าจะ
จะเป็นเว็บไซต์ โซเชียลมีเดีย หรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์หรือ
ก่อให้เกิดความเสียหายกับเหยื่อ

ประเภทของอาชญากรรมทางไซเบอร์

๑. ฟิชซิง (Phishing) คือการหลอกลวงผู้อื่นโดยใช้หลักการพื้นฐานทางจิตวิทยาให้เหยื่อเปิดเผยข้อมูล เช่น ผู้โจมตีส่งอีเมลที่ดูน่าเชื่อถือให้ผู้ใช้งานกดคลิกลิงก์ และเข้าไปกรอกข้อมูลบัตรเครดิต หรือข้อมูล Sensitive อื่น ๆ ในหน้าเพจที่จำลองขึ้นมาอย่างแนบเนียน

๒. การหลอกลวง (Scams) การหลอกลวงให้ร่วมลงทุนปลอม หลอกลวงให้รัก (Romance scam) และชักชวนลงทุนหรือโอนเงินผ่านช่องทางออนไลน์ รวมทั้งการแบล็กเมล์เหยื่อ

๓. การโจมตีโดยปฏิเสธการให้บริการ (Distributed Denial of Service (DDoS) Attack) ด้วยการส่งปริมาณข้อมูลจำนวนมากจากหลายอุปกรณ์ และหลายที่มาไปยังเว็บไซต์ที่ต้องการโจมตีพร้อม ๆ กัน ทำให้เซิร์ฟเวอร์ของเว็บไซต์ไม่สามารถรองรับได้ หรือเรียกว่า “เว็บไซต์ล่ม” ดังที่เกิดขึ้นในเอสโตเนียทั่วประเทศในเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๐๗

๔. การขโมยข้อมูล (Data Theft) การโจรกรรมข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลบัตรเครดิต หรือข้อมูลสำคัญอื่นๆ

๕. การแฮกและการก่อความเสียหาย (Hacking and Vandalism) การเข้าถึงระบบคอมพิวเตอร์โดยไม่ได้รับอนุญาต เพื่อก่อความเสียหาย หรือขโมยข้อมูล

๖. การแพร่กระจายมัลแวร์ (Malware Distribution) หมายถึงซอฟต์แวร์ที่ประสงค์ร้ายต่อคอมพิวเตอร์และเครือข่ายด้วยการใช้ไวรัส โทรจัน (การหลอกผู้ใช้งานว่าเป็นโปรแกรมที่ปลอดภัย) หรือมัลแวร์อื่นๆ เพื่อควบคุมหรือทำลายระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อเรียกค่าไถ่สำหรับการกู้คืนข้อมูล

๗. การละเมิดลิขสิทธิ์ (Copyright Infringement) การคัดลอก ดัดแปลง หรือเผยแพร่โปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือเนื้อหาโดยไม่ได้รับอนุญาต

๘. การฟอกเงิน (Money Laundering) การใช้คอมพิวเตอร์หรือช่องทางออนไลน์เพื่อฟอกเงินที่ได้มาจากการกระทำความผิด

วิธีป้องกันไม่ให้เกิดเป็นเหยื่อของอาชญากรรมไซเบอร์ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ)

๑. มีสติ ตรวจสอบข้อความที่ได้รับอย่างระมัดระวัง หากมีเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานใดติดต่อหรือแสดงตัวผ่านช่องทางออนไลน์ ให้โทรสอบถามจากหมายเลขโทรศัพท์ของหน่วยงานที่ถูกอ้างถึงนั้น

๒. ห้ามกดลิงค์ หรือติดตั้งแอปพลิเคชันที่ไม่ทราบที่มาที่ไป รวมถึงไม่ให้ข้อมูลหรือกรอกข้อมูลส่วนตัว

๓. กรณีมีข้อความเลหรัสเข้าโทรศัพท์ โดยไม่ทราบที่มาที่ไป ห้ามเผยแพร่ให้บุคคลอื่น

๔. หากเผลอกดลิงค์ ติดตั้งแอปพลิเคชันแปลกปลอม ให้รีบลบออกหรือรีเซตเครื่องโทรศัพท์ทันที

๕. หากโทรศัพท์มือถือไม่ค้างหรือไม่ดับ วิธีที่ตัดทุกอย่างคือ เปิดโหมดเครื่องบิน หากเครื่องโทรศัพท์มือถือค้าง ให้กดปุ่มเปิด-ปิด แซะไว้ เป็นการตัดสัญญาณโทรศัพท์ และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทันที

นอกจากนี้ ควรหมั่นอัปเดตซอฟต์แวร์หรือแอปพลิเคชัน พยายามตั้งรหัสผ่านที่คาดเดาได้ยาก และหลีกเลี่ยงการใช้รหัสผ่านที่เหมือนกับการทำธุรกรรมต่าง ๆ และอย่าแชร์ข้อมูลส่วนตัวบนโลกออนไลน์

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและนวัตกรรมแห่งชาติได้ออกเอกสารยุทธศาสตร์ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๔ อันได้แก่

๑. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความเข้มแข็งภาครัฐในด้านการบังคับใช้กฎหมาย การข่าวกรอง การพัฒนาขีดความสามารถของหน่วยงานรัฐทั้งโครงสร้าง บุคลากร และองค์ความรู้

๒. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความร่วมมือนอกภาครัฐ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ความตระหนักรู้ และจิตสำนึก ความร่วมมือกับประชาชน ความร่วมมือกับภาคเอกชน และภาควิชาการ

๓. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความร่วมมือกับต่างประเทศ ด้วยการพัฒนาและเสริมสร้างความร่วมมือระดับสูง ความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน การส่งเสริมความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศ ตลอดจนการส่งเสริมความร่วมมือภายใต้กลไกทั้งทวิภาคีและพหุภาคี

สหประชาชาติระบุว่า อาชญากรรมข้ามชาติเป็นภัยคุกคามด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐและต่อประชาชนในสังคม บั่นทอนความเข้มแข็งของสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงลดระดับความน่าเชื่อถือของรัฐในการรักษาความสงบเรียบร้อย และคุ้มครองประชาชนภายในรัฐ จนอาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ และทำให้เกิดความเสียหายต่อระบบเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการค้ำมนุษย์ การค้ายาเสพติด การฟอกเงิน อาชญากรรมทางเศรษฐกิจข้ามชาติ

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติจึงต้องดำเนินการใน ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ

ระดับชาติ ต้องมีการบูรณาการการทำงานด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ (สำหรับประเทศไทยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากกว่า ๒๐ หน่วยงานที่ยังต่างหน่วยต่างทำหน้าที่ของตัวเอง) ปรับปรุงและบังคับใช้กฎหมาย ข้อบังคับต่าง ๆ ให้สามารถจับกุมตัวอาชญากรข้ามชาติมาลงโทษ เจ้าหน้าที่รัฐที่ละเลยหรือหย่อนยานในการปฏิบัติหน้าที่ต้องถูกย้ายหรือลงโทษ ตลอดจนสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ประชาชนในชาติถึงรูปแบบ วิธีการ และภัยอันตรายของอาชญากรรมข้ามชาติ

ระดับภูมิภาค ต้องร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างใกล้ชิด เพื่อกำจัด ขัดขวาง และทำลายฐานปฏิบัติการขององค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ต้องยกระดับของปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติเป็นปัญหาสำคัญของภูมิภาค ทุกประเทศจะได้รับผลกระทบหากปล่อยให้องค์กรอาชญากรรมข้ามชาติปฏิบัติการได้

ระดับนานาชาติ ต้องร่วมมือกับสหประชาชาติ รวมทั้งประเทศสมาชิกสหประชาชาติ ในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติที่ถือว่าเป็นภัยคุกคามรูปแบบใหม่ต่อความมั่นคงของรัฐ ความมั่งคั่งและความกินดีอยู่ดีของประชาชน
